

ΣΚΕΨΕΙΣ

Ο ΘΕΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Τον τίτλο του φετινού μας αφιερώματος τον δανειστήκαμε από ένα βιβλίο-συλλογή άρθρων ενός σημαντικού έλληνα διανοητή, του Σταύρου Ζουμπουλάκη, εκδότη του λογοτεχνικού περιοδικού «Νέα Εστία», που αναφέρονται ακριβώς στην επίδραση του Θεού και της θρησκείας στην σημερινή πόλη, δηλαδή στην υλιστική, αθεϊστική, ορθολογιστική κοινωνία.

Η θρησκεία πλέον πολύ μικρό ρόλο παίζει στην σημερινή δυτική κοινωνία. Οι αριθμοί των εκκλησιαζόμενων στην Ευρώπη είναι πολύ χαμηλοί, ανεξάρτητα από το δόγμα, που ακολουθούν. Ο Θεός και η Εκκλησία έχουν μπει στο περιθώριο της καθημερινής ζωής. Από την άλλη, οι επίσημες εκκλησίες έχουν αναλάβει άλλους ρόλους. Σε χώρες σαν την Ελλάδα παίζουν έναν ιστορικό-πατριωτικό ή και πολιτικό ρόλο. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ο ορθολογισμός, ο συγκρητισμός και η προσπάθεια να γίνουν αρεστές σε όλους έχουν αλλοιώσει τον χαρακτήρα του μηνύματος του Χριστού. Αδυνατούν να αρθρώσουν μήνυμα, που θα αναμορφώσει τον άνθρωπο.

Νέες λατρείες, νέες θρησκείες και θεοί έχουν εισχωρήσει με τον έναν ή άλλο τρόπο στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Από την λατρεία του δωδεκαθέου και της «γαίας» μέχρι την λατρεία των ινδικών και κινεζικών θεοτήτων και την τάση προς τον αποκρυφισμό και τη μαγεία, αποδεικνύουν και κάτι άλλο: ότι ο σύγχρονος δυτικός άνθρωπος συχνά δεν καταλαβαίνει τίποτα από το τι είναι η Ευρώπη, οι καταβολές της και ο πολιτισμός της.

Η πόλη έχει κυριεύσει τον πλανήτη. Εκεί που οι κάτοικοί του ήταν κυρίως διασπαρμένοι στις αγροτικές περιοχές, τώρα όλο και περισσότεροι συγκεντρώνονται στις αστικές, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πόλεις, που ξεπερνούν τα δέκα εκατομμύρια κατοίκων, και η ζωή σε αυτές να έχει πάρει μία διαφορετική μορφή από την παραδοσιακή. Η σημερινή σημασία τους δεν έχει καμία σχέση με εκείνη του παρελθόντος. Πού είναι η Αθήνα, ποια είναι η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη, τι είναι το Λονδίνο σήμερα παρά η πρωτεύουσα μίας -δυνατής ίσως- χώρας ενώ ήταν κάποτε η πρωτεύουσα μίας αυτοκρατορίας. Παλιές πόλεις ξεθωριάζουν και κρατούν τα σημάδια της αρχαίας τους δόξας, ενώ νέες πόλεις, ιδίως σε μακρινές χώρες της ανατολής, αρχίζουν και γίνονται τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Ο Τόμας Έλιοτ στο ποίημα του «Η Έρημη

χώρα» θρηνεί την Ευρώπη με μερικούς χαρακτηριστικούς στίχους:

*‘Ποια είναι η πολιτεία πέρα απ’τα βουνά
Σκάζει, ξαναγεννιέται, θρουβαλιάζεται μες
στο μενεξεδένιο αέρα
Πύργοι πέφτουν
Ιερουσαλήμ Αθήνα Αλεξάνδρεια
Βιέννη Λόντρα
Ανύπαρχτες’*

Ο άνθρωπος στην σημερινή πόλη όπου συνωστίζονται τα εκατομμύρια των κατοίκων είναι, κατά περιεργο τρόπο μόνος και έρημος. Περισσότερο από ποτέ η πόλις έχει πάρει ένα χαρακτήρα απάνθρωπο, στον οποίο η εγκληματικότητα και η παρανομία ρίχνουν βαριά τη σκιά τους.

Ο Θεός υπόσχεται σε εκείνους που πιστεύουν σ’ Αυτόν, ζωή αιώνια σε μία άλλη πόλη, όχι στον κήπο της Εδέμ πάλι, από όπου ξεκίνησε η ιστορία, αλλά μία πόλη. «Κι είδα την άγια Πόλη, τη νέα Ιερουσαλήμ, να κατεβαίνει από τον ουρανό, από το Θεό, έτοιμη σαν τη νύφη... Τώρα πια η κατοικία του Θεού είναι μαζί με τους ανθρώπους (Αποκ. 21,2-3) ...νάος της είναι ο Κύριος (22)... η πλατεία της πολιτείας απόφιο χρυσάφι σαν καθαρό γυαλί (21) ...νύχτα δεν θα υπάρχει πια (22,5)...και οι πλατείες της πόλης θα είναι γεμάτες από αγόρια και κορίτσια που παίζουν (Ζαχαρίας 8,5)».

Αφού μας περιμένει μία ουράνια πόλη, τότε ποιος ο λόγος της μαρτυρίας του Χριστού ή της προσπάθειας για την αναμόρφωση της πόλης; Γιατί όλα όσα γίνονται τώρα πρέπει να είναι η σκιά των μελλόντων. Βλέποντας εδώ μία χαραμάδα του ουρανού ακόμα περισσότερο τον προσδοκούμε.

Ο Θεός μας καλεί να δημιουργήσουμε εδώ, στην πόλη που ζούμε και σε αυτήν την κοινωνία μία πρόγευση της αιώνιας πόλης του ουρανού. Μας καλεί να γίνουμε φως σε αυτήν την πόλη και να φωτίσουμε, να θεραπεύσουμε με την παρουσία μας και με τις πράξεις μας. Ο Θεός μας επιφορτίζει με μία υψηλή ευθύνη, να γίνουμε το αλάτι που θα νοστιμέψει που θα κάνει την πόλη όχι απλώς πιο «ανθρώπινη» αλλά πιο ουράνια.

Στο φετινό μας αφιέρωμα συνεργάστηκαν πολλοί και εκλεκτοί αρθρογράφοι, τους οποίους θερμά ευχαριστούμε για τον κόπο τους. Το τεύχος αυτό θα κυκλοφορήσει σύντομα ολόκληρο και στα αγγλικά όπως είχε γίνει και με το τεύχος των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

ΑΣΤΗΡ της ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Εκδίδεται από το 1858

"Πάντα δοκιμάζετε
το καλόν κατέχετε"
Α' Θεσσα. 5: 21
www.gec.gr/astir

Λεωφ. Αμαλίας 50, 105 58 Αθήνα
Τηλ: 210 3231079 - Fax: 210 3316 577
email: astir@gec.gr

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
Ιωάννης Τσεβάς

ΙΔΡΥΤΗΣ:
Μιχ.Δ.Καλοποθάκης (1858-1911)

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΕΚΔΟΤΕΣ:
Δημ. Μ. Καλοποθάκης (1911-1946)
Μιχ. Β. Κυριακάκης (1946-1989)
Γ. Τασσόγλου (1989-1990)
Φ. Β. Καμπούροπουλος (1991-2002)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Γ. Αδάμ, Τιμ. Αναστασιάδης,
Ε. Αντωνιάδου, Παν. Κανταριτζής,
Αντ. Κουλούρης, Μελ. Μελετιάδης,
Ευσγ. Μπίτσας, Παρ. Παπαγεωργίου,
Ιω. Σακινίδου, Ιωάν. Τσεβάς

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ:
Σειράς «Λόγος»: Λ. Κολλάρος
Σειράς «Παλαιά Διαθήκη»: Γ. Αδάμ
Σειράς «Καινή Διαθήκη»: Στ. Δεληγιάννης
Ειδικών αφιερωμάτων: Μελ. Μελετιάδης
Ποίηση, Προσευχές: Λιλ. Βαλαή

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: Στέλιος Παπαβασιλείου

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ: Παναγιώτης Τας

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μυριώ Σακινίδου

ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗ: Γιώργος Σάκος

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ-ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: Μαίρη Αλάγιαλη
Λεωφ. Αμαλίας 50 - 105 58 Αθήνα
ΑΡΙΘΜ. ΛΟΓ. ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΑΡΗΛΑ:
149-00-2786-004611 (Ι. Εμμανουήλ)

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ:
Θεο/νίκας: Δημήτρης Σοφός
Κατερίνης: Πάρις Παπαγεωργίου
Κέρκυρας: Βέτα Παντελιού
Χαλκίδας: Νίκος Παντελής
Βοστώνης: Τάκης Τσανικλίδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: Εσωτερικό & Κύπρος € 10
Ευρώπη: € 26 - ΗΠΑ USD 30
Καναδάς, Αυστραλία κ.λπ. Δολ. 40

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: € 1,00

ISSN 1106-4250

Τα ευπρόσδεκτα άρθρα αποχθούν τις απόψεις των συγγραφέων. Η σύνταξη του περιοδικού διασπείρει το δικαίωμα να κάνει συντομεύσεις ή αλλαγές στα προς δημοσίευση κείμενα. Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

Ο Qeo; kai; hJpovi

υφο; Crus. K. Karagkounh

Hijlea peri; «poiew» ajtiprosweuei politismon kai; proodon apo; ehan prwtogonon tropon zwh", kata; ton ofoibn kaye afomon hloikogeneia eprepe na; frontisoun gia; ta; sunferontatwn, sthn dieuqethneuhn zwhn nia" koinwnia" ne; noumu", pou; ejruqizan ta; dikaiwnata kai; ta; kaqhkonta twh politw, kai; hJofeia koinwnia pareice ta; tecnologika; mesa dia; nian zwhn ne; perissotere" ajxesei" aj' ofi eice staqh' dunaton gia; prwtogonou" ajqrwpou". Aujfo; ijscwei toson gia; pro-eJlhrike;" poiei"-politismou", ofw" tou' Sesklou, tou' Dinhiou, th' Minwikh' Krth", k.a[ofon kai; gia; politismou" th' Mesh' Anatolh", ofw" th' Babulw, th' Nineuh; th' Jericou", k.a[Se; oJe" auje;" ti; periptwsei" oiJkatoikoi th' poiew" ejecwrizan apo; tou' progomou" tw, oiJpovi eican zhsei nian prwtogonhn zwhn sthn pediada hJsto; daso". OiJsuneci" sunallage;" kai; to; kaqhmerinon «triyinon» tou' eho;" meta; tou' al lou gia; zhthnata ejporiou, filia" kai; kalh" geitniasew", ajapofeuktw" epeferan diaforou" baqmu;" ekleptunsew" kai; eJegenismou, ofou oiJ sumetevonte" ej ambanon uf' ofin ta; sunferonta tou' plhsion kai; ofa auja; oJhghsan se; nian isorropian scesewn, dia; twh ofoiwn hJzwh; ej poiei nporouse na; diathrhqh/kai; na; ejelicqh/peraiterw.

Sta; biblika; iJtorika; twh ofoiwn to; kurion ejdiaferon einai qrskeutikon ki' ofi koinwnikon, hJijlea peri; «poiew» eJei nian kapw" «ajfirron» iJtorian. H prwth poei" kata; to; Biblion th' Genesew" hto hJpovi" Enwe, hJofeia ektisqh uf; tou' Kava, tou' prwtou dolofonou. Metaxu; twh prwtwn poiewn pou; eginan perifhne" sthn iJtorian sunperil ambanontai hJBabulw kai; hNineuh (Gen 10u0-11), kai; oiJduw ek twh ofoiwn giwntai ijliaitera ajtikeimena tou' ejdiaferonto" kai; th" ejergeia" tou' Qeou. Kai; oiJduw leitourgoun wJ prwtotupa tou' pw" oJQeo; ne; diaforetikou;" tropou" feretai pro;" tou' ajqrwpou". H Babulw kai; oJpurgo" th" einai karmo;" tecnologikh" proodon. OiJktiste" tou' qeloun na; eortasoun thn epitucian twh ajegeivonta" eha mnheibn eif ton eJuton tw, eif thn tecnologian tw kai; eif ti; ikanothetv tw, eha mnheibn to; ofoibn qa; fqamei ef' ton oujanou (Gen 11 u). Apo; thn optikhn th' Biblou, hJBabulw kai; oJpurgo" th" shmainoun ajqrwpiuhn eparsin, aujjadeian kai; aperioriston aujopepoihsin, pisteuwnta" ofi ofa einai dunatay

ajhfonta" tou' qeiu" periorismou;" kai; feromenoi proklhtikw" pro;" ti; Anwtere" Dunamei". W" ek toutou, hJBabulw ginetai to; paradeigma kai; oJ ajtiproswo" kaye ejfanisew" tou' eiflou" toutou. (Aujfo;" einai kai; oJlogo" dia; ton ofoibn hJijlea peri; Babulw" epanenfanizetai eif thn Kainhn Diaqhkh, ofou ginetai to; sunbolon tou' aJartwlou' kosmu [dhl. hJ Rwh kai; hJaujokratoria th', A' Pet 5u3] kai; oJescatologiko;" ajtiproswo" panto;" eiflou" kakou" kai; diafora" pou; ajqistatai eif ta; scedia tou' Qeou [Apok 14u, 16u9, 17u, 18u-24]). H apantisi" tou' Qeou pro;" thn sunperiforan aujhn einai timwia. Ki' aujh; einai paradeigmatikhv oJQeo;" pantote apanta/se; tetvoiou eiflou" sunperifora" kata; ton iflion tropon (kai; ah akouh hJperiou" th" carito" ej Cristw to; ajgoporei; «oujbradumei oJkurio" th' epaggelia", w' tine" bradutha hJouhtai, ajla; makrounei" eif uha", nh; boulomeno' tina" apolesqai ajla; panta" eif metanoian cwrhsai» [B vPet 3u-9]).

Perissoteron drastikw", oiJpovi twh Sodomw kai; th" Gomorra", sti; ofoie" hJajlikia, hJ ajhqikoth" kai; hJdiastrofh; hJqizan, katestrafhsan pantelw" dia; puro;" kai; qeiu «ufodeigma nelloutw ajbeih teqeikw;"» (B vPet 2u). H Nineuh ejk al lou, apospa to; eJeo" tou' Qeou, wste apostetlei eif aujou;" ton profhthn Twna' dia; na; khruqh/ metanoian: «poreuqhti eif Nineuh thn poein thn negathn kai; khruxon ej aujh/ ofi ajebh hJkraugh; th" kakis" aujh" pro'v ne» (Twn 1u).¹ Kai; oJkurio" hJwn scoliazetai to; cwriou: «ahdre" Nineuitai ajasthsontai ej th' krixei meta; th" genea" tauth" kai; katakrinousin aujh: ofi netenohsan eif to; khrugma Twna' kai; ijlou; pleibn Twna' wde» (Matq 12u1). Sta; paradeigmata auja; blepomen ekeino pou; oJPaulo" oJomazei thn «chrstothta kai; apotonian [tou' Qeou]» (Rwn 11u2).

Alla; hJplewn ejecousa poei" sthn biblikhn iJtorian einai hJerousalhm kai; aujo; ijscwei toson dia; thn Palaian ofon kai; dia; thn Kainhn Diaqhkh. H Jerousalhmeina hJpovi" thn ofoian ejexen oJQeo;" dia; na; katoikish to; Dnomavtu. Eif thn Palaian Diaqhkh hJerousalhm apotelei to; kentron latreia" tou' Giabev (Ebraikon, oper stou;" O vapodidetai ne; to; Kurio"), einai to; nero" ofou hJparousia tou' Giabe; paristatai ajtw" dia; tou' Naou. Idiaiterw" eif tou' uJsterou" Yalnu;" hJerousalhm agapatai kai; epaineitai uJberbolikw": «Zhteite thn eifhuhn th" Jerousalhm

Α" eufucwsin oiJagapwntev se» (Yalm1226), oJ Qeo; parousiazetai na;procwrei'neeri to;shneion na;o;kizetai ufer th' Terousalhm «Ean se; lhsnonhsw, Terousalhm Α" lhsnonhsh/hJdexiav nou! Α" kollhqh/hJglwssamou eif ton oujaniskon nou ... ejan den protaxw thn Terousalhmeif thn ajrchn th' eufrosunh" nou!» (1376-6). Δ Hsaia" ekfrazei thn truferothta tou'Qeou'pro;" thn Terousalhm ofan legei «Idou'epi;tw palamw nou se;ejwgrafisa» (Hs 496), kai;sunecizei na; ejuyw/h/thn Terousalhm uferaw pantwn. «ofoi ajakaleite ton Kurion, nh;fulatete siwphw. Kai; nh;didete eif aujon ajnapausin, eJwsou'susthsh/kai;eJwsou'kauh/thn Terousalhmaifesin epi;th' gh"» (Hs 626-7).² Oisuscetisei" pou;toxon hJ Terousalhm ofon kai;oJnao;" feroun kata;nouh, ofi monon sto;Bibliwn tw Yalmw, to;ofoion apetelei tou; ufmu" pou;ejyafonto kata;thn eJbraikhn qeian leitourgian, aj la;kai;netaxu;tw profhtw, uferbaimon ta;ofia mia" sunhyou" polw", ki' eJsi hJTerousalhm lanbawei mian pagkosmian kai; uferbathn spoudaiothta, ofan giwetai sunbolon th' polw" tou'MeJlonto", th' Oujanion Terousalhm S' aujh thn ejscatologikh polin oJnao;" einai perittov, ef' ofon efei ajtikatastaqh' ufo;th' ajwsou parousia" tou'Qeou'(Apok 2122).

Protouzwgrafish/oJlwamh" ne;adre;" pineliev ton «ekfrastikon pinakav tou, thn Apokafuyin, hJTerousalhmeite giwei to;ajtikeimenon mia" spoudaia" sugkrisew" ufo;tou'ApotoJou tw ejuw. Eif thn monadikh eif thn Kainh Diaqhkh ajlhgorian th' pro; Gal 421-27 oJPaulo" ne; carakthristikw" rabbinikh epiceirhmatologian se;mian seiran sullogismw fqawei eif efa kataplhtikon sunperasma. Oiduo gunaike" tou'Abraamsunbolizoun duodiaqke": hJdouh Agar ajtiprosweuei thn palaian diaqhkh, ejw hJJeugera Sarra paristawei thn nean diaqhkh. H Agar, hMhtera tou'Ismah [tou'propatoro" tw Arabw], ajtiprosweuei to;Sina; efa ofo" th' Arabia", sto;ofoion katefuge ofan ejediwqh ufo;th' Sarra". Ta;tekna th", ef' ofon oJnou" ejlwqh epi;tou'ofou" Sina; diatelouh ej douleia/ Kat' aujon ton tropon hAgar meta;tw tekwn aujh" sunbolizoun thn douleian, thn iJcuu" tou' nouou kai;oufw" tou' Ioudaiou" kai;thn parousan Terousalhm ejw hJJeugera suzugo" Sarra, sunbolizei thn Mhtera ofwn tw eJeuqerw, ofwn ekeinwn oiJofoiwi egenhysan kata;thn epaggelian tou'Qeou;, ekeinwn oiJofoiwi einai apodektai th' carito", kai;wJ ek toutou ta;ajhqina;tekna tou' Abraam H Sarra, loipou, sunbolizei thn oujanion Terousalhm Kat' aujon ton tropon oJPaulo" katorqwei na;tautish/thn epigeion Terousalhm ne;to;Sina;kai;thn Agar, kai;tou' katoikou" th' Terousalhmne;tou; apogonou" tou'Ismah, ejw kaqista/thn oujanion Terousalhmthn Mhtera ofwn ekeinwn pou;pisteuoun, eife einai ej ipudaikh" eife

ej ejnikh" biologikh" proleusew".³ Kai;apo;aujh thn seiran tw sugkrisew ajakuptei to;gegonο;" ofi hJjea peri;Terousalhm hJpoli" pou;eJeyexen oJQeo;, einai mia poli" ejujanw; hJpragmatikyhJ agia, hJajhqinh;Terousalhm sthn ofoian katoikouh monon ekeinoi pou;einai ghnsioi «iJrahlitai», ajhqinoi;«ipudaibi» eife einai ipudaibi kata;sarka eife ej ejuw (Rwm228-29). Aufoi;einai ta; ajhqina;tekna tou'Abraam ta;ofoi aJkolouqouh epi;ta;ifnh th" pistew" tou (Rwm411-12).

Ean uJagwmen akouh pio;piw sta;euaggelia (ta;ofoi, ej toutoi", egrafhsan meta;ti" epistolē;) akoumen ton Thsou na;legu/pro;" thn Samareitida: «hJswthria ek tw ipudaiw estin» (Iwan 422), ofer ejnoei ofi hJswthria efcetai apo;thn polin th' Terousalhm to;kentron tou'Ioudaisnou. Touto hto ajagkaibn, wste oJklado" na;nh;kauchqh/epantion th' rJzh", kata;thn eikona tou'eJaiodendrou sto;Rwm117-18. Omw" metrixei to;lecqen, prosqetonta": «efcetai wfa ofe oufe ej tw ofei touto oufe ej Terosolwmi" proskunhsete tw patriv... oiJajhqinoi;proskunhetai;proskunhsousin tw/patri;ej pneumati kai;ajhqeia» (Iwan 421-23) Touto, ej ajlou, den ejpodizei ton Thsou na; klayh/dia;thn Terousalhm thn polin th' eklogh" tou, gia;ti" dustropie" th", gia;thn parakouh th", gia;thn apistian th": «Terousalhm Terousalhm hJapokteimousa tou; profhta" kai;liqobolousa tou; apestalmenou" pro; aujh, posaki" hJjehsa episunageih ta;tekna sou, of tropon ofni" episunagei ta;nossia aujh" ufo;ta;" pteruga", kai; ouk hJjehsate» (Matq 2367). Edw efonen mia spanian eikona gia;thn truferh agaphn tou'Qeou' kai; oJilwnta" ajqrwporfikw", gia;to;pw" hJ kardia;tou'Qeou'nporei na;sugkinqh/gia;ton laon th" polw" tou.

H spoudaioth" th" polw" wJ «poli"» sthn Kainh Diaqhkh uJogramizetai ne;efa ajlon tropon. OijPraxei" tw Apostolwn, oiJofoi" ajcolountai ne;to;iJrapostolikon eJgon tw naqtw tou'Thsou, sugkentrwmon to;ejdiaferon tw leptomeretera sto;eJgon tou'Apostolou Paulou netaxu;tw ejuw. Oijkinhsei" tou'Paulou, loipou, kata;kapouion tropon na" fanerwmon ti;" katequusei" eif ti;" ofoi" to; Agion Pneuma oJhgei ton Paulon. Einai, loipou, didaktikon na; prosewmen ti;" kinhsei" tou'Paulou, dioti auje; fanerwmon thn nerima tou'Qeou'dia;thn «polin».

To;prwton gwston skhnikon gia;thn cristianikh drasthriothta tou'Paulou einai hAntioveia, hJfhmisnewh prwteuoussa tw Antioceidw hJofoi hto kai;hJmegalhtera kai; perifanestera poli" th" eJlhmistikh" Anatolh". Kata;to;prwton iJrapostolikon taxeidion tou epeskefqh scetikw" spoudaie" polēi" ofw" thn Pafon th" Kuprou, thn Antioveian th" Pisdia" kai; to;Ikonion th" Lukaonia". Akouh spoudaioteron, sto;deuteron iJrapostolikon taxeidion tou den

cronotribeis' s' auje; ti' poiei", ajlla; procwrei' pro; thn Trwada, kai; ekei qen dia; th' oalhgia" tou' Agiou Pneumato", perna/eif thn Makedonian se; poiei" opw' tou' Filippou", ijliaiterw' thn Qessalonikhn kai; thn Berroian. AiJa qhnai einai hJejevoussa poii" ajlla; apodeiknetai apokardiwtikh; ej aijia" tou' pneumatikou' klinato" pou; epikratei. Suntona to; sunantouhen sthn Korinqon, thn negalhteran poiin th" Acaia". Kai; kata; to; triton iJrapostolikou taxeidion tou' oJkurio" cwro" drasew' tou einai hJ Efeso", hJdiashmoteva poii" th" Twnikh" Dwdekapotew".

Pragnati, ginetai oJpaigno; oti oJPaulo" kateqhsen thn Korinqon kai; thn Efeson kentra twh euaggelistikw' tou prospaqeiw' dia; na; elqh se; epafh; ne; ti' gurw periocew. Etsi, prepei na; eiheqa bebaioi oti kata; thn diarkeian twh deka-oJtw; nhw' th" paramnh" tou ejn Korinqw/ oJPaulo" ejrhsinopoihsen thn poiin aujhn wJ basin tou dia; na; episkefqh/ta; trigurw nerh. Grafonta" apo; thn Korinqon pro; tou' pistou' th" Rwh", iJscurizetai «wste ne apo; Terousalhm kai; kuklw/[dhl adhydia; nesou th" Mikra" Asia"] neri tou' Illurikou' pephrwkenai to; euaggelion tou' Cristou» (Rwm 15u9). Sti' Praxei", ofw', den uparcei hJparanikrh; meia oti oJPaulo" epeskefqh pote; thn Illurian. OiJduo monadike; piqanothte" dia; mian toiauthn episkeyin, krinonte" apo; ti' diafore" kinhsei" tou sti' Praxei", einai ofan hufisketo sthn Berroian kai; kata; thn diamonh tou sthn Korinqon. OiJ peristasei" ti' opoiè" ajtinetwpizen oJPaulo" ofan hto sthn Berroian kaqistouh apiqanon mian episkeyin tou sthn Illurian. Apo; thn alhn pleuran, hKorinqo" fainetai polu; makrua; dia; mian toiauthn episkeyin, plhn ofw' touto den einai kai; ajlunaton, ijliaiterw' ofan ejqumwega thn makrah paramonh tou sthn prwteuousan th" Acaia". To; ejaviston pou; nporoi na; lecqh/einai oti oJPaulo" ejrhsinopoihsen thn Korinqon wJ basin dia; euaggelistikè; ejornhsei" sti' gurw periferie"./Touto sunagetai apo; to; gegono; oti caireta/ofci monon tou' pistou' th" Korinqou ajlla; kai; oJoklhrou th" Acaia" (B vKor 1u). Aujoykata; pasan piqanothta, upainissetai proswpikh epafhn metaxu; tou' Paulou kai; aujw. Enw sto; B vKor 11u0 ta; legouena tou' Paulou na" oalhgouh eif to; sunperasma oti eicen ejgasqei' proswpikw' sthn Acaia kai; ofci monon sthn Korinqon.

Oson afora/eif thn Efeson, legetai rhtw' oti oJPaulo" ejoikiasen thn scolhn tou' rhtoro" Turanou epi; dietian wJ khrugnatikon cwron. Kata; to; diasthma touto, opw' plhroforouwega, sunebh «wste panta" tou' katoikouhta" thn Asian akousai ton logon tou' Kuriou» (Prax 19u0). Den qa; nporousane, afrage, na; sunperawmen oti to; «panta" tou' katoikouhta" thn Asian» den uponoie' oti ofoi oiAsiatai ejaxideusan sthn Efeson dia; na; akousoun ton Paulon, ajll' ofi ekeino

ephgen eif aujou; Einai, afrage, ajlianotou ofi hJ ifrusi" tooutwn ejklhsiw' opw' oiJekklhsie" th" Jerapotew", th" Laodikeia" kai; twh Kolossw, sthn teleutaiou ajayusin, crewstousan thn ifrusin twn se; wjhsei" pou; eican labei oiJpistoi; twh potewn aujw apo; tetoiou eiflou" episkeyei" tou' Paulou;

H oujia tou' zhthwato" einai ofi kaqe fora; pou; oJPaulo" episkepteto mian eparcian hJmian kainourgian periochu, ajazhtouse pantote thn nhtropolin. Prospaouse na; iJrush/mian ejklhsian sthn negalhn poiin, wste na; thn crhsinopoihsen wJ basin pro; diadosin tou' euaggeliou sta; nerh trigurw. Eiheqa eif qesin na; gnwrizomen ofi ifrusen ejklhsia" stou' Filippou", thn Qessalonikhn kai; thn Berroian kaqw; kai; sthn Korinqon, thn Efeson k. aj Aujh; hJepiqunia, aujh; hJofasi", aujh; hJolh strathgikh; tou' Paulou ejhgei' giati; eJrefen thn ehtonon epiqunian na; episkefqh/ thn Rwhn, thn negisthn ofwn twh potewn th" epoch" (Rwm 1u0-13, 15u2-24), ne; tou; polueidei' katoikou" th", oiJofioi sunerreon s' aujhn apo; ofe" ti' gwnie" th" aujokratoria". Epi; pleon, hJ Rwh qa; hto mia ijlewdh" basi" apo; thn ofoian qa; ejrasthriopoihto dia; ton euaggelismou twh dutikw' tnhmatwn th" rwnaikh" aujokratoria".

Ean, loipou, oJnaga" apostolo" twh ejnw, oalhgoumeno" upo; tou' Agiou Pneumato", eJwsen toiauthn eJfasin eif thn negalhn poiin, den fainetai ajapoteukton to; sunperasma oti oJ Qeo; pragnati ejdiaferetai gia; thn poiin, thn poiin ne; tou; ajetrhtou" katoikou" th", ne; thn negalhn poikilian ajqrwpon kai; problmatwn, opou amartiai ofwn twh eijlw' diaprattontai, hJ poii" twh eukairiwn kai; th" ejknetalleusew', hJ poii" twh koinwkw' dunatwn kai; ajlunatwn, tou' ploutou kai; th" ajliothto", hJpoii" th" eujucia" kai; th" dustucia", th" bia" kai; tou' egklhwato", opou ahdre" kai; gunaike" boouh kai; stenazoun gia; bohceian ki' apeleuqerwsin. Opws dh pote to; scedion pou; akolouqe' oJapostolo" twh ejnw sti' diafore" kinhsei" tou, ti' ejklhsie" pou; ifrusen kai; ta; nerh sta; ofoià ti' ifrusen, qa; prepei na; ejaleiyoun kaqe ifno" ajfibolia" peri; tou' baqew' ejdiaferonto" tou' Qeou' dia; thn negalhn poiin. «Lao; eJtiwmi polu' ejn th' poiei tauth» eipen oJ Qeo; gia; thn Korinqon ston Paulon kata; to; ofanav tou (Prax 18u). Naiy par' ofhn thn wjnothta, thn ajlikian kai; thn ajliothta, ti' opoiè" pollaki" episuuswreuei epi; twh qunatwn th", epi; ekeinwn oiJofioi koinwkw' eJoun ajrhsteuqh' kai; hjikw' katastrafh; hJpoii" einai to; ajtikeimenon th" agaph" tou' Qeou'. Pantote hto! Dci epeidh; to; ajizei, ajlla; akribw' epeidh; den to; ajizei: carin twh ajagkw' th", dioti opou uparcei ajagkh, ekei; epish", fanerwetai to; eJeo" kai; hJcari" tou' Qeou'. Ekei' hJcari" kai; hJdoxa tou' Qeou' fainontai ejdoxotere".

Teto", mia akonh ofi" th" ijleu" peri; potew"

einai hJakoʋouqo". Mia basikh;ijlea th" Kainh" Diaqhkh" oʋhgei'ti; skeyei" ma" se;mian sugkrisin hJajtiqesin hJōfoia eʋei shmantike;" epiptwsei" gia; thn katanōksin th" Kainh" Diaqhkh". Ōci monon kainodiaqhkolōgōi ajlla;kai;al loi ejeunhtai;eʋoun swstotata parathrhsei ofi kata;thn proʋlasin tou' euaggeliou dia;nesou th" rʋmaikh" aujokratoria" diadramatizetai mia siwphrh;sugkrousi", mia ajnētrhsi", mia proklhsi", mia nēth netaxu;tou' apistou, aʋebou" kosmou kai;th" Basileia" tou' Qeou; hJōfoia diakhrussetai uʋo;twn uʋhretwn tou. Aujh;hJajtiqesi" sunhqw" ejhgeitai dia;th" ajtiparaqesew" twn poʋewn pou;sunbolizoun ti;" duw apoyei" hJstasei". Kai;oiJpoʋei" auje;" einai hJ Terousalhmkai;aiJAqhhai.⁴

Kata;thn gnwōhn nou, oujlenia ajllh poʋi" ston ajcaion kosmon, sunperilambanōnēh" kai;th" Rwnh", den eicen thn spoudaiōthta twn Aqhnwn. Edw'den einai hJkataʋlhlō" peristasi" na;epanalabwmen ta;katorqwmata kai;ti;" doxe" th". Alla;akribw" ej aijia" aujwn twn katorqwmātwn, ta;oʋoia qa;prepei na;hnai pasignwsta, kai; th" uʋerouou dialektou th" -th" ajtikh"- pou; ejhniourghsen, eʋaben mian ejevousan qesin, hJōfoia einai aparamillo" sthn istorian twn poʋewn. AiJAqhhai kathwthsan na;sunbolizoun ton politismon kai;thn episthmōnikhn proudon se;oʋa ta;epipeda th" zwh" -parekto;" tou'qrhskeutikou! AiJAqhhai ejswnatwsan to;pneuma tou'kosmou, to; pneuma th" aujarkeia", kata;to;oʋoibn oJahqrwpo" hto to;netron pantwn pragmatwn, kai;sto;oʋoibn de; uʋhrcen cwro" dia;ton Qeou.⁵ Epi;paradeignati, para;to;gegono;" ofi oJPaulo" kineitai ejto;" th" rʋmaikh" aujokratoria", pantacou'oJpneumatikoʋ tou ajwn einai ejantion twn «Aqhnwn»: bebaiw' ofi twn Aqhnwn wJ poʋi", ouʋe wJ oʋnda politwn, ajlla;

wJ ijlea, wJ qewrhsi" tou'kosmou, wJ pneumatikon klina to;oʋoibn eʋei aporriyei ton Qeou. Par' oʋon ton diallaktikon carakthra twn logwn tou pro;" tou' Aqhnaiou" («wJ deisidaimnesterou" [dhl. wJ para polu;qrhskou"] uʋna" qewrw... ajaqewrwn ta;sebasmata uʋwn», Pr 17ᵒ2-23), eʋugen apo;thn poʋin twn gia;na;mh;epistreyh/potew

ʋnanfibotw" hJsugcrono" poʋi" th" Aqhna", aj kai;prwteuoussa se;ofi eʋei apomēnei apo;ton kapote aperanton eJlhnikon kosmon kai;polle;" fore;" negalhtera tou'ajcaiou th" eʋutou; eʋei apolesēi thn spoudaiōthta twn ajcaiwōn Aqhnwn. Para;tauta to;paron qrhskēutikon th" klina, molonoti ejperieʋei mian kapoian Cristianikhn parousian, den einai polu;kaluteron tou' qrhskeutikou'klimato" twn ajcaiwōn Aqhnwn hJ oiasdhpote ajllh" eujwpaikh" negaloupoʋew". Dia; ton logon touton hJajtiparaqesi" «Terousalhm kai;Aqhhai» ijscūei akōnh. Alla;den einai hJ Terousalhm̄tou'paroto" ijsrahlinou'kratou", dioti aujh;den einai kalutērh, ajlla;hJajhqinh; Terousalhm̄ hJahw poʋi", hJpoʋi" eif thn oʋoian katoikei dikaiosunh, hJpoʋi" pou;neuei se;oʋou" eʋoun ejpisteuqe'i ton Criston. En tw'netaxuyaiJ Aqhhai, hJnegalv poʋi", oiasdhpote poʋi", hJpoʋi" th" aujarkeia" hJōfoia den eʋei cwron dia;ton Qeou, eʋei ajagkh tou'Qeou'perissoteron apo;kaqe ajllhn foran. Aujh;einai akōnh to;ajtikēimenon th" ajgaph" kai;tou'eJewu" tou'Qeou;kai;hJproklhsi" di' hna" shwera na;ferwmen to;euaggelion s' aujhn einai hJilia oʋw" hto ton kairon tou'apostouou Paulou.

ᵒ κ. Χρ. Καραγκούνης είναι Καθηγητής της Κainh" Διαqhkh", Lund University, Σουηδία.

Υποσημειώσεις

¹ Parenpiptoutw", touto ma" proferei eʋa spanion paradeigma paraleiyew" ek nerou" twn uʋhretwn tou'Qeou'na;ekplhrwsoun thn apostolhn twn.

² Oujlotw" akion qaumasou; loipou, ejn eif thn netepeita ijudaikhn ejw-biblikhn skeyin hJerousalhm̄pouduetai ejevonta rōton. Etsi, to;twbhlaibn 8ᵒ9 oʋilei'peri;tou' Drou" Siwn th" Terousalhm̄wJ «to;kentron tou'ojfalou'th" gh"», to;2 Barouç 4ᵒ-7 parabaʋlei thn epigeion Terousalhm̄meta;tou'prwtotupou th", thn oujanion Terousalhm̄ hJōfoia «diathreitai net' ejou» [dhl. meta;tou'Qeou]; to;4 Ezra (= O' Esdra) A ᵓ7ᵒ6 oʋilei'peri;th" potew" hJōfoia twra einai kekrumēnēh, ajlla;hJōfoia prokeitai na;apokalufqh; ejw'to;2 Ezra 55ᵒ legei: «Dioti aujion qeʋw ajabei'eif ton oujanou, eif thn ajwtathn Terousalhmeif thn aijwion klhronian nou». H Terousalhm̄parousiazetai wJ ajia poʋi" (twbhlaibn 1 ᵒ28, Yalmo;Solonwito" 8ᵒ), wJ poʋi" proorisnēh dia; thn latreian tou'Qeou'(ʋnaʋhyi" tou'Mwusew" 1ᵒ7-18) kai;telikw" plhroforoumqa dianian nean Terousalhm̄me;naon, kata;tou' logou" twn profhtwn, eif ton oʋoibn panta ta;eJnh «epistreyousin ajhqinw" fobeisqai kurion ton Qeou» (twbit 14ᵒ). Polle;" apo; ti;" ijlee" pou;sunantwmen ejw'proaggeʋoun didaskalie" th" Kainh" Diaqhkh". Ta;ajwterw nesodiaqhka;suggrammata oJajagwsth" n̄porei'na;ta;eufh' sti" akōtuqe" ejkdosei": R. H. Charles (ekd.), *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament in English*, etc., 2 tonoi, Oxford: Clarendon Press, 1913, epanekd. 1969 kai;J. H. Charlesworth (ekd.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, 2 tonoi, London: Darton, Longman & Todd, 1983-1985.

³ Den qa;prepei, loipou, na;aporouhen ofi hJqelōgia tou'Paulou toson ejhgrwsen tou;" Ioudaiou", wʋte kata;thn ejktimhsin twn «oujgar kaghken aujon zhn» (Prax 22ᵒ2) kai;ton katediwkon kata;poda dia;na;ton qanatwsoun.

⁴ Epi;paradeignati, oJollando;" ejevnhth" C. J. Bleeker, egrayen eʋa bibliōn uʋo;ton titlon Christ in Modern Athens. *The Confrontation of Christianity with Modern Culture and the Non-Christian Religions*, Leiden: Brill 1965.

⁵ To;qena touto diexercomai sthn akōtuqon nelēthn: Chrys C. Caragounis, "Greek Culture and Jewish Piety: the Clash and the Fourth Beast of Dan 7", *Ephemerides Theologicae Lovanienses* (Louvain, Belgium), Vol. 65, pp. 280-308.

Η Πόλη μέσα στην Πόλη

του αιδ. Π. Κανταρτζή

Προλεγόμενα για μια Θεολογία Εμπλοκής

Ο Θεός έφτιαξε τη φύση.
Ο άνθρωπος τα προάστεινε.
Ο διάβολος την πόλη...¹

Η άποψη αυτή, ακόμη κι αν δεν είναι εκφρασμένη με αυτόν τον απόλυτο τρόπο, υπάρχει στο υποσυνείδητο και την σκέψη πολλών Χριστιανών² καθορίζοντας την αντίληψή μας σε σχέση με την θέση και τον ρόλο μας μέσα στην πόλη. Οι λόγοι που εξηγούν μια τέτοια στάση είναι πολλοί. Κάποιοι από αυτούς είναι θεολογικοί, όπως για παράδειγμα η φαντασιακή βουκολική απεικόνιση του Θεού ως ενός βοσκού που βόσκει το ποίμνιο του σε καταπράσινα λιβάδια. Κάποιοι άλλοι είναι ερμηνευτικοί, όπως μία επίπεδη και πρόχειρη ανάγνωση του ρόλου και της φύσης διαφόρων πόλεων όπως η Βαβέλ και τα Σόδομα μέσα στην Αγία Γραφή. Τέλος υπάρχουν και λόγοι προσωπικοί, βιωματικοί, μιας και η ζωή στην πόλη είναι δύσκολη και σκληρή. Όλα τα παραπάνω μας κάνουν συχνά να πιστεύουμε ότι η όλη ιδέα της ζωής στην πόλη είναι κάτι που δεν έχει ως προέλευσή του τον Θεό. Σκεφτείτε ως ακραίο παράδειγμα αυτής της αντίληψης την μοναστική παράδοση που ουσιαστικά στηρίζεται στην εντύπωση ότι όσο πιο μακριά φεύγεις από την πόλη τόσο πιο κοντά βρίσκεσαι στον Θεό.

Η άποψη που έχουμε για την πόλη καθορίζει φυσικά τον βαθμό αλλά και τον τρόπο της συμμετοχής μας σε αυτήν. Συχνά η εκκλησία βλέποντας την πόλη ως οχυρό και ορμητήριο του Διαβόλου βρίσκεται όπως ο Ιωνάς **απέναντι** από αυτήν. Στέκεται κοιτώντας την με απορία πώς και γιατί ο Θεός κάνει ακόμη υπομονή μαζί της και δεν την καταστρέφει. Ένα τέτοιο πλαίσιο σκέψης αντιλαμβάνεται ως μόνη θεμιτή και επιθυμητή επαφή με την πόλη, την καταγγελτική διακονία. Πηγαίνουμε στην πόλη, της λέμε, «...σαράντα μέρες ακόμη και η Νινευή θα καταστραφεί» (Ιωνάς 3:4) και μετά βγαίνουμε «έξω από την πόλη» (Ιωνάς 4:5). Στην μελέτη μας θα υποστηρίξουμε μian άλλη θεώρηση. Πιστεύουμε ότι η κλήση μας δεν είναι να σταθούμε **απέναντι από την πόλη** αλλά να **βρεθούμε μέσα σε αυτήν**. Στη συνέχεια θα δούμε το γιατί και το πώς. Θα ξεκινήσουμε εξετάζοντας τις παραμέτρους που συνθέτουν μία βιβλική θεώρηση της φύσης της πόλης. Θα συνεχίσουμε παρουσιάζοντας πρακτικές εφαρμογές αυτών των αρχών.

Θεολογικές προϋποθέσεις

Η πόλη της κοινής χάρις

Μία ενδιαφέρουσα και πειστική απολογητική για την αξία της «πόλης» και τη θέση της στα σχέδια

του Θεού υπάρχει στο έργο του καθηγητή Meredith Kline, με τίτλο «Kingdom Prologue» (Ο Πρόλογος της Βασιλείας). Το έργο αυτό αν και δυσνόητο και πυκνό σε νοήματα έχει επηρεάσει καθοριστικά τους περισσότερους σύγχρονους θεολόγους της Αναμορφωμένης σχολής και εξηγεί σε ένα βαθμό την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντός τους για την συγκρότηση μίας «θεολογίας της πόλης» (Urban Theology). Η βασική θέση του συγγραφέα είναι ότι παρά το γεγονός του εκφυλισμού της πόλης σε τόπο έκδηλης έκφρασης ανταρσίας κατά του Θεού, ως θεσμός «δεν πρέπει να θεωρείται ως μία αμαρτωλή επινόηση του ασεβούς πεσμένου ανθρώπου... Στα πρώτα κεφάλαια της Γενέσεως έχουμε την αναφορά σε μία αρχέγονη, φυσική τάξη όπου η πόλη του Θεού εντέλλονταν μέσα στο πλαίσιο των απαιτήσεων της Διαθήκης της Δημιουργίας. Όμως και στην μετέπειτα τάξη της 'κοινής χάρις' η δημιουργία της πόλης παρέχονταν ως πρόνοια, αν και τώρα όχι ως πόλης του Θεού αλλά ως πόλης σε μία μορφή προσαρμοσμένη στην αφύσικη κατάσταση που ακολούθησε την πτώση». Στη συνέχεια ο Kline δείχνει ως τη αποστολή των πρωτοπλάστων ήταν δοσμένη με τέτοιο τρόπο ώστε η εκπλήρωσή της να οδηγούσε στη δημιουργία του μορφώματος μιας πόλης, συμπεραίνοντας ότι «ο ανθρώπινος πολιτισμός θα είχε την μορφή μιας πόλης». Φυσικά μεσολάβει η πτώση. Και η πόλη που ο άνθρωπος χτίζει είναι μία ενδιάμεση προμήθεια της κοινής χάρις του Θεού. Μέσα στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να εκτιμήσουμε τις θετικές πτυχές της ζωής στην πόλη. Έτσι βλέπουμε ότι εκεί ανθούν οι τέχνες, οι επιστήμες και η οικονομία. Στην πόλη ζει ο Ιουβάλ που έγινε «γενάρχης εκείνων που παίζουν κιθάρα και αυλό» (Γένεσις 4:21), ο Τουβάλ-Κάιν, «γενάρχης εκείνων που επεξεργάζονται το χαλκό και το σίδηρο» (Γένεσις 4:22). Επίσης η πόλη είναι η προμήθεια που ο Θεός παρέχει στο πλαίσιο της κοινής χάρις ως εναλλακτική σε μία ζωή περιπλάνησης, εκτεθειμένης σε κάθε λογής κινδύνους (Γένεσις 4:14). Είναι τόπος προστασίας ιδιαίτερα για τον κατατρεγμένο και κοινωνικά εξοστρακισμένο. Η λέξη «ίρ» που χρησιμοποιείται στα εδάφια αυτά για να την περιγράψει αφορά μέρος που περιστοιχίζεται από κάποιο είδος τείχους μέσα στο οποίο υπάρχει ασφάλεια. Από την ανάλυση αυτή κρατούμε μία πρώτη γενική διαπίστωση. Η πόλη είναι ιδέα του Θεού. Είναι θεσμός της κοινής χάρις που όμως αντανακλά την αρχική πρόθεση του Δημιουργού.

Η πόλη και ο κήπος

Είδαμε ότι η πόλη του ανθρώπου, με όλα τα προβλήματα και τα κενά της, είναι μία προσφορά της πρόνοιας και της κοινής χάρις του Θεού στην πεσμέ-

νη ανθρωπότητα. Ως τέτοια χαρακτηρίζεται από προσωρινότητα. Στο τέλος του βιβλίου της Αποκάλυψης διαβάζουμε για την έλευση της **Νέας Ιερουσαλήμ**, «κι είδα την άγια Πόλη, τη νέα Ιερουσαλήμ, να κατεβαίνει από τον ουρανό, από το Θεό, έτοιμη σαν τη νύφη που στολισμένη περιμένει τον άντρα της» (21:2). Καθώς στα κεφάλαια 21 και 22 της Αποκάλυψης έχουμε τις περιγραφές της νέας Ιερουσαλήμ εντύπωση προκαλεί ότι είναι μία πόλη που στο κέντρο της ανθίζει και πάλι το δέντρο της ζωής. Το δέντρο της ζωής που υπήρχε στο κέντρο του κήπου της Εδέμ. Το εσαχολογικό όραμα που εμπνέει το λαό του Θεού που ζει ως πόλη Θεού μέσα στην πόλη των ανθρώπων είναι ότι μια μέρα η πόλη θα γίνει κήπος. Μια μέρα θα ανθίσει και θα καρπίσει στο κέντρο της πόλης το δέντρο της ζωής που τα φύλλα του θα είναι «θεραπεία» για τα έθνη³.

Η δεύτερη γενική διαπίστωση λοιπόν είναι ότι η πόλη του ανθρώπου αν και μέρος των σχεδίων του Θεού είναι μια προσωρινή και ατελής έκφραση των αρχικών προθέσεών Του. Έτσι εκτός από αυτήν την πόλη υπάρχει και η «άλλη» πόλη. Η πόλη «που δε είχε στέρεα θεμέλια και που αρχιτέκτονας και δημιουργός της θα ήταν ο Θεός» (Εβραίους 11:10).

Η πόλη μέσα στην πόλη

Αν και η Αποκάλυψη μας μιλά για τον μελλοντικό ερχομό της νέας Ιερουσαλήμ σε εμάς, η προς Εβραίους μας μιλά για τον παρόντα ερχομό ημών στην νέα Ιερουσαλήμ, «αντίθετα εσείς προσήλθατε στο όρος Σιών, στην πόλη του αληθινού Θεού, στην επιουράνια Ιερουσαλήμ, σε μυριάδες αγγέλους, σε πρωτογύρι και σε σύναξη των πρωτοτόκων υιών του Θεού» (Εβραίους 12:22-23). Ας προσέξουμε τον παρακείμενο προσεληλύθατε στο εδ. 22. Αυτό που περιμένουμε, έχουμε ήδη ξεκινήσει να το ζούμε. Ταυτόχρονα λοιπόν και προσμένω να ζήσω στην πόλη του Θεού στο μέλλον αλλά και ζω σ' αυτήν στο παρόν. Το καινοδιαθηκικό παράδοξο του «ήδη αλλά όχι ακόμη» υπάρχει λοιπόν και μέσα στην καρδιά της θεολογίας της πόλης. Από τώρα ζω δια της πίστεως στην πόλη στην οποία μια μέρα θα ζήσω και δια της όψεως. Η εκκλησία προσμένει την νέα Ιερουσαλήμ αλλά και είναι η νέα Ιερουσαλήμ κι αυτά καθώς ζει μέσα στη «Βαβυλώνα»!

Ζω ως πολίτης της πόλης του ανθρώπου και ως πολίτης της πόλης του Θεού.

Και ακριβώς αυτή την αλήθεια διδάσκει ο Κύριός μας όταν στην επί του όρους ομιλία λέει στους πιστούς, «εσείς είστε το φως για τον κόσμο, μια πόλη χτισμένη ψηλά στο βουνό δεν μπορεί να κρυφτεί» (Ματθαίος 5:14). Και φανερώνω ότι είμαι πολίτης της πόλης του Θεού με το να είμαι χρήσιμος, ωφέλιμος πολίτης της πόλης ανθρώπου. Σύμφωνα με τον Ψαλμό 48:3 η πόλη του Θεού είναι «χαρά της γης ολόκληρης»!⁴

Άρα, αποκρούω την άποψη που βλέπει την πόλη του ανθρώπου ως εμπόδιο που πρέπει να ξεπεράσω ή ως δοκιμή που πρέπει να αντέξω για να βρεθώ μια μέρα στην πόλη του Θεού. Αποκρούω την άποψη που θεωρεί την πόλη ως αναγκαίο κακό. Βλέπω την πόλη του ανθρώπου ως θείο θεσμό της κοινής χάριτος και ως τόπο που πρέπει να μπολιάσουμε λυτρωτικά

με την πραγματικότητα της έρχομενης αλλά και ήδη παρούσας πόλης του Θεού όπως αυτή εκφράζεται στον συλλογικό εναλλακτικό τρόπο ύπαρξής μας.

Πώς όμως όλα αυτά εκφράζονται πρακτικά;

Πρακτικές Κατευθύνσεις

Η καλύτερη εφαρμογή της «θεολογίας της πόλης» που περιγράψαμε βρίσκεται στο βιβλίο του προφήτη Ιερεμία. Ο προφήτης των δακρύων στέλνει μία επιστολή στους εξόριστους στη Βαβυλώνα νοσηματοδοτώντας την εκεί παρουσία τους και προσδιορίζοντας την στάση τους. Η επιστολή αυτή βρίσκεται στο Ιερεμίας 29 και έχει κομβική σημασία για τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής εμπλοκής καθώς μας δίνει τις βασικές παραμέτρους που συνθέτουν το περίγραμμα της θεώρησης και της στάσης του πιστού απέναντι στην πόλη. Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της στρατηγικής.

Παρουσία

Είναι πρώτα μία **στρατηγική παρουσίας**. Στο εδ. 4 διαβάζουμε, «Ούτω λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸς πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐφέρθησαν αἰχμάλωτοι, τοὺς ὁποίους ἐγὼ ἔκαμον νὰ φερθῶσιν αἰχμάλωτοι ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς τὴν Βαβυλώνα».

Ουσιαστικά ο Θεός λει στον λαό Του ότι πέρα από τις ανθρώπινες εξηγήσεις⁵, αυτό που καθορίζει τον «τόπο» στον οποίο βρισκόμαστε είναι η βουλή, το θέλημα του Θεού. Ο Ισραήλ είναι σταλμένος προσωπικά από τον Θεό από την Ιερουσαλήμ στην Βαβυλώνα. Όλη η περικοπή διαπνέεται από άρωμα «κλήσης»⁶ αναδεικνύοντας την θεολογική φόρτιση της γεωγραφικής θέσης. Ο Θεός λοιπόν θέλει να βοηθήσει τον λαό Του να δει το μέρος στο οποίο ζει και δρα ως μέρος της κλήσης του από Αυτόν.

Στην Καινή Διαθήκη ο Ιησούς λει αναφορικά με την εκκλησία, «όπως εσύ έστειλες εμένα στον κόσμο, έτσι κι εγώ έστειλα αυτούς στον κόσμο» (Ιωάννης 17:18). Πώς μπορείς να σταλείς σε ένα μέρος στο οποίο ήδη βρίσκεσαι αν δεν δεις την παρουσία σου ως αποστολή;

Όσοι ζούμε στην πόλη, πέρα από τις όποιες ανθρώπινες εξηγήσεις, πρέπει να θεωρήσουμε ότι είμαστε εκεί σταλμένοι.

Πράξη

Είναι επίσης μία **στρατηγική πράξης**. Διαβάζουμε στη συνέχεια της επιστολής την περιγραφή της αποστολής μας, «οἰκοδομήσατε οἴκους καὶ κατοικήσατε· καὶ φυτεύσατε κήπους καὶ φάγετε τὸν καρπὸν αὐτῶν·⁶ λάβετε γυναῖκας καὶ γεννήσατε υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ λάβετε γυναῖκας διὰ τοὺς υἱοὺς σας καὶ δότε τὰς θυγατέρας σας εἰς ἄνδρας καὶ ἅς γεννήσωσιν υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ πληθύνθητε ἐκεῖ καὶ μὴ σμικρυνθῆτε·⁷ καὶ ζητήσατε τὴν εἰρήνην τῆς πόλεως, ὅπου ἐγὼ σᾶς ἔκαμον νὰ φερθῆτε αἰχμάλωτοι» (29:5-7). Μας ξαφνιάζει το γεγονός ότι η αποστολή που ο Θεός δίνει στον λαό Του είναι τόσο κοσμική, τόσο εγκόσμια. Στα εδάφια 5-6 ουσιαστικά ο Θεός ζητά από τον λαό Του να ζήσει την καθημερινότητά

Του μέσα στην πόλη, μαζί με τους υπόλοιπους κατοίκους της. Περαιτέρω, τον καλεί στο εδ. 7, ζητήσατε τὴν εἰρήνην τῆς πόλεως. Ἡ Εβραϊκὴ λέξι «shalom» (εἰρήνη) σημαίνει τάξι, ἀρμονία, ἰσορροπία, υγεία. Αναφέρεται στη ζωὴ ὅπως θα ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ὁ Θεὸς λοιπὸν καλεῖ τὸν λαὸ Του νὰ ἐπιδιώξει τὴν εἰρήνην τῆς πόλεως. Αἰξίζει ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι μιλοῦμε γιὰ τὴν Βαβυλώνα! Ὁ Θεὸς μας καλεῖ νὰ ἐπιδιώκουμε ἐνεργὰ τὴν ευημερία καὶ ευρυθυμία, ευρωστία καὶ εὐτυχία τῆς πόλεως. Οἱ πόλεις μας πρέπει νὰ εἶναι καλύτερες ἐπειδὴ ἐμεῖς ζοῦμε σὲ αὐτές.

Ἐδῶ αξίζει νὰ σημειώσουμε τὸ κίνητρο γιὰ αὐτὴ τὴν συμπεριφορὰ, διότι ἐν τῇ εἰρήνῃ αὐτῆς θέλετε ἔχει εἰρήνην. Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἀν καὶ δὲν ἀνήκει στὴν Βαβυλώνα εἶναι ἓνα μέρος τῆς. Ἀν καὶ ξεχωρίζει, συμμετέχει. Ἀν καὶ διακρίνεται ἀπ' αὐτῆς, ζεῖ σὲ σχέση ἀλληλεπίδρασης μ' αὐτήν. Εἶναι μὴ πόλη μέσα στὴν πόλη. Ἡ πόλη τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν πόλη τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ πόλη τοῦ Θεοῦ ποὺ ζώντας καὶ δρώντας μέσα στὴν πόλη τοῦ ἀνθρώπου τὴν κάνει καλύτερη.

Προσευχὴ

Ἡ στρατηγικὴ ἐμπλοκῆς ποὺ διαμορφώνει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰερεμίας εἶναι τέλος μὴ **στρατηγικὴ προσευχῆς**. Ἐδῶ θυμόμαστε τὴν προσευχὴ τοῦ Ἀβραάμ γιὰ τὰ Σδόμα. Κατὰ τρόπο ἀνάλογο ὁ Ἰερεμίας καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ νὰ προσευχηθεῖ γιὰ τὴν Βαβυλώνα, ζητήσατε τὴν εἰρήνην τῆς πόλεως, ὅπου ἐγὼ σὰς ἔκαμον νὰ φερθῆτε αἰχμάλωτοι, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ αὐτῆς πρὸς τὸν Κύριον· διότι ἐν τῇ εἰρήνῃ αὐτῆς θέλετε ἔχει εἰρήνην (Ἰερεμίας 29:7).

Ὁ κάθε Ἰσραηλίτης γνῶριζε τὴν ἐντολὴ ποὺ τὸν καλοῦσε νὰ προσευχηθεῖ γιὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἰερουσαλήμ (Ψαλμὸς 122:2-9). Τώρα ὁμως ὁ Θεὸς

τοῦ ζητᾷ νὰ προσευχηθεῖ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς καὶ γιὰ τὴν Βαβυλώνα. Τὸ ἴδιο βλέπουμε νὰ ζητᾷ ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία σύμφωνα με τὸ Α' Τιμόθεον 2:1-2.

Ὅλα τὰ παραπάνω συνοψίζονται ὁμορφα σὲ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μὴ ιδιαίτερα χρήσιμη ἐπιστολὴ ἡ ὁποία χρονολογεῖται στὸν δεῦτερο μ.Χ. αἰῶνα καὶ εἶναι γνωστὴ ὡς ἡ πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή.

«Οἱ χριστιανοὶ δὲν διακρίνονται ἀπὸ τὴν υπόλοιπη ἀνθρωπότητα, λόγω χώρας, ομιλίας ἢ ἐθίμων. Δὲν κατοικοῦν σὲ δικές τους πόλεις. Δὲν χρησιμοποιοῦν διαφορετικὴ γλῶσσα, οὔτε βιώνουν μὴν ἰδιόρρυθμη ζωὴ. Ἀλλὰ ἐνῶ κατοικοῦν σὲ ἐλληνικὲς πόλεις ἢ σὲ βαρβαρικὲς πόλεις, σύμφωνα με τὸ κλῆρο ποὺ ἔχει πέσει στὸν καθένα, καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἔθιμα τῆς χώρας στὴν ἐνδυμασία καὶ στὴν τροφὴ καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ζητήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἡ διαγωγὴ τους ὡς πολῖτες εἶναι ἀξιοθαύμαστη καὶ πέρα ἀπὸ κάθε προσδοκία. Ζοῦν στὶς δικές τους χώρες ὁμως ὡς πάροικοι. Συμμερίζονται τὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν καὶ ὁμως υποφέρουν τὴν τύχη τῶν ξένων. Κάθε ξένη γῆ εἶναι γι' αὐτοὺς πατρίδα καὶ κάθε πατρίδα ξένη γῆ. Παντρεύονται, ὅπως οἱ υπόλοιποι, γεννοῦν παιδιά, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐγκαταλείπουν. Περνοῦν τὴ ζωὴ τους στὴ γῆ ἀλλὰ ἡ πολιτεία τους εἶναι στὸν οὐρανό. Ὑπακοῦν στους καθιερωμένους νόμους, ὁμως στὴν προσωπικὴ τους ζωὴ ξεπερνοῦν τοὺς νόμους. Κι ἔτσι με μὴ λέξι, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι στὸ σῶμα τὸ ἴδιο καὶ οἱ χριστιανοὶ εἶναι γιὰ τὸν κόσμ»

Ὁ αἰδ. Παναγιώτης Κανταρτζῆς εἶναι ποιμένας τῆς Α'Ε.Ε.Ε.

Υποσημειώσεις

¹ Σχόλιο ἀδελφοῦ μετὰ ἀπὸ κήρυγμα

² Ὁμολογῶ ὅτι μερικές φορές ποὺ εἶμαι κολλημένος σὲ ἓνα μποτιλιάρισμα στὸ κέντρο τῆς πόλεως τείνω πρὸς στιγμὴ νὰ τὴν ἐνστερνιστῶ κι ἐγώ...

³ Αἰξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι στὴν Ἀποκάλυψη 22:4 βρίσκουμε μὴ ἀπάντησι στὴν ἐπιδίωξι τοῦ ἀνθρώπου στὴ Βαβέλ νὰ ἀποκτήσῃ «ὄνομα». Στὴν πόλη τῆς νέας Ἰερουσαλήμ τοῦ δίνεται ὄνομα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ σύμφωνα με τὴν ὑπόσχεσι ὅτι «θα τὸν βλέπουν κατὰ πρόσωπο καὶ θα ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ στα μέτωπά τους».

⁴ Ἐπίσης, σύμφωνα με τὸ Παροιμίαις 11:10, «ὅταν οἱ δίκαιοι εὐτυχοῦν ἡ πόλη γιορτάζει»

⁵ Στὸ Ἰερεμίας 29:1 γίνεται ἀναφορὰ στὸν λαὸ «ποὺ ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶχε φέρει αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν Ἰερουσαλήμ στὴ Βαβυλώνα». Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἀρνείται τὴν ὑπάρξι ἀνθρώπων, ἱστορικῶν ἐξηγήσεων. Προχωρᾷ ὁμως διεισδύοντας πέρα ἀπὸ αὐτές.

⁶ Στὸ εδ. 5, διαβάζουμε, οἰκοδομήσατε οἶκους καὶ κατοικήσατε· καὶ φυτεύσατε κήπους καὶ φάγετε τὸν καρπὸν αὐτῶν. Αὐτὸ μας θυμίζει τὴν κλήσι τοῦ Ἰερεμίας ὅπως περιγράφεται στὸ κεφ. 1:10, Ἰδέ, σὲ κατέστησα σήμερον ἐπὶ τὰ ἔθνη καὶ ἐπὶ τὰς βασιλείας, διὰ νὰ ἐκριζώσῃς καὶ νὰ κατασκάψῃς καὶ νὰ καταστρέψῃς καὶ νὰ κατεδαφίσῃς, νὰ ἀνοικοδομήσῃς καὶ νὰ καταφυτεύῃς.

Παρομοίως καὶ στὸ εδ. 6, λάβετε γυναῖκας καὶ γεννήσατε υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ λάβετε γυναῖκας διὰ τοὺς υἱοὺς σας καὶ δότε τὰς θυγατέρας σας εἰς ἄνδρας καὶ ἄς γεννήσωσιν υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ πληθύνθητε ἐκεῖ καὶ μὴ σμικρυνθῆτε·

Καὶ αὐτὸ μας θυμίζει ἐκεῖνι τὴν γενικὴ κλήσι στὴ Γένεσι 1:28, καὶ ἐυλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός· καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεός, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴν γῆν καὶ κυριεύσατε αὐτήν.

Ο υποβιβασμός του Θεού στη σύγχρονη πόλη

του κ. Π. Παπαγεωργίου

Όταν πριν από λίγα χρόνια διάφορες χριστιανικές εκκλησίες με τον πιο επίσημο τρόπο απηύθυναν έκκληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση να αναγνωρίσει την χριστιανική παράδοση της Ευρώπης στο σύνταμά της, είχε κανείς την αίσθηση ότι βιώνει ένα – προ πολλού εδραιωμένο – τέλος εποχής.¹ Ζούμε διαπιστωμένα σε έναν μετα-χριστιανικό κόσμο, όπου οι εκκλησίες με δυσκολία αξιώνουν δικαίωμα λόγου στις δημόσιες υποθέσεις. Η θρησκεία αντιμετωπίζεται πια ως υπόθεση προσωπική και ιδιωτική, ενώ στον δημόσιο βίο ακόμη και τα σύμβολά της εξισώνονται με απειλή.² Πώς φτάσαμε ως εδώ, για ποιους λόγους, και ποιος είναι ο ρόλος του Θεού, και πιο συγκεκριμένα του Χριστού και της χριστιανικής εκκλησίας, στον σημερινό κόσμο;

Ο κόσμος του Μεσαίωνα: η «ενθρόνιση» του Θεού

Κάποτε η Ευρώπη αυτοπροσδιοριζόταν –μάλιστα με καμάρι - ως «χριστιανοσύνη», ως βασίλειο του Χριστού (Christendom). Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, πως η ίδια υπήρξε ποτέ ένας παράδεισος, αποτελούμενος αποκλειστικά από συνειδητούς χριστιανούς, που είχαν εγκαθιδρύσει τη βασιλεία του Θεού. Ωστόσο, αναμφισβήτητα ο κόσμος του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα, τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή,

(Εικ. 1) Ψηφιδωτό από την Αγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως (11ος αι.). Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Μονομάχος και η αυτοκράτειρα Ζωή κλίνουν ανάμεσα στον Θεό Πατέρα και τον Χριστό που τους ευλογεί. Οι χαρακτηρισμοί «πιστός» και «ευσεβεστάτη» για το αυτοκρατορικό ζεύγος αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της κρατικής ιδεολογίας

είχε συγκροτηθεί γύρω από τη χριστιανική πίστη. Η νέα ιδεολογία του ρωμαϊκού κράτους από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο και εξής (4ος αι. μ.Χ.) θεωρούσε τον αυτοκράτορα ως εικόνα του Χριστού στη γη.³ Οι χριστιανικές προσδοκίες για τον ηγεμόνα αποτυπώνονταν στον ίδιο τον τίτλο του βυζαντινού αυτοκράτορα: «πιστός εν Χριστώ βασιλεύς» (εικ. 1). Η εκκλησία ήταν ένας από τους βασικότερους θεσμούς, αν όχι ο βασικότερος, και χωρίς την –ηθελημένη ή εκβιασμένη- ευλογία της δεν μπορούσε ούτε αυτοκράτορας ούτε βασιλιάς να κυβερνήσει (εικ. 2). Αυτό, διότι οι βασιλείς κυβερνούσαν ελέω Θεού – κάτι που σήμαινε επίσης ότι μόνο στον Θεό λογοδοτούσαν. Ο Θεός καταλάμβανε το σύνολο της εικόνας.

Ο μοντέρνος κόσμος: η «ενθρόνιση» του Ανθρώπου

Τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν στη Δυτική Ευρώπη, όταν από τα τέλη του 14ου αι. η τέχνη και η διάνοηση με το κίνημα του ουμανισμού και της Αναγέννησης άρχισαν δειλά να στρέφουν την προσοχή τους, εκτός από τον Θεό, και στον Άνθρωπο. Η διαδικασία κορυφώθηκε τον 17ο και 18ο αι. με το

(Εικ. 2) Μία από τις αρχαιότερες παραστάσεις του αυτοκράτορα Καρόλου του Μεγάλου, δηλωτική της σύζευξης θρησκευτικής και κοσμικής εξουσίας - ο Κάρολος εικονίζεται ανάμεσα στον Πάπα Γελάσιο Α' και τον Πάπα Γρηγόριο Α' (γύρω στο 870)

κίνημα του Διαφωτισμού, οπότε ο Θεός εξέλιπε πλέον από την εικόνα, για να μείνει μόνος ο Άνθρωπος. Το *cogito ergo sum* (σκέφτομαι, άρα υπάρχω) του φιλοσόφου Καρτέσιου (1596-1650) (εικ. 3) καθόρισε το πλαίσιο της αλήθειας και της βεβαιότητας στη μοντέρνα εποχή. Ακόμη και η ύπαρξη του Θεού, ως υπόθεση εργασίας, έπρεπε να θεμελιωθεί στη βεβαιότητα του ορθού ανθρώπινου λόγου. Συνήθως επρόκειτο για έναν Θεό του ντεϊσμού, που θέσπισε τους φυσικούς νόμους και εγκατέλειψε το σκάφος του Σύμπαντος, χωρίς να απαιτεί λατρεία και προσωπική σχέση με τον άνθρωπο. Βέβαια, από αυτή τη θέση ο αθεϊσμός απείχε μόνο ένα μικρό βήμα.

Το κίνημα του Διαφωτισμού με σημαντικούς εκφραστές τον Λοκ, τον Μοντεσκιέ, τον Ρουσσό, τον Βολταίρο άσκησε αδέκαστο έλεγχο σε κάθε αξία, δόγμα και θεσμό που δεν τεκμηριωνόταν ορθολογικά. Ο μοντέρνος κόσμος σε κάθε τομέα, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, έπρεπε να κτιστεί επάνω στις στέρρες βάσεις της επιστήμης. Το κίνημα ήταν αισιόδοξο για τη φύση του ανθρώπου και είχε βρει τον κλειδί για την ατέρμονη πρόοδο της κοινωνίας: την παιδεία και την κριτική σκέψη. Ο άνθρωπος έπρεπε να αφεθεί ελεύθερος και αυτόνομος να προχωρήσει με νέα θρησκεία τη Λογική. Η όλη προσπάθεια έμοιαζε με την ανοικοδόμηση του Πύργου της Βαβέλ.

Οι ιδέες του Διαφωτισμού οδήγησαν ήδη προς τα τέλη του 18^{ου} σε δύο μεγάλες επαναστάσεις: την Αμερικανική (1776) και τη Γαλλική (1789). Στην Αμερικανική Επανάσταση για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκε η αβασιλευτή δημοκρατία και η αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Ριζοσπαστικότερη υπήρξε, ωστόσο, η Γαλλική Επανάσταση (1789), που εκτός από τα πολιτικά πρόβαλε έντονα και κοινωνικά ζητήματα. Το παλιό καθεστώς με επίκεντρο τον ελέω Θεού βασιλιά ανατράπηκε, για να αντικατασταθεί από τη δημοκρατία, που αντλούσε την ισχύ της αποκλειστικά από το λαό. Το έθνος θεωρούνταν πλέον πηγή όλων των εξουσιών και όλοι οι θεσμοί έπρεπε να υπηρετούν τους Γάλλους πολίτες στο πλαίσιο της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας. Χαρακτηριστικό της στάσης της Επανάστασης απέναντι στη θρησκεία είναι ότι το κράτος χωρίστηκε από την Εκκλησία, η εκκλησιαστική περιουσία δημεύτηκε, ενώ για κάποιο χρονικό διάστημα πολλοί ναοί μετατράπηκαν σε ναούς της Λογικής (εικ. 4).⁴

Παρ' όλη την ήττα της Γαλλικής Επανάστασης και την Παλινόρθωση του παλιού καθεστώτος το 1815, ύστερα από αυτήν ο κόσμος δεν ήταν πια ο ίδιος. Η προβολή του έθνους – και όχι του ηγεμόνα ή της θρησκείας – ως ενοποιητικού παράγοντα και πηγής της εξουσίας καθόρισε τον μοντέρνο κόσμο. Εμφανίστηκε η έννοια ενός κράτους λαϊκού, μη θρησκευτικά χρωματισμένου, στο πλαίσιο του οποίου οι πολίτες μπορούν μεν να θρησκεύουν ελεύθερα, αλλά όμως η πίστη στον Θεό αντιμετωπίζεται ως ζήτημα προσωπικό και ιδιωτικό, χωρίς αξιώσεις επιρροής του δημόσιου βίου. Πολλά σύγχρονα κράτη, βέβαια,

διατηρούν τους δεσμούς τους με την εκκλησία (π.χ. Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Ελλάδα) και πολλά που είναι διαχωρισμένα από αυτήν επηρεάζονται εξωθεσμικά σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την πίστη στο Θεό (π.χ. Η.Π.Α., Ισραήλ).⁵ Ωστόσο, ακόμη και στα κράτη με τους ισχυρότερους δεσμούς με την θρησκεία/εκκλησία διαμορφώθηκε πλέον μια εκκοσμικευμένη αντίληψη για το κράτος και την κοινωνία, που κάνει τον δημόσιο θρησκευτικό λόγο να μοιάζει παράφρωνος και γραφικός. Σε τελική ανάλυση, ποια είναι η πηγή της αλήθειας και της εξουσίας στα κράτη αυτά: ο Θεός ή ο λαός;

Εικοστός Αιώνας: Η «εκθρόνιση» του ανθρώπου

Στα τέλη του 19ου αι. ο «Πύργος της Βαβέλ» άρχισε ήδη να τρίζει. Η βιομηχανική επανάσταση και η ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα – όπως ήταν το αίτημα του Διαφωτισμού – του μοντέρνου κόσμου εκτός από την κοινωνική αθλιότητα στην οποία οδήγησε την εργατική τάξη, έφερε σε θανάσιμο ανταγωνισμό και τις πιο προηγμένες χώρες της Ευρώπης. Στο πλαίσιο της εξοντωτικής διεκδίκησης πρώτων υλών και αγορών, ήδη στη δεύτερη δεκαετία του 20ού αι. οι ισχυρότερες ευρωπαϊκές χώρες ενεπλάκησαν στον **Α' Παγκόσμιο Πόλεμο**. Τι είχε συμβεί; Πώς η πρόοδος οδήγησε στη σύγκρουση; Πώς η ανάπτυξη προκάλεσε την κοινωνική αθλιότητα; Πώς η λογική και η επιστήμη αντί να θεθούν στην υπηρεσία όλων των ανθρώπων κατέληξαν στην υπηρεσία αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων; Γιατί η παιδεία δεν συγκράτησε τη θηριωδία; Ξεκινώντας από μια αμείλικτη κριτική αυτού του «ταξικού» κόσμου, ταυτόχρονα με την τραγωδία του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, το 1917 στην ανατολική Ευρώπη ξεσπά μια ακόμη πιο ριζοσπαστική επανάσταση: η **Οκτωβριανή Επανάσταση** στη Ρωσία.

Η κομμουνιστική ιδεολογία ονειρευόταν να οικοδομήσει τον επίγειο παράδεισο της αταξικής κοινωνίας. Η στάση της απέναντι στη θρησκεία υπήρξε ακόμη πιο ρηξικέλευθη από εκείνη της Γαλλικής Επανάστασης: Η θρησκεία θεωρήθηκε όργανο των αστών και «όπιο του λαού». Η εργατική τάξη, αν ήθελε να πετύχει στον κοσμοϊστορικό της ρόλο, θα έπρεπε να βαδίσει απαρэгκλιτα με γνώμονα την επιστημονική ανάλυση του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Ο Θεός τέθηκε λίγο-πολύ εκτός νόμου. Το όνειρο για πολλούς έγινε εφιάλτης.

Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ο Θεός εκποπίζεται από τον δημόσιο βίο και της δεύτερης μεγαλύτερης μονοθεϊστικής θρησκείας, του Ισλάμ. Το 1924 **καταλύεται το χαλιφάτο** της ισλαμικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁶. Στη θέση του υπό τη μεγαλύτερη ή μικρότερη επιρροή των δυτικών δυνάμεων ιδρύονται νέα κράτη που ακολουθούν δυτικά κοσμικά πρότυπα. Η απώλεια του χαλιφάτου, η τεχνητή εν πολλοίς δημιουργία κρατών δυτικού τύπου,

(Εικ. 3) Μία από τις αρχαιότερες παραστάσεις Ο Καρτέσιος με το «σκέφτομαι, άρα υπάρχω» καθόρισε το πλαίσιο της αλήθειας για τη μοντέρνα εποχή

συρόμενων στο άρμα των ισχυρών, και κυρίως η ίδρυση του Ισραήλ το 1948 –επίσης κοσμικού κράτους– σε κατ’ αυτούς μουσουλμανικό έδαφος και με την υποστήριξη στη συνέχεια δυτικών δυνάμεων εκλήφθηκαν από τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς ως προσβλητικός υποβιβασμός του Θεού του Ισλάμ. Η ταπεινωμένη θρησκευτική συνείδηση του Ισλάμ επρόκειτο στις επόμενες δεκαετίες να οδηγήσει σε αυξανόμενο αναβρασμό τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς.

Οι απογοητεύσεις από την ανθρωποκεντρική νεωτερικότητα, μετά τον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο συνέχισαν να οδηγούν σε νέους ανθρωποκεντρικούς πειραματισμούς. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 κλόνισε την εμπιστοσύνη στο σύστημα της απόλυτα ελεύθερης αγοράς. Πολλές χώρες οδηγήθηκαν σε ολοκληρωτικές λύσεις. Τη δεκαετία του 1930 φασιστικά καθεστώτα ανέλαβαν τα ηνία στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η κατάσταση κορυφώθηκε σε ακόμη μια άρνηση του Θεού: Ο **ναζισμός** εμπνεύστηκε όχι από τον Θεάνθρωπο αλλά από τον Υπεράνθρωπο⁷ και απαίτησε από τον κόσμο –και από την εκκλησία– απόλυτη υποταγή στην κοσμοϊστορική αποστολή του γερμανικού έθνους. Δεν άργησε ο κόσμος να παραδοθεί στον παραλογισμό του Β’ Παγκόσμιου Πολέμου (εικ.5).

Η νίκη επί του φασισμού και του ναζισμού βρήκε τον κόσμο μοιρασμένο στα δύο στρατόπεδα: στο κομμουνιστικό και στο καπιταλιστικό. Στο ένα, ο Θεός ήταν απαγορευμένος· στο άλλο, ελεύθερος αλλά και «ακίνδυνος». Ο ένας κόσμος ήταν υλιστικός εκ πεποιθήσεως. Τελμάτωσε μέσα στην επιβολή και στην ανελευθερία, χωρίς διόλου να πετύχει τον επίγειο παράδεισο. Ο άλλος κόσμος υλιστικός στην πράξη. Σ’ αυτόν τον «ελεύθερο κόσμο» η μόνη αξία που έμεινε όρθια μετά τον πόλεμο ήταν αυτή της ευημερίας και της προσωπικής ειρήνης. Μόνος ουσιαστικός Θεός το χρήμα και η καλοπέραση στη νέα εποχή της διαφήμισης, της κατανάλωσης και της τεχνολογίας. Επακόλουθο, η επανάσταση της νεολαίας στα τέλη της δεκαετίας του ’60 με τα κινήματα των χίπις, της ροκ και των ναρκωτικών.⁸ Από τη μια πλευρά, όταν αρνείσαι τον Θεό, δεν μπορείς να τιμήσεις την εικόνα του, τον άνθρωπο. Αλλά και από την άλλη, όταν υποβαθμίζεις τον άνθρωπο, δεν μπορείς παρά να αφηφάς τον Θεό, που τον έπλασε.

Ο 21^{ος} αιώνας: Θεός και άνθρωπος στην υπηρεσία της Αγοράς

Μετά την κατάρρευση του μεγαλύτερου μέρους του κομμουνιστικού κόσμου στο τέλος του 20ού αιώνα, βρεθήκαμε σε μια χωρίς φραγμούς παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, όπου κυριαρχούν απόλυτα οι αξίες της ελεύθερης αγοράς. Τα εθνικά κράτη είναι μικρά μεγέθη για να ορθώσουν το ανάστημά τους μπροστά στη νέα κατάσταση, προκειμένου να υπερασπιστούν κερκτιμένα κοινωνικά δικαιώματα. Η κοινωνική αλλη-

λεγγύη ηχεί φαιδρά στον νέο σκληρό κόσμο του ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Διεθνής Τράπεζα εγγυώνται τα ανοιχτά οικονομικά σύνορα και ρυθμίζουν τους κανόνες του οικονομικού παιχνιδιού σε όλη την υφήλιο. Όμως η «διαφορά δυναμικού» ανάμεσα στον ανεπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο δημιουργεί ρεύματα οικονομικών μεταναστών που κατακλύζουν τις προηγμένες δυτικές κοινωνίες. Ο κόσμος είναι πια ένα παγκόσμιο χωριό. Η κοινωνία μας πολυπολιτισμική. Οι ιδέες και οι θρησκείες μπορούν να κινούνται ελεύθερα, αρκεί να μην αξιώνουν αποκλειστικότητα και να μην απειλούν τη μοναδική εξουσιαστική αλήθεια: την ελεύθερη αγορά. Ποια θέση έχει, αλήθεια, ο Θεός του «αγαπάτε αλλήλους» σε αυτόν τον κόσμο;

(Εικ. 4) Η «εκθρόνιση» του Θεού: Ο καθεδρικός ναός της Notre-Dame του Στρασβούργου μετατράπηκε σε ναό της Λογικής (γκραβούρα του 1793-94)

Εκκλησία και σύγχρονος κόσμος: η ανάγκη αναπροσανατολισμού

Έχοντας διαγράψει μια πολύ γενική πορεία του υποβιβασμού του Θεού στον σύγχρονο κόσμο, πρέπει τώρα να θέσουμε δύο ερωτήματα, ένα με το βλέμμα προς τα πίσω και ένα με το βλέμμα προς τα εμπρός. Κοιτώντας προς τα πίσω πρέπει να αναρωτηθούμε αν η χριστιανική εκκλησία έχει ευθύνες για τον υποβιβασμό του Θεού. Κοιτώντας προς τα εμπρός πρέπει να μας απασχολήσει ποιος είναι ο ρόλος της σήμερα.

Αναλογιζόμενοι τις ευθύνες της εκκλησίας, πρέπει να προβληματιστούμε για τον τρόπο που ο χριστιανισμός –κυρίως ο κωνσταντίνειος– χρησιμοποίησε την αποκεκαλυμμένη αλήθεια. Ο χριστιανικός κόσμος στην πάροδο των ετών διεξήγαγε στο όνομα του Θεού ολέθριους μακροχρόνιους θρησκευτικούς πολέμους⁹, έθρεψε τον φανατισμό και τη μισαλλοδοξία, προέβη σε διώξεις και θανατώσεις αιρετικών¹⁰, συνδέθηκε

με τις τύχες μεμονωμένων κρατών και εθνών¹¹, αποτέλεσε πρόσχημα για την επιβολή του «χριστιανικού» ευρωπαϊκού πολιτισμού στις διάφορες αποικίες των Ευρωπαϊών, κυρίως στον Νέο Κόσμο. Ο χριστιανικός λόγος, δηλαδή, ταυτίστηκε με μια αυθεντία εξουσιαστική, με μια απόλυτη αλήθεια που καταδυνάστευσε τους διαφωνούντες.

Από την άλλη μεριά η εκκλησία, αν μπορούμε να γενικεύσουμε, όσο αποτελούσε κομμάτι του δημόσιου βίου, εκτός από φωτεινές εξαιρέσεις συμβιβάστηκε με την κατεστημένη εξουσία, δεν την έλεγξε επαρκώς και περιορίστηκε να κηρύττει ένα αυστηρά απόκοσμο, κοινωνικά αδιάφορο και «ακίνδυνο» ευαγγέλιο. Συχνά, όχι μόνο δεν αποτέλεσε μέρος της λύσης, αλλά μέρος του ίδιου του προβλήματος. Υπήρξαν, για παράδειγμα, εκκλησίες που δεν στηλίτευσαν τις αυθαιρέσεις των ελέω Θεού βασιλέων (π.χ. προεπαναστατική Γαλλία, τσαρική Ρωσία), εκκλησίες που υποστήριξαν και θεωρητικά τη δουλεία και τον ρατσισμό (π.χ. ΗΠΑ, Νότια Αφρική), άλλες που απλώς

σιώπησαν άβουλα μπροστά στην εξαθλίωση των χαμηλότερων στρωμάτων της βιομηχανικής κοινωνίας, εκκλησίες που συνεργάστηκαν με τους Ναζί ή σιώπησαν μπροστά στο Ολοκαύτωμα. Αν η εκκλησία μπροστά στην αδικία σιωπά, τότε θα κράζουν οι πέτρες ... ή οι άθεοι! Και ο λόγος τής αφαιρέθηκε.

Ας προχωρήσουμε όμως, ολοκληρώνοντας, στον προβληματισμό για τον ρόλο της εκκλησίας σήμερα. Η μία οδός προτείνεται ήδη από το Ισλάμ. «Πίσω στη θεοκρατία!» Η Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν το 1979 ήταν ένα πρώτο δείγμα της δυσaréσκειας που διογκώνεται σήμερα σε πολλές μουσουλμανικές χώρες και βρίσκει έκφραση σε εξτρεμιστικά ισλαμιστικά κινήματα. Ο μουσουλμανικός κόσμος στις μέρες μας σταδιακά συσπειρώνεται ζητώντας την ίδρυση χαλιφάτου, ενός υπερ-κράτους που θ' αντικαταστήσει τις κοσμικές κυβερνήσεις και θα διοικείται με βάση τη Σαρία, δηλ. το ισλαμικό δίκαιο (εικ. 6).¹² Πολλοί χριστιανοί ηγέτες φαίνεται να αναπολούν παρόμοιες θεοκρατικές λύσεις, διατηρώντας έναν λόγο εξουσιαστικό, σφιχταγγαλιάζοντας –όπου υπάρχουν– τα κεκτημένα που τους παρέχει η υφιστάμενη σχέση κράτους και εκκλησίας. Είναι όμως αυτός ένας βεβητός δρόμος για την εκκλησία σήμερα; Είναι μέρος της λύσης ή μέρος του προβλήματος;

(Εικ. 5) Η «εκθρόνιση» του ανθρώπου. Φωτογραφία από το ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς

Σύμφωνα με την εκτίμησή μας, νηφαλιότερες είναι εκείνες οι φωνές που παραλληλίζουν τον σημερινό πολυπολιτισμικό κόσμο με την εποχή της εμφάνισης του χριστιανισμού. Ο χριστιανισμός στο πλαίσιο του ρωμαϊκού κράτους πριν από τον Κωνσταντίνο, ήταν μόνο μία από τις πολλές θρησκείες και λατρείες, ασφαλώς όχι κρατική, μάλιστα συχνά διωκόμενη. Το μήνυμα της αλήθειας, που κατείχε, δεν το χρησιμοποίησε – ούτε μπορούσε βέβαια να το κάνει – εξουσιαστικά. Ήταν μια πρόταση ζωής αγάπης, σταυρού και μαρτυρίου.¹³

Μια τέτοια πρόταση δεν σημαίνει απλώς έναν ιδιωτικό ευσεβιστικό χριστιανισμό. Δεν σημαίνει πως η εκκλησία δεν πρέπει να έχει θέση στον δημόσιο βίο. Δεν σημαίνει πως οι χριστιανοί δεν έχουν μήνυμα για την κοινωνία. Απεναντίας, η απόσυρσή τους από τα

Η εκκλησία θα πρέπει εκ νέου να κατακτήσει το δικαίωμα λόγου: και δεν θα μπορέσει να πείσει, αν πρώτα δεν υπηρετήσει. Ο πληγωμένος κόσμος χρειάζεται καλούς Σαμαρείτες, που θα δαπανήσουν χρόνο, χρήμα και όλα τα μέσα τους για να τον περιθάψουν

εγκόσμια και η αδιαφορία τους για τα κοινωνικά ζητήματα είχαν πάντοτε αρνητικές συνέπειες τόσο για τους ίδιους όσο και για τον κόσμο. Δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, αν λάβουμε σοβαρά υπόψη τη δήλωση του Χριστού: «Υμείς εστε το άλας της γης. Εάν δε το άλας μωρανθή, εν τίνι αλισθήσεται;» (Ματθαίος 5:13). Ωστόσο, η εκκλησία θα πρέπει εκ νέου να κατακτήσει το δικαίωμα λόγου: και δεν θα μπορέσει να πείσει, αν πρώτα δεν υπηρετήσει. Ο πληγωμένος κόσμος χρειάζεται καλούς Σαμαρείτες, που θα δαπανήσουν χρόνο, χρήμα και όλα τα μέσα τους για να τον περιθάψουν.

Η χριστιανική εκκλησία, έχοντας διδαχθεί από το παρελθόν, από τα λάθη της, ακόμη και από τις κραυγάζουσες πέτρες των άθεων ιδεολογιών, πρέπει να επανεξετάσει τον ρόλο της αποβλέποντας στον Ιδρυτή της. Αυτός που είπε «Εγώ είμαι η Αλήθεια» δεν κατεξουσίασε τους άλλους. Τους υπηρέτησε και, τέλος, θυσιάστηκε για αυτούς. Την ίδια εντολή έδωσε και στους μαθητές του, λέγοντας: «Ξέρετε ότι αυτοί που θεωρούνται ηγέτες των εθνών ασκούν απόλυτη εξουσία πάνω τους, και οι άρχοντές τους τα καταδυναστεύουν. Σ' εσάς όμως δεν πρέπει να συμβαίνει αυτό, αλλά όποιος θέλει να γίνει μεγάλος ανάμεσά σας πρέπει να γίνει υπηρέτης σας. Και όποιος από σας θέλει να είναι πρώτος πρέπει να γίνει δούλος όλων. Γιατί και ο Υιός του Ανθρώπου δεν ήρθε για να τον υπηρετήσουν, αλλά για να υπηρετήσει και να προ-

Πριν οποιοσδήποτε προλάβει να υποβαθμίσει τον Θεό, στο πρόσωπο του Χριστού κατέβηκε εθελούσια ο ίδιος, μάλιστα στο χαμηλότερο σκαλί της ανθρώπινης ύπαρξης. Ο δρόμος της εκκλησίας δεν μπορεί να είναι διαφορετικός

(Εικ. 6) Στις 12/8/07 περίπου 80.000 Ισλαμιστές στην Τζακάρτα πραγματοποίησαν διεθνή διάσκεψη με σκοπό την εκ νέου ίδρυση Ισλαμικού Χαλιφάτου. Θα έπρεπε άραγε με παρόμοιο τρόπο και οι χριστιανικές εκκλησίες να επιδιώξουν την αναβίωση του κωνσταντινίου χριστιανισμού;

σφέρει τη ζωή του λύτρο για όλους». Μαρκ. 10: 42-45. (Μετάφραση Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας).

Πριν οποιοσδήποτε προλάβει να υποβαθμίσει τον Θεό, στο πρόσωπο του Χριστού κατέβηκε εθελοούσια ο Ίδιος, μάλιστα στο χαμηλότερο σκαλί της ανθρωπίνης ύπαρξης. Ο δρόμος της εκκλησίας δεν μπορεί να είναι διαφορετικός. Αυτή άλλωστε είναι η προτροπή και του αποστόλου Παύλου: «*Να υπάρξει μεταξύ σας το ίδιο φρόνημα που είχε κι ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος, αν και ήταν Θεός, δε θεώρησε την ισότητά του με το Θεό αποτέλεσμα αρπαγής, αλλά τα απαρνήθηκε όλα, πήρε μορφή δούλου κι έγινε άνθρωπος· και όντας*

Η χριστιανική εκκλησία, έχοντας διδαχθεί από το παρελθόν, από τα λάθη της, ακόμη και από τις κραυγάζουσες πέτρες των άθεων ιδεολογιών, πρέπει να επανεξετάσει τον ρόλο της αποβλέποντας στον Ιδρυτή της

πραγματικός άνθρωπος ταπεινώθηκε θεληματικά υποκείμενος μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού». Φιλίπ. β' 6-8. (Μετάφραση Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας).

Σήμερα, περισσότερο ίσως από ποτέ άλλοτε, το μήνυμα της συγκατάβασης και της ενσάρκωσης, είναι επίκαιρο για τον κόσμο μας, και η εκκλησία δεν χρειάζεται θεσμικά κατοχυρωμένο ρόλο ούτε κρατική κάλυψη, για να μεταδώσει το μήνυμά της. Χρειάζεται απλώς να ντυθεί το ταπεινό ένδυμα της υπηρεσίας, όπως έκανε και ο Θεός της.

Ο κ. Πάρις Παπαγεωργίου είναι διδάκτωρ Ιστορίας - Αρχαιολογίας και καθηγητής της Μέσης Εκπαίδευσης. Διακονεί ως Πρεσβύτερος της Ε.Ε.Ε. Κατερίνης.

Υποσημειώσεις

¹ Βλ. ενδεικτικά: http://www.bbc.co.uk/greek/news/030629_popeeu.shtml (29 Ιουνίου 2003). <http://www.i-m-attikis.gr/html/gr/prosvasis/61/6.html>

² Βλ. σχετικά με τη μάχη της μαντίλας: http://www.bbc.co.uk/greek/worldnews/story/2003/12/031217_franceheadscarves.shtml

³ Σχετικά με την ιδεολογία του Βυζαντινού κράτους βλ. τον λόγο του Ευσεβίου *Εις Κωνσταντίνον Τριακονταετηρικός*.

⁴ Βλ. http://fr.wikipedia.org/wiki/Temple_de_la_Raison

⁵ Αυτός καθ' αυτός ο χωρισμός του κράτους από την εκκλησία δεν σημαίνει από μόνος του και άθρησκο κράτος. Οι καλβινιστικές ιδέες που επηρέασαν τη γένεση του Αμερικανικού Έθνους, ενώ πρεσβεύουν τον χωρισμό κράτους και εκκλησίας, ταυτόχρονα θεωρούν ότι ο Θεός πρέπει να αναγνωρίζεται ως Κύριος του κράτους. Βλ. Α. Kuypers, *Lectures on Calvinism* (1931) κεφ. III, 78 κ.ε.

⁶ Το **χαλιφάτο** είναι μια μορφή θεοκρατικής ισλαμικής διακυβέρνησης, κατά την οποία η κοσμική και η θρησκευτική εξουσία συμπίπτουν στο πρόσωπο του χαλίφη, δηλαδή του τοποτηρητή του προφήτη Μωάμεθ. Οι σουλτάνοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας είχαν τον τίτλο του χαλίφη και ήταν, συνεπώς, τόσο πολιτικοί όσο και θρησκευτικοί αρχηγοί.

⁷ Η έννοια του **Υπερανθρώπου**, είναι γνωστή κυρίως από το σπουδαιότερο έργο του φιλοσόφου Νίτσε «Τάδε έφη Ζαρατούστρα» (1883-85). Ο Νίτσε θεωρώντας τη «θέληση για δύναμη» ως κινητήρια δύναμη της ζωής του ατόμου, άσκησε δριμεία κριτική στον χριστιανισμό ως «θρησκεία των αδύναμων» και άρα αρνητών της ζωής. Ο Χίτλερ χρησιμοποίησε τη φιλοσοφία του Νίτσε – και σύμφωνα με πολλούς τη διαστρέβλωσε, συνδέοντας την έννοια του Υπερανθρώπου με την Αρεία φυλή –, προκειμένου να θεμελιώσει την ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού ή ναζισμού.

⁸ Βλ. Francis Schaeffer, *How Should We Then Live?* στο: *The Complete Works of Francis A. Schaeffer. A Christian Worldview*, τ. 5, σελ. 213 κ.ε.

⁹ Για να αναφέρουμε χτυπητά παραδείγματα: Βυζάντιο εναντίον Περσών στις αρχές του 7^{ου} αι., Σταυροφορίες από τον 11^ο αι., Τριακονταετής πόλεμος τον 17^ο αι.

¹⁰ π.χ. Παυλικιανίοι στο Βυζάντιο, Εβραίοι και αιρετικοί ποικίλης προέλευσης στη Δύση

¹¹ Βλ. για παράδειγμα τη σύνδεση της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας με το γένος: Κάλλιστος Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία* (ελλην. μετάφρ. 1996) σελ. 148-149. Π. Καλαϊτζίδη, Ο εθνικισμός και η προγονολατρεία: δύο εμπόδια για τον επανευαγγελισμό του σημερινού Έλληνα, στο: *Αστήρ της Ανατολής* Ιαν. 2005, σελ. 11-12. Του ίδιου, Ζητείται νέος εκκλησιαστικός λόγος, στο: http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=14926&m=B59&aa=2. Επίσης για την ιδιαίτερη αποστολή του αμερικανικού έθνους, όπως την αντιλαμβάνονταν οι Αμερικανοί Ιεραπόστολοι τον 19ο αι.: W.R. Hutchison, *Errand to the World. American Protestant Thought and Foreign Missions* (1987) κεφ. 2, σελ. 43 κ.ε.

¹² http://www.bbc.co.uk/greek/worldnews/story/2005/08/050810_islam.shtml. http://www.skai.gr/master_story.php?id=56711

¹³ Βλ. Ι.Δ. Καραβιδόπουλος, Ο θρησκευτικός πλουραλισμός της εποχής της εμφάνισης του χριστιανισμού και του σημερινού κόσμου, στο: *Καθ' Οδόν*, τ. 16, Ιούλιος 2000, 19-28.

Η Αρετή και η Πόλη

του αιδ. Γ. Αδάμ

«Ντοπαρισμένοι είσαι άμα σε πιάσουν»
Χρήστος Τζέκος, πρώην προπονητής των Κεντέρη,
Θάνου

«λέγω γάρ υμῖν ὅτι ἐάν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν
πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»
Ιησοῦς Χριστός, κατά Ματθαῖον 5:20

Ποιος είναι ο ρόλος της Εκκλησίας σήμερα; Πώς έχει διαμορφωθεί ο κόσμος και ο πολιτισμός; Ο γράφων δεν είναι κοινωνιολόγος και δεν έχει τη δυνατότητα να καταγράψει με τρόπο επιστημονικό τάσεις και αλλαγές. Γράφει ως άνθρωπος και ως χριστιανός με την επιθυμία να ζει με τρόπο αυθεντικό την αλήθεια του Ευαγγελίου. Αυτό που επιχειρείται είναι μια καταγραφή (δια της παρατηρήσεως) ορισμένων πλευρών του τρόπου σκέψης των ανθρώπων με τον οποίο η Εκκλησία πρέπει να συνδιαλλαγεί αν θέλει να μένει πιστή στην αποστολή της.¹

Αστικοποίηση

Ο κόσμος αλλάζει στον τρόπο και στις μορφές ζωής. Η αστικοποίηση που κυριαρχεί σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας σε ένα καπιταλιστικό πλαίσιο, μεταμορφώνουν τον κόσμο. Πενήντα εκατομμύρια άνθρωποι προστίθενται κάθε χρόνο στις πόλεις και τα προάστια (αριθμός ισοδύναμος με τον πληθυσμό της Γαλλίας). Μέχρι το 2008, 3.2 δισεκατομμύρια (ο μισός πληθυσμός της γης) θα ζουν σε πόλεις. Η μεγαλύτερη ανάπτυξη των πόλεων θα συμβεί τις επόμενες δεκαετίες στις μικρότερες πόλεις.²

Σύμφωνα με την ετήσια αναφορά της ειδικής επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την παρακολούθηση των πληθυσμιακών μεταβολών σε παγκόσμια κλίμακα (UNFPA), ο αριθμός των ανθρώπων στα αστικά κέντρα θα ξεπεράσει και τα 5 δισεκατομμύρια μέχρι το 2030.

Τεχνολογία

Τα μέσα επικοινωνίας μας ικανώνουν να ξεπεράσουμε τους γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς του παρελθόντος. Οι αλλαγές στην καθημερινότητά μας «επιταχύνονται» με ρυθμούς εξωφρενικούς. Ο κύκλος ζωής των προϊόντων έχει μικρύνει. Αντικαθιστούμε ταχύτατα το παλιό με το καινούργιο σε μια εποχή που εύκολα «πετάει» πράγματα γιατί δεν συμφέρει να επισκευαστούν.

Η τεχνολογία μας οδηγεί να εκτιμάμε καθετί στη ζωή με βάση την παραγωγικότητα, από το αν το κόστος και η ωφέλεια καθιστούν κάτι σημαντικό ή όχι. Η χρήση της τεχνολογίας ενισχύει την αίσθηση της προσωπικής αυτονομίας του ατόμου, την αίσθηση πως ο ίδιος είναι στο κέντρο του κόσμου και μπορεί να επηρεάζει ή ακόμη και να ελέγχει τις περιστάσεις του.

Σήμερα, για παράδειγμα, μπορείς να έχεις το κινητό μαζί σου και να λαμβάνεις ή να στέλνεις ηλεκτρονικά μηνύματα στο λεωφορείο, ή την ώρα που πίνεις καφέ. Οι δυνατότητες είναι απεριόριστες.

Αυτή η διαμορφωμένη πραγματικότητα δημιουργεί συχνά ανθρώπους που είναι «κοινωνικά φαντάσματα». Μπορεί κάποιος να ζει με τον υπολογιστή του, να λαμβάνει ηλεκτρονικά μηνύματα, να βλέπει ταινίες, να «κατεβάζει» μουσική από το διαδίκτυο, να κάνει φίλους που ίσως δεν έχει συναντήσει ποτέ, να παίζει παιχνίδια με ανθρώπους από όλο τον κόσμο, να μαθαίνει νέα, να στέλνει φωτογραφίες, να διαβάζει εφημερίδα. Να ζει, με άλλα λόγια, στην «εικονική πραγματικότητα» η οποία συνοδεύεται από ένα συγκερασμό αξιών, θρησκευτικών και μη, όπου όλα είναι αποδεκτά.

Υπάρχουν πολυάριθμες περιπτώσεις ανθρώπων που δεν συναντήθηκαν ποτέ κι όμως συνεργάστηκαν, που ποτέ δεν είδαν ο ένας τον άλλον κι όμως ερωτεύθηκαν μεταξύ τους, ακόμη κι ατόμων που εγκατέλειψαν το γάμο τους για να επιδιώξουν μια φαντασίωση.

Η *ηλεκόραση* μας επιτρέπει παντού στον πλανήτη να βλέπουμε τα ίδια έργα ακόμη και την ίδια στιγμή, να επηρεαζόμαστε από τις ίδιες ή έστω παρόμοιες ενημερωτικές εκπομπές. Ο θεατής ξεπερνά τα τοπικά σύνορα. Μέσα στην άνεση του σπιτιού μας, με εύπεπτο τρόπο μπορούμε να δούμε τα πάντα (ακόμη και τα χειρότερα).

Οι γραμμές που κάποτε διαχώριζαν μια πολιτική εκπομπή από μια αθλητική, τις «ειδήσεις» από μια δραματική τηλεοπτική σειρά, τον πραγματικό κόσμο από τον εικονικό έχουν λεπτύνει. Η κατασκευή της πραγματικότητας είναι μια κερδοφόρα επιχείρηση. Σε αυτή την κατάσταση οι «ειδήσεις» τόσο αναφορικά με το περιεχόμενο, όσο και με τον τρόπο προβολής, γίνονται μέσο διασκέδασης, η οποία επίσης γίνεται ένα τυπικό δείγμα της παγκοσμιοποίησης.

Η παρουσία της μέσα στο σπίτι, όπου συχνά είναι ανοιχτή όλη την ημέρα, δημιουργεί μια εναλλακτική πραγματικότητα και επηρεάζει τη σκέψη μας και την ηθική μας.

Μετανάστευση και πολύ-πολιτισμικότητα

Ακόμα ζούμε σε μια εποχή, και εδώ στην Ελλάδα ιδιαίτερα, μεγάλης μετανάστευσης. Από όλο τον κόσμο άνθρωποι συρρέουν στις μεγαλουπόλεις. Η Αθήνα πια φιλοξενεί πολλούς ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων, φυλών, γλωσσών, κουλτούρας. Ο πλουραλισμός είναι κομμάτι της καθημερινότητάς μας.

Αυτή η ποικιλία, βέβαια, τρέφει τη διαφορετικότητα και τη σχετικότητα. Καθίσταται ολόένα και πιο δύσκολο να εργάζεσαι δίπλα-δίπλα με κάποιον, ή να μένεις στο διπλανό διαμέρισμα και να θεωρείς πως η δική σου πίστη, ή έστω μια μόνο πεποίθηση είναι μοναδική και αληθινή. Αυτή η κατάσταση οδηγεί σε επαναδιάταξη της άποψης πως η αλήθεια είναι μία και αποτελεί προνόμιο μιας θρησκείας μόνο.

Αυτοί οι παράγοντες, από τους οποίους δεν αναφέραμε

παρά ελάχιστους, συνδράμουν αρκετά στη δημιουργία ενός «ηθικού κενού». Τώρα πια πρέπει να εξαρτιόμαστε από τον νόμο για να καλυφθεί το κενό που γέμιζαν παλαιότερα η εγκράτεια και οι ηθικές αρχές, τα θρησκευτικά πιστεύω, η οικογένεια, η Εκκλησία. Αυτό που παλαιότερα ήταν ηθικά αποδεκτό από όλους, σήμερα πια δεν είναι.

Η επιρροή του Διαφωτισμού³

Ο Ευρωπαϊκός διαφωτισμός, που είχε ανάμεσα στις ηγετικές μορφές του τους Hume, Voltaire, Thomas Jefferson, Kant, έδωσε έμφαση στην ανθρώπινη «λογική». Την εξύψωσε ως την πιο βασική ικανότητα των ανθρώπων να σκέφτονται και να ενεργούν σωστά. Θεώρησε επομένως τους ανθρώπους εκ φύσεως λογικούς και καλούς. Η «λογική» θα διευθετούσε ποιες από τις θρησκευτικές και θεολογικές αξιώσεις θα διατηρούνταν (βλέπε το έργο του Kant, Religion within the Limits of Reason Alone).

Πολλοί λοιπόν από τους στοχαστές του διαφωτισμού έτειναν προς τον αθεϊσμό, ενώ όσοι διατήρησαν κάποια πίστη προς ένα θεϊκό ον, έτειναν σ' ένα αφηρημένο θεϊσμό (αναγνωρίζοντας κάποιο απόμακρο Θεό), και όχι στον Θεό της Αγίας Γραφής.

Το κίνημα αυτό, εκτός από τις επιπτώσεις που είχε στη μελέτη και στην έρευνα της Αγίας Γραφής (που δεν είναι του παρόντος να αναλύσουμε), προσέφερε μια εναλλακτική άποψη για την κορύφωση (το τέλος) της ανθρώπινης ιστορίας. Πίσω από τον σκεπτικισμό για την ιστορία, το βαθύτερο κίνητρο ήταν να πεισθούν οι σύγχρονοι άνθρωποι τους πως η ανθρωπότητα είχε επιτέλους «ωριμάσει». Ο Βολταίρος διεκήρυττε πως όλη η ιστορία ήταν μια διαρκής πάλη προς μια κοινωνία βασισμένη στον ορθό λόγο. Πράγματι η έννοια της «προόδου» είναι μια από τις βασικές κληρονομίες του Διαφωτισμού. Όταν οι άνθρωποι λένε «σ' αυτή την εποχή...», ή «στη σημερινή εποχή...», ή «τώρα που ζούμε στον 21^ο αιώνα...» υπονοούν πως από τον 18^ο αιώνα ο κόσμος επαναπροσδιορίζεται από το κίνημα της ηθικής, κοινωνικής και πολιτισμικής εκλογίκευσης, μια διαδικασία κατά την οποία όλοι οι παλιοί κανόνες και τα πιστεύω είτε έχουν «ξεπεραστεί», ή έχουν δαμαστεί από την ανθρώπινη λογική.

Προσέφερε λοιπόν ο Διαφωτισμός μια διαφορετική «εσατολογία», ένα κοσμικό ανάλογο της Βιβλικής εικόνας της Βασιλείας του Θεού την οποία εγκαινίασε ο Κύριος Ιησούς Χριστός. Μέσω του διαφωτισμού διακηρύχθηκε πως ο κόσμος που ήταν κάποτε στο σκοτάδι και την δεισιδαιμονία, τώρα ήρθε στο φως μέσα από την επιστήμη και την τεχνολογία που οδηγούνται από την ανθρώπινη λογική.

Ο Διαφωτισμός πρόσφερε στον κόσμο μια νέα ανάλυση και λύση στο πρόβλημα του κακού. Μια λύση ριζικά αντίθετη από αυτήν του κλασσικού Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού. Το πραγματικό πρόβλημα με το «κακό» είναι πως οι άνθρωποι δεν σκέφτονται και δεν ενεργούν λογικά, ενώ ο ρασιοναλισμός θα τους δίδασκε πώς να δημιουργήσουν τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες ώστε να συμβεί αυτό. Το επακόλουθο ήταν πως εφόσον ο Διαφωτισμός με την πρόοδο λύνει το πρόβλημα του «κακού» το μόνο που χρειάζεται ο Χριστός είναι να είναι ένας καλός ηθικός δάσκαλος, ένα καλό παράδειγμα, το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να δείξει στους ανθρώπους πώς να είναι καλοί και να δείχνουν αγάπη. Εφόσον οι άνθρωποι είναι λογικοί, θα ακολουθήσουν το παράδειγμά του. Αν δεν το κάνουν, τότε χρειάζονται περισσότερη διδασκαλία για τη λογική.

Είναι εκπληκτικό το πόσο πολλοί άνθρωποι σήμερα, λένε «ο Χριστός ήταν απλά ένας καλός δάσκαλος».

Ένα από τα χαρακτηριστικά, λοιπόν, του σημερινού πολιτισμού είναι η απώλεια της «ηθικής». Ενώ τεχνολογικά προοδεύουμε, ενώ η επιστήμη και η ευημερία μας δίνουν πολλές απολαύσεις, έχουμε χάσει την ικανότητά μας να σκεφτόμαστε ως «ηθικά» όντα.

Η παιδεία έχει μεταθέσει το κέντρο βάρους της από τη διαμόρφωση χαρακτήρα στην δημιουργία αξιών. Για πολλά χρόνια η ηθική συμπεριφορά διδασκόταν με τη γλώσσα της «αρετής». Πρώτα ο Πλάτων και μετά ο Αριστοτέλης μιλούσαν για τις τέσσερις βασικές αρετές, τη δικαιοσύνη, τη σοφία, το θάρρος και την εγκράτεια. Η αλλαγή του τρόπου με τον οποίο μιλάμε, της γλώσσας την οποία χρησιμοποιούμε, καθρεφτίζουν την αλλαγή της κατανόησής μας για το τι είναι και τι δεν είναι ηθικό. Με την παλαιά κατανόηση η ηθική συμπεριφορά ήταν το αποτέλεσμα του χαρακτήρα.

Από το ξεκίνημα ίσως του περασμένου αιώνα, η «ηθική» έχει σχετική και υποκειμενική αξία. Οι αρετές είχαν μεταστραφεί σε «αξίες». Σήμερα δε, οι «αξίες» δεν είναι τίποτα περισσότερο από προτιμήσεις, συνήθειες, έθιμα, ή προσωπικά πιστεύω. Δεν έχουν την παγκόσμια απήχηση που είχαν κάποτε. Ζούμε σε μια εποχή που σε μεγάλο βαθμό δεν υπάρχει κοινώς αποδεκτό αντικειμενικό «σωστό» και «λάθος».

Η εποχή της θρησκευτικής Μεταρρύθμισης ήταν πολύ διαφορετική από τη δική μας. Παλαιότερα υπήρχε η αίσθηση του υπερφυσικού με ένα τρόπο που σήμερα δεν υπάρχει. Η πίστη στο υπερφυσικό περιορίζεται στην ιδιωτική σφαίρα, στην προσωπική ζωή, όχι στη δημόσια.

Από το ηθικά επιτρεπτό στο νόμιμο

Επιπλέον, το «ηθικά» επιτρεπτό έχει περιοριστεί από το «νομικά» επιτρεπτό. Αν δηλαδή κάτι είναι νόμιμο, τότε είναι και ηθικό, ή τουλάχιστον δεν είναι ηθικώς επιλήψιμο όπως ήταν παλαιότερα. Αυτό που δεν μπορεί να επιβληθεί με το νόμο δεν είναι δυνατό να αποτελεί θέμα υπακοής στην ηθική σφαίρα.

Ο μεσαίος χώρος που υπήρχε ανάμεσα στο νόμο και την ελευθερία δεν υπάρχει πια. Σε αυτό το χώρο αναπτύσσονταν ο χαρακτήρας, εξασκούσαν η αρετή, όπως η τιμότητα, η αξιοπρέπεια, η φιλαλήθεια και τα άλλα είδη στα οποία αναπτυσσόμασταν ηθικώς.

Εφόσον ο μόνος περιορισμός είναι ο νόμος, τότε αυτός ο χώρος εξαφανίζεται και γινόμαστε εμείς οι ίδιοι ο νόμος. Το άτομο γίνεται η τελική εξουσία του τι είναι σωστό και επιτρεπτό και τι όχι. Η ενθρόνιση του «εγώ» ως το ύψιστο κριτήριο του τι είναι γνήσιο και τι κίβδηλο είναι η νέα ειδωλολατρία. Όχι πως παλαιότερα δεν υπήρχε, αλλά ήταν πιο συμμαζεμένη.

Οτιδήποτε δεν είναι παράνομο είναι ηθικά επιτρεπτό. Αυτή η στάση όμως αποτελεί το μονοπάτι για κοινωνική αναταραχή επειδή υπάρχουν πολλές μορφές ανειλικρίνειας και αντικοινωνικότητας που δεν είναι παράνομες. Το πιο δυσάρεστο όμως αποτέλεσμα, αυτό με τις πιο βαθείς και καταστροφικές συνέπειες είναι η απώλεια της ικανότητάς μας να μιλήσουμε για το Καλό και το Κακό.

Η αμαρτία ως έννοια είχε αρχίσει από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα να ξεφτίζει ως κοινή παραδοχή όλων. Ο λόγος είναι απλός. Η αμαρτία βασικά είναι παράβαση ενάντια στο Θεό. Ο Θεός όμως είχε αρχίσει να αντικαθίσταται από την τύχη και η τύχη δεν έχει ηθικές δυσκολίες. Το κακό λοιπόν εξελίχθηκε

σε «τύχη» και η «καλή τύχη» έγινε η καινούργια ευχή για τον κόσμο.

Στην οικογένεια, οι γονείς που ως επί το πλείστον έχουν κάποια μόρφωση εγκαταλείπουν το ηθικό πλαίσιο ανατροφής των παιδιών που περιλαμβάνει την «ενοχή». Τα παιδιά δεν συμπεριφέρονται «καλά» ή «άσχημα», αλλά «ώριμα» ή «ανώριμα», είναι κοινωνικά προσαρμοσμένα ή απροσάρμοστα. Αυτοί οι νέοι τρόποι έκφρασης έχουν καταστεί ηθικά ουδέτεροι. Δεν μιλούμε για το «χαρακτήρα» κάποιου αλλά για τον τρόπο ζωής του (lifestyle).

Το πρόβλημα είναι ότι είμαστε μόνοι μας και το «κακό» γίνεται συνηθισμένο και κοινό. Δεν υπάρχει κάποιος «Άλλος» έξω από τον εαυτό μας με βάση τον οποίο μπορεί να μετρηθεί το μέγεθος του κακού. Όταν λείπει η εσωτερική ηθική εγκράτεια, τον λόγο έχει ο νόμος. Αυτό όμως μπορεί να δημιουργήσει μεγαλύτερα προβλήματα στο τέλος. Και τούτο επειδή ο νόμος δεν μπορεί να επιβάλει κανόνες ηθικής. Δεν μπορεί να υποκαταστήσει αυτό που έχουμε χάσει. Μπορούμε να έχουμε νόμους κατά του φόνου, αλλά όχι ενάντια στο μίσος· (υπήρχαν κάποτε) κατά της μοιχείας, όχι όμως ενάντια στην πονηρή επιθυμία· υπάρχει νόμος κατά της εξαπάτησης, όχι όμως κατά του ψέματος· κατά της βίας, όχι όμως κατά της συναισθηματικής εγκατάλειψης των παιδιών. Είναι δυνατόν να καταδικάσουμε τη βία, δεν μπορούμε όμως να επιβάλουμε την καλοσύνη, ούτε την υπομονή, ή την αλληλοβοήθεια.

Από τον χαρακτήρα στην προσωπικότητα

Σήμερα καλλιεργείται η «προσωπικότητα», πολύ περισσότερο από ότι ο «χαρακτήρας». Και αυτό είναι σύμπτωμα του ότι έχουμε αντικαταστήσει την αρετή με τις «αξίες». Η απώλεια ενός κοινά αποδεκτού κώδικα ηθικής μας έχει οδηγήσει στην καλλιέργεια του δικού μας εαυτού, της δικής μας προσωπικότητας με απώτερο στόχο την προσωπική μας ευτυχία.

Το δυσάρεστο είναι πως η επίτευξη της προσωπικής ευτυχίας έχει ελάχιστη σχέση με την ηθική ζωή. Η καλλιέργεια της απόλαυσης, της ευχαρίστησης και των συναισθημάτων σε βάρος του χαρακτήρα οδηγεί στη δημιουργία των αυστηρά προσωπικών αξιών με βάση τις οποίες ζει κάποιος, και οι οποίες είναι σχεδόν πάντα αυθαίρετες και προσαρμοσμένες στις επιλογές του ατόμου.

Αν για παράδειγμα βρίσκομαι σε μια συζυγική σχέση, ή έστω έχω υποσχεθεί σε κάποιον ή κάποια πως θα προχωρήσουμε μαζί, αλλά δεν νοιώθω πια κάτι για αυτόν, τότε το λογικό είναι να παραβώ την υπόσχεσή μου, γιατί προέχει η προσωπική μου ευτυχία! «Ο γάμος μου δημιουργεί την αίσθηση ότι αυτή την τρέλα του έρωτα θα τη σκοτώσει. Η συμβίωση μου αρέσει. Αλλά ο γάμος... Μπαίνουν κάτι άλλα πράγματα στη μέση. Τα σόγια, τα φορολογικά, κάτι βλακείες... Μια αίσθηση πως δεν μπορείς να φύγεις όποτε θες». Αυτά τα λόγια ανήκουν στη Σμαράγδα Καρύδη, τη συμπαθητική Ντάλια του «Παρά Πέντε».

Η έμφαση στην «προσωπικότητα» έχει παράλληλα οδηγήσει στην απώλεια των «ηρώων» και την αντικατάστασή τους από τις «διασημότητες» (celebrities). Ο «ήρωας» ήταν κάποιος που βίωνε αληθινές «αρετές» σε μεγαλύτερο βαθμό, ήταν αυτός που είχε το χαρακτήρα να εφαρμόσει την αρετή της αυταπάρνησης και της εγκράτειας, της θυσίας για το μεγαλύτερο και κοινό καλό. Εξαιτίας των πράξεων του, λοιπόν, γινόταν παράδειγμα προς μίμηση.

Ο «διάσημος» επίσης γίνεται αντικείμενο μίμησης, οι λόγοι

όμως είναι διαφορετικοί. Ο διάσημος είναι γνωστός επειδή έχει «γίνει» γνωστός. Η φήμη στον κόσμο της εικόνας μπορεί να κατασκευαστεί. Ο ήρωας ξεχώριζε από τα επιτεύγματά του, ο διάσημος από την εικόνα του. Ο ήρωας δημιουργήθηκε μόνος του, ο διάσημος από τα ΜΜΕ. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των διασημοτήτων που προκύπτουν σχεδόν μαζικά μέσω των εκπομπών ριάλιτι και ανίχνευσης ταλέντων (πραγματικών ή φανταστικών). Ο ήρωας ήταν ένας μεγάλος άνθρωπος, ο διάσημος είναι ένα μεγάλο όνομα.

Η «εμπορική» κουλτούρα δημιουργεί διάσημους. Η «ηθική» κουλτούρα, όμως, δημιουργεί ήρωες. Οι διάσημοι αντικαθιστούν τους ήρωες, η εικόνα τον χαρακτήρα κι όλα αυτά οδηγούν στη δημιουργία ενός ατομισμού που ακμάζει θεμελιωμένος στην έλλειψη αντικειμενικής ηθικής.

Από την ανθρώπινη «φύση» στην «αυτογνωσία»

Η έννοια της ανθρώπινης «φύσης» που είναι ίδια σε όλους αντικαταστάθηκε από την «αυτογνωσία» που είναι διαφορετική στον καθένα. Για πολλούς αιώνες η γλώσσα της κατανόησης του εαυτού μας ήταν αυτή της ανθρώπινης φύσης. Αυτή η προσέγγιση οδηγούσε τους ανθρώπους να δουν πως κάτω από την επιφάνεια του φύλου, της εθνικότητας, της ηλικίας, της μόρφωσης, του επαγγέλματος κλπ., υπήρχε κάτι στον άνθρωπο που ήταν κοινό, η κοινή σε όλους ανθρώπινη φύση. Στην Αγία Γραφή αυτή η ανθρώπινη φύση είναι συνδεδεμένη με την «εικόνα του Θεού».

Τώρα δεν προσπαθούμε να γνωρίσουμε την ανθρώπινη φύση, αλλά τον εαυτό μας! Η ταυτότητά μας δεν εξαντλείται στις σχέσεις μας (μέσα στην οικογένεια ή στην κοινωνία), αλλά στην ανακάλυψη του ποιο πραγματικά είμαστε. Οι παλιότερες ηθικές εντολές «πρέπει» ή «δεν πρέπει» έχουν αντικατασταθεί με το ότι πρέπει να «είμαι ο εαυτός μου», πρέπει «να κάνω αυτό που μου αρέσει», πρέπει να «ολοκληρωθώ ως άνθρωπος».

Στη γλώσσα του χριστιανισμού αυτό οδηγεί στην εξής διαπίστωση: πως ο άνθρωπος σήμερα δεν έχει ανάγκη να «σωθεί», αλλά να «ολοκληρωθεί», να γίνει ευτυχισμένος επιδιώκοντας τους προσωπικούς στόχους του, τις επιδιώξεις του, να γνωρίσει τον εαυτό του και να τον ικανοποιήσει. Η ανθρώπινη «φύση» αφορά τη σχέση μας με το Θεό, τη δημιουργία και τους άλλους. Η «αυτογνωσία» αφορά την αυτό-εκπλήρωση, την αυτονομία, την επιλογή.

Ο ρόλος της Εκκλησίας

Έχοντας κάνει τις προηγούμενες επισημάνσεις, ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος της Εκκλησίας στη σημερινή «πόλη»;

Σήμερα, υπάρχει μια ορθάνοιχτη πόρτα για την Εκκλησία του Χριστού, μια πόρτα που χαρίζει πολλές ευκαιρίες διακονίας. Προκειμένου όμως η Εκκλησία να δρασκελίσει το κατώφλι αυτών των ευκαιριών πρέπει να σταθεί ασυμβίβαστη μπροστά στις σημερινές προκλήσεις (μερικές από τις οποίες αναφέραμε) με βάση τον άγιο Λόγο του Θεού.

Αυτό βέβαια είναι πιο εύκολο να το λέει κάποιος, παρά να το εφαρμόζει. Το πλαίσιο της κοινωνίας μέσα στην οποία ζούμε βοηθάει στη διαμόρφωση μιας πνευματικότητας η οποία «χορεύει» με το ρυθμό της κοινωνίας, παρά σύμφωνα με την αποκάλυψη του Θεού στην Αγία Γραφή. Πόσες φορές άραγε δεν αντιλαμβανόμαστε το Θεό ως ένα «προσωπικό»

Θεό, αφοσιωμένο αποκλειστικά να μας λύνει προβλήματα και να καλύπτει ανάγκες, ξεχνώντας πως ο σκοπός Του για μας αφορά τη δική Του δόξα κι όχι τη δική μας άνεση; (Από αυτό το σημείο πρέπει νομίζω να ξεκινήσει η κριτική του ευαγγελίου της εημερίας).

Από πού, λοιπόν, μπορεί να ξεκινήσει η διακονία της Εκκλησίας; Προτείνουμε πως το πνευματικό κενό και η ανικανότητα της ανθρώπινης φύσης να ζήσει άνετα σε ένα κόσμο που έχει χάσει το νόημά του, είναι το καλύτερο «σημείο επαφής» στην μεταμοντέρνα κοινωνία μας.

Γιατί έχει χάσει το νόημά του; Επειδή οι άνθρωποι είναι ηθικά όντα, αλλά προσπαθούν να ζήσουν σαν να μην είναι. Προσπαθούν να απαλλαγούν από την ύπαρξη ενός ενσωματωμένου μέσα τους κώδικα για το τι είναι καλό και τι κακό, αλλά αποτυγχάνουν και δεν ξέρουν τι τους φταίει.

Αυτή η αίσθηση της ηθικής που έχουμε έχει δύο παραμέτρους, μια εξωτερική και μια εσωτερική. Η εξωτερική παράμετρος είναι η φύση, ο κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε και ο οποίος μαρτυρεί για το Θεό. Η φύση είναι ένα παράδειγμα της ύπαρξης του Θεού. **Επειδή ό,τι δύναται να γνωρισθῆ περί Θεού είναι φανερόν εν αυτοίς, διότι ο Θεός εφανέρωσε τούτο προς αυτούς. Επειδή τα αόρατα αυτού βλέπονται φανερώς από κτίσεως κόσμου νοούμενα διά των ποιημάτων, η τε ἰδιότης αὐτοῦ δύναμις και ἡ θεϊότης, ὥστε αὐτοὶ εἶναι ἀναπολόγητοι (Ρωμαίους 1:19-20).** Μέσα από τη δημιουργία μαθαίνουμε πως υπάρχει δημιουργός Θεός. Στην Παλαιά Διαθήκη διαβάζουμε, **Οι ουρανοὶ διηγούνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, και το στερέωμα ἀναγγέλλει τὸ ἔργον τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν ἡμέραν λαλεῖ λόγον, και ἡ νύξ πρὸς τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γνώσιν (Ψαλμός 19:1-2).** Και ο απόστολος Παῦλος κήρυξε πως ο Θεός **δεν ἀφήκεν ἀμαρτῦρητον εαυτὸν ἀγαθαποιῶν, δίδων εἰς ἡμᾶς οὐρανόθεν βροχὰς και καιρούς καρποφόρους, γμιζῶν τροφῆς και ευφροσύνης τας καρδίας ἡμῶν (Πράξεις 14:17).** Στον κόσμο μας υπάρχει το αποτύπωμα μιας «Άλλης» ύπαρξης πολύ μεγαλύτερης από εμάς, η οποία μας καλεῖ κοντά της.

Η εσωτερική παράμετρος έρχεται στο προσκήνιο επειδή η συνειδησή μας, μας οδηγεί να διαπιστώσουμε πως δεν είμαστε απλά «ηθικά» όντα, αλλά είμαστε ηθικά «υπόλογοι». Γράφει στη Ρωμαίους, **Επειδή ὅταν οἱ ἐθνικοὶ οἱ μὴ ἔχοντες νόμον πρᾶττων ἐκ φύσεως τα τοῦ νόμου, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες εἶναι νόμος εἰς εαυτοῦς, οἵτινες δεικνύουσι τὸ ἔργον τοῦ νόμου γεγραμμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ἔχοντες συμπαύρουσαν τὴν συνείδησιν αὐτῶν και τοὺς λογισμοὺς κατηγορούντας ἢ και ἀπολογουμένους μεταξύ ἀλλήλων (Ρωμαίους 2:14-15).** Η αλήθεια αυτής της παραγράφου φανερώνεται κάθε μέρα στην καθημερινότητά μας, αλλά και στα βιβλία που διαβάζουμε.

Από τη δημιουργία (από τον φυσικό κόσμο) και από τη συνειδηση ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κάποια γνώση για το Θεό, αλλά και κάποιες πληροφορίες για τον χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, στην παρουσία του οἰοῦ ζούμε.

Ζει λοιπόν ο ἄνθρωπος, ιδιαίτερα σήμερα, σε ἓνα πολιτισμὸ ο οἰοῦς τον σπρώχνει να ἀδιαφορήσει γι' αὐτὸ που βαθεῖά μέσα του γνωρίζει πως εἶναι ἀληθινὸ και δεν εἶναι δυνατόν να ἀφήνει τον ἄνθρωπο ἀδιάφορο. Υπάρχουν πράγματα λέει ο Λόγος τοῦ Θεοῦ, τα οἰοῦα ἀπαιτεῖ ο ἠθικός νόμος και τα οἰοῦα φαίνεται πως εἶναι σωστά μόνο ὑπὸ το φως τῆς δημιουργίας. Από μόνου μας ἔχουμε αὐτὸν κώδικα ἠθικής γραμμένο μέσα μας και ὅταν προσπαθούμε να τον ἀνοήσουμε αὐτὸ δημιουργεῖ κενὸ και σύγχυση τόσο μέσα μας, ὅσο και στις

σχέσεις μας.

Ανακαλύπτουμε πως, ὅσο και να θέλουμε, δεν εἶναι δυνατόν να ζήσουμε σ' ἓνα κόσμου που δεν υπάρχουν ἠθικά ἀπόλυτα και ἀς διακηρύττουμε τὴν πεποίθησή μας ὅτι δεν υπάρχουν ἀπόλυτα! Σε αὐτές τις ἀντιφάσεις βρίσκουμε το κλειδί για τὴν πραγματικὴ ζωή.

Αὐτές οἱ ἀντιφάσεις γίνονται ὄπλο ἀπολογητικό και ὄπλο υπηρεσίας για τὴν πραγματικὴ Εκκλησία τοῦ Χριστοῦ! Ο μεταμοντερνισμὸς ἔχει (προσπαθήσει τουλάχιστον να) διαγράψει τὴ λογική, ἔχει (προσπαθήσει τουλάχιστον να) ἀπαξιώσει τὴν ἱστορία, ἔχει ἀλλάξει τοὺς ὄρους με τοὺς οἰοῦς ἐπικοινωνούμε, ἀλλὰ βαθεῖά μέσα του, σαν ἄλλος δούρειος ἵππος ζει μια ἐνσυνείδητη προδοσία. Προδίδει τὴν ἔμφυτη αἴσθηση πως εἶναι ο ἄνθρωπος εἶναι ἠθικὸ ὄν, πως εἶναι ὑπόλογος σε κάποιον «Άλλον» και πως χωρὶς «Εκείνον» ἡ ζωή δεν πρόκειται να ἀποκτήσει τὸ νόημα που ονειρευόμαστε.

Τι μπορεί λοιπόν να κάνει ἡ Εκκλησία στην πράξη; Πως μπορεί να διαβεί τὴν πόρτα τῆς ευκαιρίας αὐτῆς; Δύο πράγματα τουλάχιστον πρέπει να συμβοῦν, ἢ να συνεχίσουν (αν ἤδη συμβοῦν και στο βαθμὸ που συμβοῦν).

Πρῶτο, ἡ Εκκλησία πρέπει να ἀποκτήσει τὸ θάρρος και να πει πως πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ που θεωροῦνται φυσιολογικά, ἐπιτρεπτά ὡς και ἀναγκαῖα εἶναι στην πραγματικὴ ἀμαρτωλὰ. Αὐτὸ ὅμως δεν φτάνει, πρέπει ἡ Εκκλησία να σταθεῖ με σοφία και να μιλῆσει για τὴν ἀμαρτία με τέτοιο τρόπο που να γίνεται κατανοητὴ σε μια γενιά για τὴν οἰοῦα ἡ ἔννοια τῆς ἀμαρτίας και τοῦ κακοῦ ἔχει χαθεῖ και ὅπου καθέννας τα ορίζει κατὰ το δοκοῦν.

Μια σκέψη ἐδῶ που τὴ θεωρῶ ἀναγκαῖα: Ἡ κοσμικότητα εἶναι κάτι πολὺ βαθύτερο ἀπὸ το να κάνεις ἢ να μὴν κάνεις κάποια πράγματα. **Κοσμικότητα εἶναι οἰοῦοῦδήποτε στοιχείο (πράξη, σκέψη, νοοτροπία, συμπεριφορὰ, ἐπιθυμία) σε ἓνα πολιτισμὸ κάνει τὴν ἀμαρτία να φαίνεται φυσιολογική και τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ παράξενη.** Με αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ κοσμικότητα δεν φανερώνεται ἀπλὰ στο ἀν ντύνεται κάποια (ἢ κάποιος) ἐκκεντρικά, ἀλλὰ στην υπερηφάνεια τοῦ/τῆς που τον οδηγεί να θέλει να εἶναι τὸ κέντρο τῆς προσοχής.

Ἡ Εκκλησία πρέπει με πνευματικὸ θάρρος και σοφία να φέρνει στο προσκήνιο τὴν ἀμαρτία. Ἡ ἀμαρτία εἶναι ἡ ἐν γενεῖ σtάση του ἀνθρώπου μπροστὰ στο Θεὸ που χαρακτηρίζεται ἀπὸ (α') ἀνυπακοή στο θέλημα Τοῦ, (β') ἐπανάσταση ἐναντίον Τοῦ και (γ') ἀδιαφορία για τὸ πρόσωπο Τοῦ. Ἡ ἀμαρτία ἐκδηλώνεται με τις (α') σκέψεις μας, (β') τα λόγια μας και (γ') τις πράξεις μας και παράγει μια συμπεριφορὰ που ἐπαναλαμβάνεται στην ζωή μας σε κάθε ευκαιρία. Δηλαδή μαθαίνουμε να σκεφτόμαστε, να ονειρευόμαστε, να ἀντιδρούμε με τρόπο που εἶναι ἀντίθετος με τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ που σε μας φαίνεται φυσιολογικός.

Ἡ ἀμαρτία περικλείει τὸ ποιοι εἶμαστε και τὸ τι κάνουμε, τὸ εἶναι μας και τις πράξεις μας. Αμαρτάνουμε επειδὴ εἶμαστε ἀμαρτωλοὶ, ὄχι τὸ ἀντίθετο. ἔχουμε γεννηθεῖ ἀμαρτωλοὶ (Μάρκος 7:1-23).⁴

Ἡ «καρδιά», ἡ «οὐσία» τῆς ἀμαρτίας

Κάποιοι ὑποστηρίζουν πως ἡ οὐσία τῆς ἀμαρτίας βρίσκεται στον ἐγωισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Κάποιοι ἄλλοι πως βρίσκεται στην υπερηφάνεια. Κατὰ πάσα πιθανότητα εἶναι κάποιος συνδυασμὸς τῶν δύο. Στο κέντρο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης ὑπάρχει ἡ ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ἡ υπερηφάνεια και ἡ ἀπροθυμία να ὑποταχθοῦμε στο Θεὸ, στο Χριστὸ και στην

αλήθεια του Θεού. Μας αρέσει να αμαρτάνουμε. Εκφράζει το ποιο είμαστε. Η απόλαυση της αμαρτίας δεν είναι κάτι το ξένο, αντίθετα είμαστε πολύ εξοικειωμένοι μαζί της.

Πρέπει λοιπόν η Εκκλησία να μιλά για την αμαρτία με θάρρος, σοφία και με τρόπο κατανοητό στη σημερινή γενιά. Η Εκκλησία βρίσκεται πάλι στον Άρειο Πάγο. Αν ενοχληθεί (και ελπίζω να ενοχλείται) από την σημερινή ειδωλολατρεία, πρέπει να ωθηθεί να πει όπως είπε τότε ο Παύλος, **Άνδρες Αθηναίοι, κατά πάντα σας βλέπω εις άκρον θεολάτραις... Εκείνον λοιπόν, τον οποίον αγνοούντες λατρεύετε, τούτον εγώ κηρύττω προς εσάς (Πράξεις 17:22-23).**

Το πνευματικό κενό, η αναζήτηση της ανθρώπινης ψυχής, η ανικανότητα του ανθρώπου να ζήσει άνετα σε ένα κόσμο που προσπαθεί να ζήσει σαν να μην υπάρχει ο Θεός (ή κι αν υπάρχει δεν ενδιαφέρεται για μας, και επίσης δε ξέρουμε και δεν μπορούμε ίσως να ξέρουμε ποιος είναι), είναι το καλύτερο σημείο επαφής για την Εκκλησία, η οποία πρέπει να επαναφέρει με τρόπο κατανοητό την έννοια της αμαρτίας ως παράβαση του θελήματος του Θεού.

Δεύτερο και εξίσου σημαντικό είναι το ότι η Εκκλησία πρέπει να γίνει πιο αυθεντική ηθικά! Το μεγαλείο του Ευαγγελίου δυστυχώς έχει καταστεί άσχετο με τη ζωή τη δική μας, των πιστών. Αν το ευαγγέλιο δεν αλλάζει τους πιστούς, ή αν τους αλλάζει τόσο λίγο, γιατί να το πιστέψουν άραγε οι υπόλοιποι;

Η γνώση του ευαγγελίου δεν εγγυάται την υπακοή στο ευαγγέλιο. Ο Κύριός κάλεσε τους ανθρώπους να υπακούσουν το λόγο του. Μας καλεί σε «υπακοή πίστεως» (Ρωμ. 1:5, 16:26, Α' Πέτρου 1:2, 22). Η αλήθεια κερδίζει την προσοχή των ανθρώπων όταν την δουν στην πράξη.

Αυτή η υπακοή πρέπει να μας οδηγήσει σε επιλογές πέρα από τις συνηθισμένες επιλογές των ανθρώπων. Σκεφτείτε τα λόγια του Χριστού στην επί του όρους ομιλία: **Αγαπάτε τους εχθρούς σας, ευλογείτε εκείνους, οίτινες σας καταρώνται, ευεργετείτε εκείνους, οίτινες σας μισούσι, και προσεύχεσθε υπέρ εκείνων, οίτινες σας βλάπτουσι και σας κατατρέχουσι... Διότι εάν αγαπήσητε τους αγαπόντάς σας, ποίον μισθόν έχετε; και οι τελώναι δεν κάμνουσι το αυτό; και εάν ασπα-**

σθήτε τους αδελφούς σας μόνον, τι περισσότερον κάμνετε; και οι τελώναι δεν κάμνουσιν ούτως; εστέ λοιπόν σεις τέλειοι, καθώς ο Πατήρ σας ο εν τοις ουρανοίς είναι τέλειος. (Ματθαίος 5:43-48).

Δεν χρειάζεται να είναι κάποιος χριστιανός για να αγαπάει τους φίλους του ή να φέρεται όμορφα σε αυτούς που του φέρονται όμορφα. Αν όμως το δικό μας ηθικό επίπεδο δεν είναι παραπάνω από αυτό των άλλων ανθρώπων (που τουλάχιστον δεν ισχυρίζονται πως ακολουθούν τον Χριστό), τότε γιατί να γίνουν χριστιανοί; Τι παραπάνω τους δείχνουμε εμείς; Πώς τους προκαλούμε; Ανθρώπινα μιλώντας, από τη δική μας «ηθική» αποκτούν ελπίδα. Οι χριστιανοί είναι οι μάρτυρες του Χριστού, οι πρεσβευτές Του. Πρέπει η δικαιοσύνη μας να ξεπεράσει αυτή των ανθρώπων, ώστε να αποδειχθεί πως πράγματι κάτι έχει αλλάξει μέσα μας.

Δεν είναι δυνατόν οι χριστιανοί να λένε πως ακολουθούν το Χριστό, να έχουν έντονες λατρευτικές εμπειρίες, ακόμη και να δίνουν φυλλάδια, να μιλούν για το Χριστό, αλλά να αφήνουν απλήρωτους τους υπαλλήλους τους, ή να μην είναι συνεπείς προς τους εργοδότες τους, να κλέβουν την εφορία, να μην μιλούν με τους συγγενείς τους επειδή τσακώθηκαν για κληρονομικά θέματα, να υποτιμούν (ή ακόμη χειρότερα να κακομεταχειρίζονται) τις συζύγους τους.

Όλοι όσοι λέμε ότι ακολουθούμε το Χριστό, είμαστε μάρτυρες Του- είτε καλοί, είτε κακοί. Η Εκκλησία πρέπει να κηρύξει το Σταυρό του Χριστού που σώζει, και να σταθεί κάτω από αυτόν το Σταυρό. Είναι δύσκολο να στέκεται κάποιος εκεί. Πάντα ήταν, και σήμερα είναι ακόμα πιο δύσκολο. Οι πιστοί πρέπει να χάσουμε τη ζωή μας για Εκείνον, γιατί τότε την σώζουμε πραγματικά. Αυτό είναι το δικό μας κόστος. Θα μιλήσουμε άραγε για την αρετή; Θα την ζήσουμε; Ο κόσμος μας βλέπει. Κι ο Θεός μας βλέπει! Αμήν.

Ο αιδ. Γ. Αδάμ είναι ποιμένας της Β' Ε.Ε.Ε. Αθηνών.

Υποσημειώσεις

¹ Τα παρακάτω τρία βιβλία επηρέασαν πολύ τη σκέψη μου και πολλά στοιχεία του άρθρου αυτού προέρχονται από εκεί: David Wells, *Losing our Virtue, Why the Church Must Recover Its Moral Vision* (Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1998), Andrew Delbanco, *The Death of Satan, How Americans Have Lost the Sense of Evil*, (Farrar, Straus and Giroux, NY, 1995), Graig M. Gay, *The Way of the (modern) world, or Why It's Tempting to Live As If God Doesn't Exist*, (Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1998).

² Πηγή: Ελευθεροτυπία, 19 Μαΐου 2007. Στοιχεία της ετήσιας έκθεσης του ανεξάρτητου Ινστιτούτου Worldwatch "Η κατάσταση του κόσμου 2007", καταδεικνύουν ότι το 1950 μόνο η Νέα Υόρκη και το Τόκιο φιλοξενούσαν πάνω από 10 εκατομμύρια πολίτες, κάτι που έχει αλλάξει δραματικά. Σήμερα στο Τόκιο ζουν 35 εκατομμύρια άνθρωποι, ενώ όσους κατοίκους έχει η πόλη του Μεξικό, έχει ολόκληρη η Αυστραλία, με αποτέλεσμα 408 πόλεις σε όλο τον κόσμο να αριθμούν πάνω από ένα εκατομμύριο κατοίκους και να υπάρχουν 20 "μεγα-πόλεις" με πληθυσμό μεγαλύτερο από αυτόν της Ελλάδας.

³ Για περισσότερα στο θέμα αυτό βλέπε Ν.Τ. Wright, *The Last Word*, (HarperSanFrancisco, 2005), σελ. 82-105

⁴ Το «λεξιλόγιο» που χρησιμοποιεί η Καινή Διαθήκη για να περιγράψει την αμαρτία περιλαμβάνει τα εξής:

Αμαρτάνω: σημαίνει «να χάσω στον στόχο», να ξεστρατίσω. Χρησιμοποιείται στους Εβδομήκοντα στους Κριτές 20:16. Η λέξη αμαρτάνω χρησιμοποιείται για να περιγράψει την αμαρτία εναντίον του Θεού: Α' Ιωάννου 3:1-10, Ιωάννης 9:16-41, Α' Ιωάννου 1:7, 2:2, 4:10.

Ο στόχος που δεν πετυχαίνουμε είναι του Θεού. Το μονοπάτι από το οποίο ξεστρατίζουμε είναι του Θεού.

Παραβαίνω: η παραβίαση, η άρνηση να υποταχθούμε στη νόμιμη εξουσία.

Ρωμαίους 2:23, 4:15. Αυτή η λέξη δίνει έμφαση στο γεγονός ότι συνειδητά παραβαίνουμε τον νόμο του Θεού.

Αδικία: "σημαίνει ανομία ή παράβαση"

Αδικία είναι η αντίσταση στη δικαιοσύνη: Ρωμαίους 3:5, Πράξεις 24:15, Α' Πέτρου 3:8

Αδικία είναι η αντίσταση στην αλήθεια: Β' Θεσσαλονικείς 2:12, Ιωάννης 7:18, Ρωμαίους 1:18, 2:8

Το «λεξιλόγιο», επομένως, της αμαρτίας περικλείει την πράξη της αμαρτίας, το κίνητρο πίσω από την πράξη, και προϋποθέτει πως βρισκόμαστε μέσα στην αμαρτία και για αυτό αμαρτάνουμε.

Αμαρτία είναι η πράξη της απομάκρυνσης από τον Θεό, τον Χριστό και την αλήθεια του Χριστού, η ενεργητική αντίσταση στο Θεό, η πνευματική και ηθική διαστρέβλωση στην οποία βρισκόμαστε. Η αμαρτία σκληραίνει τον άνθρωπο με το πέρασμα του χρόνου. Ο νόμος του Θεού δεν είναι απρόσωπος. Είναι η έκφραση του χαρακτήρα του Θεού. Όταν αμαρτάνουμε προσβάλλουμε τον ίδιο τον Θεό.

Το Ευαγγέλιο στην Πόλη

του αιδ. Μ. Μελετιάδη

Κανένας Χριστιανός δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει τον δημόσιο χαρακτήρα του Ευαγγελικού μηνύματος. Το γεγονός ότι το Ευαγγέλιο αποτελεί όχι μια ιδιωτική υπόθεση, όπως το θαμμένο τάλαντο του ανόητου κι ανεύθυνου διαχειριστή της παραβολής, αλλά θεόδοτη δημόσια αλήθεια για ολόκληρο τον κόσμο ο οποίος πρέπει να ευαγγελιστεί και να ακούσει το μήνυμα της Σωτηρίας για να σωθεί από τον μισθό της αμαρτίας. Άλλωστε η ευαγγελική εντολή ακριβώς αυτό δηλώνει όταν καλεί ο Χριστός του πιστούς και τους δίνει την ιεραποστολική ευθύνη, "Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη".

Όμως, δεν αρκεί να γνωρίζουμε ότι ως Χριστιανοί έχουμε μια δημόσια αλήθεια στα χέρια μας, αλλά το ερώτημα είναι, αυτήν την δημόσια αλήθεια πώς την κοινωνούμε σ' έναν κόσμο και σε μια μετά-μοντέρνα κοινωνία άκρως εκκοσμικευμένη όπως είναι η δική μας; Μια κοινωνία ατομοκρατούμενη που κυριαρχείται από την επιδίωξη της ατομικής ολοκλήρωσης και ηδονής και την ιχνηλασία νοήματος απ' όπου κι αν αυτό μπορεί να εκπορευτεί; Μια κοινωνία μέσα από την οποία ο Χριστιανισμός έχει προ πολλού χάσει τα ερείσματά του κι έχει περιθωριοποιηθεί ως δημόσιος λόγος. Απόδειξη, οι συνεχώς μειούμενοι αριθμοί των εκκλησιαζομένων στις Εκκλησίες της Ευρώπης; η συνεχώς μειούμενη Χριστιανική κι εκκλησιαστική συνείδηση ακόμη και σε κύκλους ευαγγελικών. Ή ακόμη και η άρνηση των συντακτών του Ευρωπαϊκού Συντάγματος να συμπεριλάβουν την προσφορά της Χριστιανικής Πίστης στο Προοίμιό του. Μια κοινωνία ιδεολογικά και νοηματικά σχετικοποιημένη σε τέτοιο σημείο ώστε ο Χριστιανικός λόγος όχι μόνο δεν έχει προνομακό, κυρίαρχο και καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σκέψης, του πολιτισμού και γενικότερα της ιστορίας της, όπως στο παρελθόν, αλλά αυτός να αποτελεί έναν από τους πολλούς λόγους (και πολλές φορές τον πλέον περιφρονημένο) στο σούπερ μάρκετ των ιδεών της εποχής μας όπου ακούγονται πολλοί δημόσιοι λόγοι και ο καθ' ένας διεκδικεί για τον εαυτό του ότι είναι η Αλήθεια.

Ο Χριστιανικός λόγος δεν είναι πλέον αυταπόδεικτος, εάν ποτέ ήταν, στην αντίληψη του σύγχρονου ανθρώπου. Αντιθέτως, είναι ένας λόγος που από την απαρχή του Διαφωτισμού και την αμφισβήτηση που ο Καρτέσιος προκάλεσε ιδιωτικοποιώντας την βάση της αλήθειας με το περίφημο "cogito ergo sum" συνεχώς χάνει έδαφος σε σημείο σήμερα όχι μόνο να περιφρονείται στον κατ' ευφημισμό χριστιανικό κόσμο της Δύσης, αλλά και να χλευάζεται από την πλειονό-

τητα του λαού. Ο οποίος λαός ενώ καταφεύγει στη θρησκεία όλο εντονότερα και μαζικότερα, σε σημείο που η θρησκεία να είναι της μόδας σήμερα και να δικαιώνεται η ρήση του Μάρξ περί της θρησκείας η οποία λειτουργεί ως όπιο της κοινωνίας, ωστόσο όλο και περισσότερο ο κόσμος αποστασιοποιείται από τον Χριστό και το Ευαγγέλιό Του.

Έτσι, σήμερα ο Χριστιανισμός απαλλαγμένος από τα δεκανίκια του παρελθόντος που τον επέβαλαν στην κοινωνία και με την εποχή που έπαιζε μόνος στον δυτικό κόσμο, καλείται να παίξει επί ίσοις όροις 'το παιχνίδι' εναντίον όλων των άλλων δημόσιων λόγων και να κερδίσει την καρδιά και το μυαλό του κόσμου. Καλείται να αποδείξει και στη συνέχεια να εμπνεύσει στον κόσμο ότι ο δημόσιος λόγος τον οποίο κομίζει περί Χριστού είναι όντως η Μοναδική Αλήθεια, η Μοναδική Οδός και η Μοναδική Ζωή. Ότι ο Ιησούς Χριστός είναι το μοναδικό Πρόσωπο που αποκαλύπτει τον Πατέρα και πληρώνει τις βαθύτερες υπαρξιακές ανάγκες που ταλανίζουν τον άνθρωπο από τη στιγμή της πτώσης του, όπως:

Ο δημόσιος λόγος που κομίζουμε ως Χριστιανοί είναι το Ευαγγέλιο του Ιησού Χριστού το οποίο όμως έχει ανάγκη να κοινωνηθεί μέσα σ' ένα πλαίσιο αγάπης και υπηρεσίας, τρυπημένης πλευράς και χεριών

1. Ο φόβος του θανάτου και η αγωνία του Επέκεινα
2. Η Αγωνία της Ενοχής και ο φόβος της αιώνιας καταδίκης
3. Η αγωνία της έλλειψης νοήματος της ζωής και ο φόβος μήπως αυτή βιωθεί μέσα σ' ένα υπαρξιακό κενό, άρα χωρίς ουσιαστικό νόημα.¹

Στο τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου κάποιος Romano Guardini στο βιβλίο του **Το Τέλος του Μοντέρνου Κόσμου** έγραψε μεταξύ άλλων: «Ο Χριστιανισμός

θα χρειαστεί και πάλι να αποδείξει τον εαυτό του ως την πίστη εκείνη που δεν είναι αυταπόδεικτη θα αναγκαστεί να διαφοροποιήσει τον εαυτό του πολύ πιο αυστηρά από ένα κυρίαρχο πλέον μη χριστιανικό ήθος.»² Πιστεύω ότι ο Guardini βάζει το δάχτυλο επί τον τύπον των ήλων και μας καλεί σε κάτι πολύ σημαντικό. Διότι ενδεχομένως για μας μπορεί ο Χριστός να είναι η απάντηση, αλλά για τον κόσμο δεν αρκεί μια τέτοια ρητορική εκ μέρους μας δήλωση. Καλούμαστε να ξεφύγουμε από την νοστροπία των κλισέ, των συνθημάτων, των εύκολων λύσεων, της προτεσταντικής θριαμβολογίας, και να κοινωνήσουμε στον κόσμο μας, που με κυνισμό πλέον απαντά στο ευαγγελικό σύνθημα «ο Χριστός σ' αγαπάει» με την αποστομωτική φράση «ε, και;», την αλήθεια και την αγάπη του μοναδικού Σωτήρα, Μεσίτη και Θεού Ιησού Χριστού.

Ως Ευαγγελική Εκκλησία δεν έχουμε να προσφέρουμε στον κόσμο τίποτε άλλο από το Ευαγγέλιο

του Ιησού Χριστού. Άλλωστε το Ευαγγέλιο στη γλώσσα του λαού και το κήρυγμα του Ευαγγελίου³ αποτέλεσαν την αιχμή του δόρατος της ευαγγελικής Μεταρρύθμισης του 16^ο αιώνα. Αλλά, πώς κοινωνούμε αυτήν την Αλήθεια του Ευαγγελίου στον κόσμο μας; Θα ήθελα η απάντησή μου να έχει δύο πτυχές:

I. Το Παράδειγμα του Ιησού Χριστού

Στο Μάρκο 7.31-37 ο Κύριος θεραπεύει τον κωφάλο επικοινωνώντας την αγάπη Του όχι με λόγο αλλά με ένα άγγιγμα. Ο κωφάλαος άνθρωπος είναι ένα συναρπαστικό παράδειγμα του κόσμου μας ο οποίος πνευματικά είναι κωφάλαος (Εφ. 2.1). Δεν καταλαβαίνει το μήνυμα του ευαγγελίου διότι δεν μπορεί να ακούσει και να καταλάβει ώστε στη συνέχεια να πιστέψει σ' Αυτόν και να Τον ομολογήσει. Ωστόσο το κάλεσμα του Κυρίου είναι αυτόν τον κόσμο να τον ευαγγελίσουμε, αυτός ο κόσμος έχει ανάγκη ν' αγγιχτεί από τη δημόσια αλήθεια του Ευαγγελίου, «*Πώς θα Τον επικαλεστούν, αν δεν πιστέψουν; Και πώς θα πιστέψουν αν δεν ακούσουν γι' Αυτόν; και πώς πάλι θ' ακούσουν γι' Αυτόν, αν κάποιος δεν τους το κηρύξει;*» (Ρωμ. 10.14).

Πώς επικοινωνείς μ' ένα πνευματικά 'κωφάλο' κόσμο; Το παράδειγμα, πιστεύω, δεν μπορεί να είναι δάνειο ούτε από τον χώρο της αριστεράς, ούτε από το χώρο του δεξιού καπιταλιστικού μάρκετινγκ, ούτε από το χώρο της αποχαυνωτικής διασκέδασης και ψυχαγωγίας, χώροι από τους οποίους εν πολλοίς έχουμε αντλήσει τα επικοινωνιακά μας σχήματα εδώ κι αρκετά χρόνια. Και εάν ισχύει η αρχή «*το μέσο είναι το μήνυμα*» τότε κοινωνήσαμε ένα μήνυμα το οποίο πολλές φορές δεν αγγίζει τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων. Το παράδειγμα πάνω στο οποίο η Εκκλησία πρέπει να στηριχτεί και να μιμηθεί είναι αυτό του Ιησού Χριστού.

Το εδάφιο κλειδί που συνοψίζει ολόκληρο το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και με μια φράση αποκαλύπτει τη φιλοσοφία της επίγειας παρουσίας του Χριστού και της σχέσης Του με τον κόσμο είναι εκείνο το «*διήλθεν ευεργετών και θεραπεύων*», είναι το 10.45, «*... ο Υιός του ανθρώπου ουκ ήλθε διακονηθῆναι, αλλά διακονῆσαι, και δούναί την ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολλῶν*». Αυτήν την Λυτρωτική διακονία Του ο Χριστός την φανέρωσε πρωταρχικά με την Εν-σάρκωσή Του, καθώς εν-σάρκωσε την αγάπη του Θεού για τον άνθρωπο. Η Εν-σάρκωση ήταν αγάπη στην πράξη, ευάλωτη δύναμη στα χέρια του αμαρτωλού ανθρώπου που τελικά θα τον μεταμόρφωνε σε «*νέο κτίσμα*». Αυτήν την Λυτρωτική παρουσία τη φανέρωσε με το δίπτυχο, «*... ὡν ο Ιησούς ἤρξατο ποιεῖν τε και διδάσκειν*» (Πρ. 1.1). Ένα πάρα πολύ μεγάλο μέρος των Συνοπτικών Ευαγγελίων αφιερώνεται στα έργα του Ιησού. Ενώ στο Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο έχουμε περισσότερη διδασκαλία, ωστόσο η διδασκαλία είναι επεξηγηματική των έργων του Ιησού (κεφ. 3, 5-11). Τα έργα Του δεν είχαν τη δική τους αυτοτέλεια αλλά λειτουργούσαν είτε ως πρόκληση, είτε ως επιβεβαίωση του λόγου Του. Χωρίς αυτά ο δημόσιος λόγος Του θα ήταν κενός νοήματος. Στον προβληματισμένο και φυλακισμένο Ιωάννη απαντά με τις αποδείξεις της παρουσίας Του, «*... τυφλοί αναβλέπουσι και χωλοί περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται και κωφοὶ ακούου-*

σι, νεκροὶ εγείρονται και πτωχοὶ ευαγγελίζονται» (Μτ. 11.5). Και βέβαια το Θείο Πάθος αποτελεί το μέγιστο της διακονίας Του καθώς πρόσφερε «*... την ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολλῶν*».

Σ' αυτήν την λυτρωτική παρουσία καλεί τους μαθητές Του μέσα στους αιώνες. Λίγες ώρες πριν τον θάνατό Του προσεύχεται στον Πατέρα λέγοντας, «*... καθὼς ἐμέ απέστειλας εἰς τον κόσμον, καγὼ ἀπέστειλα αὐτούς εἰς τον κόσμον· και ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἐμαυτόν...*» (Ιω. 17.18-19). Μετά την Ανάσταση ο Ιησούς ενώ αποστέλλει τους μαθητές Του λέει, «*... καθὼς ἀπέσταλκέ με ο Πατήρ, καγὼ πέμπω ὑμᾶς*» (Ιω. 20.21). Ένας λόγος που συνοδεύτηκε προηγουμένως από μια χειρονομία που φανέρωνε τον χαρακτήρα της αποστολής, «*... ἔδειξεν αὐτοῖς τας χεῖρας και την πλευράν αὐτοῦ*» (Ιω. 20.20).

Ο δημόσιος λόγος που κομίζουμε ως Χριστιανοί είναι το Ευαγγέλιο του Ιησού Χριστού το οποίο όμως έχει ανάγκη να κοινωνηθεί μέσα σ' ένα πλαίσιο αγάπης και υπηρεσίας, τρυπημένης πλευράς και χεριών. Ο Κύριος απευθυνόμενος στους Φαρισαίους χρησιμοποίησε τα έργα Του ως τις αποδείξεις θείας εγκυρότητας της αποστολής Του και του Λόγου Του των οποίων έργων απόρριψη εκ μέρους τους τούς καθιστούσε ενόχους:

5.36 ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τοῦ Ἰωάννου· τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατήρ ἵνα τελειώσω αὐτά· αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε

10.24 ἐκύκλωσαν οὖν αὐτόν οἱ Ἰουδαῖοι και ἔλεγον αὐτῷ· Ἔως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς εἰπέ ἡμῖν παρρησίᾳ 25 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἶπον ὑμῖν και οὐ πιστεύετε· τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ·

15.24 εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκεν ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ και ἐωράκασι καὶ μεμισήκασι και ἐμέ και τὸν πατέρα μου 25 ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν

II. Η Υπόσχεση του Ιησού Χριστού η Εκκλησία Να Πετύχει Μεγαλύτερα Έργα από τον Ίδιο

Στο 14^ο κεφάλαιο του Κατά Ιωάννη Ευαγγελίου στην τελευταία συζήτηση που ο Κύριος έχει με τους μαθητές Του και αφού τους έχει γνωστοποιήσει τι θα συμβεί σε λίγο και ότι ο Ίδιος επιστρέφει στον Πατέρα, τους δίνει κάποιες πολύ σημαντικές υποσχέσεις για το μέλλον. Μία από αυτές είναι αυτή που βρίσκεται στο χωρίο 12: «*ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ κακεῖνος ποιήσει, και μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι*». Ο Χριστός διαχωρίζει τα έργα σε «*ελάσσονα*» και «*μείζονα*» χαρακτηρίζοντας τα δικά Του, δηλαδή όλα αυτά τα οποία εμεῖς κακῶς χαρακτηρίζουμε ως θαύματα του Ιησού Χριστού που περιλαμβάνουν θεραπείες, διατροφή χιλιάδων λαού με ασή-

μαντα τροφικά αποθέματα, με τιθάσευση της φύσης, με αναστάσεις, όπως αυτή του φίλου Του Λαζάρου που είχε γίνει μερικές ημέρες πριν, όλα αυτά λοιπόν με τα οποία σαγηνευόμαστε, παραμυθιαζόμαστε και εγκλωβιζόμαστε, όλα αυτά τα χαρακτηρίζει «ελάσσο-να». Τα «μείζονα» δεν τα έκανε Αυτός αλλά υπόσχεται ότι θα τα πραγματοποιήσει η Εκκλησία Του αφού Εκείνος επιστρέψει στον Πατέρα κι αυτή λάβει το Άγιο Πνεύμα. Ποιά είναι αυτά τα μείζονα έργα που υπόσχεται ο Χριστός ότι η Εκκλησία Του θα κάνει μέσα στον κόσμο και τα οποία θα ξεπερνούν σε ένταση, σε ποιότητα και σε αποτελεσματικότητα τα έργα που έκανε ο Χριστός; Τι μεγαλύτερο θα μπορούσε να θεωρηθεί κι από αυτήν την ανάσταση του από τεσσάρων ημερών νεκρού Λαζάρου; Με την υπόσχεσή Του αυτή ο Χριστός οραματίζεται και ορίζει έναν πολύ σημαντικότερο ρόλο για την Εκκλησία Του μέσα στον κόσμο από αυτόν στον οποίο πολλές φορές εμείς Την έχουμε περιορίσει. Έτσι και πάλι το ερώτημα τίθεται: Τι θα μπορούσε να είναι θαυμαστότερο κι από την ανάσταση του Λαζάρου;

Η απάντηση: Πολλά! Διότι κατ' αρχήν ο Λάζαρος δεν απόφυγε τελικά το μοιραίο, ή εκείνοι που θεραπεύτηκαν δεν σημαίνει ότι στη συνέχεια δεν αρρώστησαν και πάλι. Αλλά, το «μείζον» έργο της Εκκλησίας ήταν να αλλάξει τον ίδιο τον κόσμο στα χρόνια που θα ακολουθούσαν. Να κηρύξει το Ευαγγέλιο και 3.000 άνθρωποι να πιστέψουν στον Ιησού Χριστό εκείνη την ημέρα της Πεντηκοστής. Ο Χριστός ποτέ δεν είδε τόσους πολλούς να πιστεύουν με κάποιο από τα κηρύγματά Του.

Μεγαλύτερο έργο ήταν ο διώκτης της Εκκλησίας Σαούλος να αλλάξει και να γίνει ο Παύλος, το «σκεύος εκλογής» για να ακούσουν τα έθνη. Μεγαλύτερο έργο ήταν η εξάπλωση της Εκκλησίας, εν μέσω σφοδρών διωγμών. Να καταργηθεί ο μεσότοιχος της έχθρας μεταξύ Εβραίων και εθνικών. Να πιστέψουν λαοί ολόκληροι, όπως οι Έλληνες με τον Παύλο, οι Σλάβοι με τον Κύριλλο και Μεθόδιο, οι Ιρλανδοί με τον Πατρίκιο, κλπ με την ιστορία να συνεχίζεται μέχρι και τις ημέρες μας με τις ευαγγελικές ιεραποστολές να αγγίζουν όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου.

Μεγαλύτερο έργο και αντίθετο προς την ανθρωπινή εμπειρία, ήταν το αρνί να αντιμετωπίσει τον λύκο χωρίς φόβο και να τον μετατρέψει σε αρνί. Να κυριαρχήσει πάνω στην παντοκρατορία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και να την μεταμορφώσει εκχριστιανίζοντας την Ευρώπη. «Το θαυμάσιο στην Χριστιανική θρησκεία και στους ακόλουθούς της είναι ότι αν και διώχθηκε αδυσώπητα κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες με αναρίθμητα θύματα, πολλοί ομιλούν περί 20.000.000, εντούτοις, αν και με άοπλους οπαδούς παρουσιάζοντας μηδενική αντίσταση σε ένα ισχυρότατο και πολυετές στρατιωτικό κράτος, όχι μόνο επέζησε αλλά εξαπλώθηκε και σύντομα έγινε η πλειοψηφία του. Ανάλογο κατόρθωμα στις μέρες μας θα ισοδυναμούσε με μάζες λαού μιας νέας θρησκείας που χωρίς κανένα όπλο θα τα έβαζαν με μια υπερδύναμη και τον στρατό της, π.χ. την Προτεσταντική Αμερική και έχοντας μοναδικό όπλο την πίστη και την θέλησή τους να κατάφερναν μέσα σε μόλις 3 αιώνες να γίνονταν η πλειοψηφία σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό το κατόρθωμα του Χριστιανισμού στον τότε κόσμο καθώς και η επιβίωσή του, όπως και η μελλο-

ντική του άλλωστε, αποτελεί ένα μοναδικό κατόρθωμα στην ιστορία του ανθρώπινου είδους, το οποίο δυστυχώς για τους άπιστους δεν θα επαναληφθεί ξανά από καμιά είδους θρησκεία ή φιλοσοφικό σύστημα, διότι πολύ απλά ο Χριστιανισμός δεν αποτελεί καμιά είδους θρησκεία ή φιλοσοφικό σύστημα αλλά αποτελεί την ΜΙΑ και ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ περί του Θεού.»⁴

Ο ιερός Αυγουστίνος σχολιάζοντας τα λόγια του Κυρίου γράφει, «Και ποια άλλα είναι τα έργα από του να παράγεις έναν δίκαιο από έναν άδικο; Μπορώ χωρίς δισταγμό να θεωρήσω κάτι τέτοιο 'μείζον' του ουρανού και της γης. Διότι ο ουρανός και η γη θα παρέλθουν αλλά η σωτηρία και η δικαίωση των προγνωρισμένων θα παραμείνει για πάντα. Εκείνος που μπορεί να καταλάβει και να κρίνει ας πει εάν είναι μεγαλύτερο να δημιουργεί κανείς δίκαια όντα ή να αλλάζει τους κακούς σε δίκαιους. Διότι τουλάχιστον, εάν και για τα δύο χρειάζεται ίση δύναμις για το δεύτερο χρειάζεται μεγαλύτερο έλεος.»⁵

Μεγαλύτερο έργο ήταν εκείνοι που πίστευαν στον Ιησού Χριστό και η ζωή τους άλλαξε στη συνέχεια να ενδιαφερθούν για τις ανάγκες και τα δικαιώματα των αδύναμων. Έτσι, για πρώτη φορά στην ιστορία της Ελληνικής γλώσσας εμφανίζονται οι λέξεις: νοσοκομείο, γηροκομείο, ορφανοτροφείο. Διότι, άνθρωποι σαν τον Επίσκοπο Καισαρείας, Μ. Βασίλειο θα σκύψουν στις ανάγκες των ανθρώπων και από τότε η ιστορία θα συνεχιστεί και θα πολλαπλασιαστεί με τις διακονίες ελέους, όπως: τα Κέντρα απεξάρτησης, τις διακονίες προς τους Πρόσφυγες, προς τις γυναίκες και άνδρες του περιθωρίου, προς τα θύματα των εκτρώσεων, για να αναφέρω μερικά. Με την δημιουργία μεγάλων διεθνών φιλανθρωπικών οργανισμών, όπως ο Ερυθρός Σταυρός του Ελβετού Χριστιανού Ερρίκου Ντυνάν. Χριστιανοί ήσαν οι πρώτοι που έτρεξαν και τρέχουν σε σημεία καταστροφής και πολέμου για να προσφέρουν αγάπη, όπως στους τόπους που επλήγησαν από το τσουνάμι, στο Λίβανο, στην Παλαιστίνη, στις περιοχές του Αμερικανικού νότου που χτυπήθηκαν από τον τυφώνα 'Κατρίνα'. Όταν ρώτησαν την Μητέρα Τερέζα για ποιο λόγο δεν παίρνει προφυλάξεις φορώντας γάντια όταν περιποιείται τους λεπρούς, εκείνη απάντησε ότι ο Χριστός ποτέ δεν θα φορούσε.

Ο Nicholas D. Kristof, αρθρογράφος της International Herald Tribune αντιπαραθέτει στους πολέμιους του Χριστιανισμού τα μείζονα έργα της Εκκλησίας. «Αν ο Θεός είναι παντογνώστης και παντοδύναμος, δεν μπορείς να μη διερωτηθείς, γιατί δεν στέλνει έναν κεραυνό να χτυπήσει τον Ρίτσαρντ Ντόκινς. Ή τουλάχιστον να καταστρέψει την ιστοσελίδα [www.whyydoes godhateamputees.com](http://www.whyydoesgodhateamputees.com). Είναι μια ιστοσελίδα, που επισημαίνει ότι ενώ οι άνθρωποι συνήθως εμπιστεύονται τον Θεό για τη θεραπεία του καρκίνου ή άλλων ασθενειών, οι ακρωτηριασμένοι φαίνεται ότι δεν απολαμβάνουν αυτή τη θεϊκή παρέμβαση. "Αν ο Θεός άκουγε τις προσευχές των ακρωτηριασμένων για την ανάκτηση των χαμένων άκρων τους, θα βλέπαμε να αναφέρονται ακρωτηριασμένα πόδια καθημερινά", διακηρύσσει.

Αυτή η ιστοσελίδα αποτελεί μέρος μιας όλο και πιο δογματικής, συχνά ειδικού αθεϊστικής επίθεσης, που καθοδηγείται εν μέρει από τον Ντόκινς – τον

επιστήμονα της Οξφόρδης και συγγραφέα του νέου ευπώλητου βιβλίου «*Η Απάτη του Θεού*».

Συνιστά στους αναγνώστες να φανταστούν έναν κόσμο χωρίς θρησκεία και επικαλείται τη δική του ματιά: Φανταστείτε ότι δεν υπάρχουν βομβιστές αυτοκτονίας, ούτε 11/9, ούτε 7/7, ούτε σταυροφορίες, ούτε κυνήγι μαγισσών, ούτε συνωμοσίες, ούτε ινδικός διαμελισμός, ούτε ισραηλινο-παλαιστινιακοί πόλεμοι, ούτε σερβο-κροατο-μουσουλμανικές σφαγές, ούτε διώξεις Εβραίων ως «δολοφόνων του Χριστού», ούτε βορειο-ιρλανδικό πρόβλημα, ούτε «εγκλήματα τιμής», ούτε κοστούμαρισμένοι και καλοχτενισμένοι τηλευαγελιστές, που εξαπατούν τους αφελείς...

Επιπλέον, για όλες τις σφαγές στο όνομα της θρησκείας υπάρχει και η άλλη πλευρά. Κάθε φορά, που ταξιδεύω στα φτωχότερα μέρη της Αφρικής, βλέπω νοσοκομεία αποστολών, που είναι η μόνη πηγή βοήθειας για τους απελπισμένους ανθρώπους. Ο Θεός μπορεί να μη βοηθά τους ακρωτηριασμένους να αποκτήσουν νέα μέλη, αλλά οι εκκλησίες ενθαρρύνουν τα μέλη τους να υποστηρίζουν τα συσσίτια, τα καταλύματα αστέγων και τις κλινικές, που αλλιώς δεν θα υπήρχαν. Θρησκευτικές οργανώσεις ασκούν πιέσεις για περισσότερη δράση κατά του έιτς, της ελονοσίας, της εμπορίας λευκής σαρκός, της γενοκτονίας στο Νταρφούρ και οι πιστοί δίνουν συχνά μεγάλα ποσά του εισοδήματός τους σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, τα οποία αποτελούν πηγή ζωής γι' αυτούς με τις μεγαλύτερες ανάγκες». ⁶

Μεγαλύτερο έργο ήταν το Ευαγγέλιο του Ιησού Χριστού να καταργήσει ανήθικους θεσμούς όπως της δουλείας με τον William Wilberforce. Τον θεσμό και τα ανήθικα παράγωγα της απόλυτης μοναρχίας υποτάσσοντας την στον έλεγχο του Νόμου με το έργο του ποιμένα και βουλευτού Samuel Rutherford. Μεγαλύτερο έργο ήταν να επηρεαστεί ο τότε γνωστός κόσμος, μαζί και ο πολιτισμός του, ο τρόπος σκέψης του, η κοσμοθεωρία του, οι συνήθειές του. Μεγαλύτερο έργο ήταν το Ευαγγέλιο του Ιησού Χριστού να αλλάξει ανθρώπους που βρίσκονταν σε ημιμάγρια κατάσταση. Παραστατική είναι η ιστορία που μας πληροφορεί για έναν Ευρωπαίο δερματέμπορο ο οποίος βρέθηκε σε κάποιο απόμακρο επαρχιακό τόπο της Κ. Αφρικής, φιλοξενούμενος του αρχηγού της φυλής με τον οποίο είχε εμπορικές συναλλαγές. Καθώς ετοιμαζόταν το γεύμα, και κάπου πιο πέρα έβραζε το καζάνι με το φαγητό, οι δύο άνδρες απο-

λάμβαναν την συζήτηση. Κάποια στιγμή ο Ευρωπαίος βλέπει πάνω στο τραπέζι ένα τεύχος της Αγίας Γραφής. «*Μα καλά,*» ρωτάει σαρκαστικά τον αρχηγό της φυλής, «*ως εδώ έφτασε η χάρη του απαρχαιωμένου αυτού βιβλίου;*» Ο φύλαρχος τότε του έδωσε την αποστομωτική απάντηση: «*Αν η χάρη του Βιβλίου αυτού δεν είχε φτάσει ως εδώ, εσύ τώρα θα βρισκόσουν μέσα σ' εκείνο το καζάνι!*»⁷

Ο Κύριος υποσχέθηκε ότι μπροστά στην Εκκλησία Του οι πύλες του Άδη δεν μπορούν να αντισταθούν. Κάλεσε την Εκκλησία να βγει στον κόσμο και να διακυρήξει τον δημόσιο λόγο της, ο οποίος ήταν, είναι και θα είναι το Ευαγγέλιο της Σωτηρίας με την υπόσχεση ότι Αυτός θα είναι μαζί Της. Απόκειται σε μας να βγούμε έξω, μέσα στην κοινωνία κι αυτό που ο Κύριος μας εμπιστεύτηκε να το κοινωνήσουμε με αγάπη και για τη δόξα Εκείνου κι όχι της εκκλησίας μας. Ανθρώπινοι εκκλησιαστικοί μαξιμαλισμοί δεν χωρούν στην υπόθεση του Ευαγγελίου. Ο Κύριος υποσχέθηκε ότι εμείς, οι Χριστιανοί θα πραγματοποιήσουμε έργα «μείζονα» εκείνων που ο Ίδιος έκανε ακόμη κι αυτής της ανάστασης του Λαζάρου. Μην παγιδευόμαστε με τα ελάσσονα όταν τα μείζονα μας έχουν δοθεί από Τον Κύριο! Βέβαια, αυτό απαιτεί να απεγκλωβιστούμε από τα δεσμά του ατομισμού μας και του γήινου προσανατολισμού μας τα οποία μας δεσμεύουν στα ελάσσονα και να εμπνευστούμε από το μεγάλο όραμα της υπόσχεσης του Κυρίου η Εκκλησία Του να πραγματοποιεί μέσα στον κόσμο τα μείζονα έργα έως Εκείνος να επιστρέψει Θριαμβευτής. Γι' αυτό το λόγο, ας κηρύξουμε το Ευαγγέλιο μέσα στην Ελληνική μας κοινωνία με αγάπη κι ευαγγελική θυσία!

«ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε» (Ιω. 15.26-27)

«οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι» (Προς Ρωμαίους 1.16)

Ο αἰδ. Μ. Μελετιάδης είναι ποιμένας της Ε.Ε.Ε. Βόλου και Πρόεδρος της Ε.Ε. της Γενικής Συνόδου της Ε.Ε.Ε.

Υποσημειώσεις

¹ Tillich Paul, *Courage to Be*. New Haven: Yale University Press. 1952

² Newbigin, Lesslie. *Truth to Tell. The Gospel as Public Truth*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Pub. Co. 1991, σελ. 65.

³ Στην πρόσκληση των μαθητών Του να επιστρέψει στην Καπερναούμ όπου Τον περίμενε ολόκληρο πλήθος ο Χριστός απαντά, «*Ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα. καὶ ἦν κηρύσσω ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν...*» (Μάρκος 1.38-39). Η μεγάλη συμβολή της Ευαγγελικής Εκκλησίας στην υπόθεση του Χριστιανισμού ήταν αυτή η ἔμφαση στο Ευαγγέλιο και στο κήρυγμά του. Μια ἔμφαση την οποία δυστυχώς πολλές Ευαγγελικές Εκκλησίες σήμερα αρχίζουν να την απεμπολούν καθώς το κήρυγμα του Ευαγγελίου αρχίζει να χάνει την Χριστοκεντρικότητά, το βάθος και τη σοβαρότητά του καθώς ανθρωποκεντροποιείται υιοθετώντας αρχές και σχήματα των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών.

⁴ <http://www.apologitis.com/gr/ancient/diogmoi.htm>

⁵ Τρεμπέλας Παναγιώτης. Υπόμνημα στο Κατὰ Ιωάννην Ευαγγέλιον. Σελ.. 516.

⁶ Nicholas D Kristof. (International Herald Tribune). Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Πέμπτη 7,12,2007 http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_columns_576427_07/12/2006_207938

⁷ Κρεμμύδας Ιωάννης. Αστήρ της Ανατολής. Ιανουάριος 2006, Σελ. 14.

Το Τελευταίο Πρόσωπο

της κας Β. Κάλφογλου - Καλοτεράκη

«...δέκατος ένατος αιώνας είναι μεγάλος, αλλά ο εικοστός αιώνας θα είναι ευτυχιμένος.»

Βίκτωρ Ουγκώ

«...τίποτα δεν μας προετοίμασε για τον αιώνα μας.»

Τζωρτζ Στάϊνερ

Για τον επισκέπτη του Γερμανικού Ιστορικού Μουσείου στο Βερολίνο (*Deutsches Historisches Museum*), - στεγασμένο στο επιβλητικό μέγαρο της Παλαιάς Οπλοθήκης (*Zeughaus*) στη λεωφόρο Unter den Linden -, η περιήγηση στις αίθουσες που περιέχουν ιστορικό υλικό της περιόδου 1933 – 1945 είναι μια συγκλονιστική εμπειρία και παράλληλα μάθημα ιστορίας. Μέσα από φωτογραφικό και αρχειακό υλικό (διαγράμματα, προσωπικές μαρτυρίες και ιστορικές αναλύσεις) παρουσιάζονται, μεταξύ άλλων: το ιστορικό πλαίσιο που ευνόησε την άνοδο και επικράτηση του Ναζισμού, η δομή και ιδεολογία της εξουσίας, οι μηχανισμοί καταπίεσης και εξόντωσης ανεπιθύμητων πολιτικών και φυλετικών ομάδων, το πρόγραμμα «ευθανασίας» για την «απαλλαγή» της κοινωνίας από τα «άχρηστα» μέλη της, (ανθρώπους δηλ. ανάπηρους σωματικά και διανοητικά), το πρόγραμμα της «τελικής λύσης» (*Endloesung*) του Εβραϊκού «προβλήματος» που ξετυλίχθηκε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Ανατολικής Ευρώπης – Auschwitz, Treblinka, Majdanek... Παρουσιάζονται με σκληρή ειλικρίνεια. Και, πράγματι, δεν ξέρω, αν άλλος λαός αντιμετώπισε ποτέ με τέτοια εντιμότητα ζοφερές σελίδες της ιστορίας του.

Και ξαφνικά το βλέπεις μπροστά σου

Ένα ανθρώπινο πρόσωπο λαξεμένο σε ξύλο οξιάς. Ένα πρόσωπο που «βλέπει» κατάματα τον θάνατο. Ο τίτλος του εκθέματος: «*Το τελευταίο πρόσωπο*» (*Das letzte Gesicht*). Αυτή είναι η ιστορία του.

Μέσα στον χώρο του στρατοπέδου του Buchenwald (σημαίνει *δάσος από οξιάς*) υπήρχε μια τεράστια οξιά. Λέγεται πως ήταν το αγαπημένο δέντρο του Γκαίτε, ο τόπος όλος εκεί γύρω ο συνηθισμένος προορισμός στους συχνούς περιπάτους του. Θεωρούνταν εθνικό μνημείο. Κάποτε, το 1944, στη διάρκεια μιας αεροπορικής επίθεσης, οι βόμβες από τα συμμαχικά αεροπλάνα χτύπησαν την αιωνόβια οξιά. Σωριάστηκε στο χώμα γεμίζοντας το ξέφωτο κλαδιά και σπαράγματα του κορμού της. Με μεγάλες προφυλάξεις ένας πολιτικός κρατούμενος, ο Bruno Arizt', πήρε ένα κομμάτι και σκάλισε πάνω του αυτή τη μορφή, σύμβολο του ανθρώπινου πόνου που τον περιτριγυρίζει, σύμβολο των ανθρώπων που χάνονταν ανώνυμοι, σαν απλά νούμερα. Για να δώσει, όπως είπε αργότερα, αξιοπρέπεια στον πόνο και στον θάνατό τους.

Μια σιωπηλή κραυγή

Το συγκεκριμένο έκθεμα αυτό καθεαυτό γεννά σε κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο σκέψεις, συνειρμούς, ερωτηματικά. Ίσως

το όποιο δικό μας σχόλιο θα ήταν και περιττό και προσβλητικό, εφόσον θα προερχόταν από ανθρώπους που τη φρίκη αυτή τη βλέπουμε σε «εκθέματα», την αναλύουμε σε ιστορικούς σχολιασμούς. Όμως δεν τη ζήσαμε.

Ήταν αδύνατον όμως, όταν βρέθηκα μπροστά του και μαγνητισμένη διάβαζα και ξαναδιάβαζα το κείμενο με τις πληροφορίες, να μην θυμηθώ, ανατριχιάζοντας κυριολεκτικά, τον Τζωρτζ Στάϊνερ (George Steiner). Αυτός ο σημαντικότερος λόγιος και στοχαστής του 20^{ου}, και τώρα του 21^{ου}, αιώνα θέτει επανειλημμένα στο έργο του το αγωνιώδες ερώτημα – πώς ο άνθρωπος, παρά την πολιτιστική και τεχνολογική του πρόοδο, είναι ικανός για τόσο βαρβαρότητα. Διαλεγόμενος μάλιστα τον Ιανουάριο του 1997 στη ραδιοφωνική εκπομπή France Culture με τον Γάλλο δοκιμογράφο Αντουάν Σπρ και θίγοντας πάλι το ίδιο θέμα κάνει λόγο για τον συμβολισμό της γέρινης οξιάς:

«... τίποτα δεν μας προετοίμασε για τον αιώνα μας. ..Το ερώτημα με το οποίο παλεύω σ' όλα μου τα βιβλία και ήδη μου τη διδασκαλία είναι πολύ απλό... γιατί οι ανθρωπίνες επιστήμες,

με την ευρύτερη έννοια του όρου, γιατί η λογική στις επιστήμες δεν μας πρόσφερε καμιά προστασία απέναντι στο απάνθρωπο; Πραγματικά, γιατί μπορεί κανείς... το βράδυ να παίζει Σούπερτ και το πρωί να πηγαίνει να εκτελεί το καθήκον του στο στρατόπεδο συγκέντρωσης; Ούτε η ανάγνωση μεγάλων έργων ούτε η μουσική ούτε η τέχνη μπόρεσαν να εμποδίσουν την πλήρη βαρβαρότητα. Και- πρέπει να πάμε ένα βήμα παραπέρα: συχνά έγιναν ο διάκοσμος, η «φιοριτούρα», το όμορφο πλαίσιο της φρίκης. Ο κύριος Γ. έπαιζε Ντεμπουσύ – ασύγκριτα προφανώς- ενώ ακούγονταν οι κραυγές εκείνων που περνούσαν από τον σιδηροδρομικό σταθμό του Μονάχου καθ'οδόν προς το Νταχάου. Και στη μέση του στρατοπέδου του Μπούχενβαλντ ιδού η περίφημη Buche, η οξιά: το αγαπημένο δέντρο του Γκαίτε.»²

Οι συνειρμοί είναι σαφείς: σύμβολα της Γερμανικής και γενικότερα Ευρωπαϊκής κουλτούρας, όπως ήταν μια αγαπημένη τοποθεσία του Γκαίτε, οριοθετούν πια έναν εφιαλτικό χώρο, το Μπούχενβαλντ, όπου η ανθρώπινη προσωπικότητα συστηματικά

και μεθοδικά ταπεινώνεται και εξευτελιζεται. Η υψηλής ποιότητας πολιτιστική ζωή του Μονάχου υφίσταται παράλληλα με όσα συμβαίνουν στο γειτονικό στρατόπεδο του Νταχάου.

Σ' ένα πληγωμένο σπάραγμα από το ξύλο αυτής της οξιάς του Γκαίτε χαράχτηκε το «*Τελευταίο πρόσωπο*», η μορφή ενός ανθρώπινου πλάσματος στην εσχατία της ύπαρξης. Μ' αυτό το «*πρόσωπο*» ο κρατούμενος του Μπούχενβαλντ «έβλεπε» το τέλος. Από τα μισάνοιχτα χείλη της φιγούρας, που θαρρείς παλεύει να βγει μέσα απ' τη φυλακή της, ξεπηδά μια κραυγή που κανένα ηχητικό σήμα δεν μπορεί να προκαλέσει.

«*Τίποτα δεν μας προετοίμασε για τον αιώνα μας*».

Στις αρχές της δεκαετίας του 1760 ένας καλβινιστής έμπορος, ο Ζαν Καλά (1698-1762), ο οποίος απέκρυψε από τις αρχές την αυτοκτονία του γιου του, επειδή αυτό ήταν τότε ποινικό αδίκημα, κατηγορήθηκε ότι σκότωσε ο ίδιος τον γιο του, για να τον εμποδίσει να ασπασθεί τον καθολικισμό. Ο Καλά βασανί-

στηκε και εκτελέστηκε. Η οικογένειά του ζήτησε τη συνδρομή του Βολταίρου, ο οποίος συνέταξε τότε την *Πραγματεία περί ανεξιθρησκείας (Traite sur la tolerance)* και κατόρθωσε τελικά να αποδείξει τη δικαστική πλάνη που, βέβαια, οφειλόταν στον θρησκευτικό φανατισμό. Και σχολιάζει ο Τζ.Στάινερ³: «Με την παρακμή του σφρίγγους των θρησκευτικών δογμάτων, θα ακολουθούσε αναπόφευκτα, έλεγε ο Βολταίρος, η παρακμή στα ανθρώπινα μίση, στην επιθυμία να καταστρέφουμε τον άλλο, επειδή ενσαρκώνει το κακό ή το ψεύδος. Η αδιαφορία θα γεννούσε την ανεκτικότητα.

Σήμερα,... βρεθήκαμε να ζούμε σε μια κουλτούρα όπου έχει καθιερωθεί ευρύτητα η μεθοδική χρήση βασανιστηρίων για πολιτικούς σκοπούς. Ερχόμαστε αμέσως μετά από ένα στάδιο της ιστορίας όπου εκατομμύρια άνδρες, γυναίκες και παιδιά έγιναν στάχτη. Σήμερα, σε διαφορετικά μέρη της γης, ολόκληρες κοινότητες πυρπολούνται ξανά, βασανίζονται ξανά, εκποτίζονται ξανά. Μετά βίας θα βρει κανείς μέθοδο ταπείνωσης και πόνου που δεν εφαρμόζεται κάπου, αυτήν τη στιγμή ακριβώς, σε άτομα και σε ανθρώπινες ομάδες. Ο Βολταίρος, όταν τον ρώτησαν γιατί είχε βάλθει να ξεσκώσει όλη την Ευρώπη υπέρ ενός και μόνο ανθρώπου που είχε παραδοθεί στα χέρια των βασανιστών δικαστών, απάντησε, τον Μάρτιο του 1762: "C'est que je suis homme" ("Επειδή είμαι άνθρωπος"). Αν είν' έτσι, σήμερα θα φώναζε μονίμως και ματαίως».

Σαν μοναδική του απάντηση θ' άκουγε ίσως την «κραυγή» απ' το «τελευταίο πρόσωπο».

Ποιος είναι ο George Steiner

Αν λίγοι δικαιούνται να μιλούν με το κύρος και την αυθεντία του αληθινού γνώστη για την Ευρωπαϊκή πολιτιστική παράδοση και την εξέλιξή της μέσα στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα, αναμφίβολα ένας απ' αυτούς είναι ο Τζωρτζ Στάινερ. Όταν υποστηρίζει ότι «η τυπική υπεροχή και η αριθμητική επέκταση της εκπαίδευσης δεν αντιστοιχούν σε μεγαλύτερη κοινωνική σταθερότητα και σε πολιτική ορθολογικότητα...», ή ότι «φανερά χαρίσματα λογοτεχνικής εμπάθυνσης και αισθητικής λεπτότητας μπορεί κάλλιστα να συνυπάρχουν με μια βάρβαρη, πολιτικά σαδιστική συμπεριφορά στο ίδιο άτομο»⁴, δεν μιλά για πράγματα που ούτε γνωρίζει σε βάθος, ούτε αγαπά. Όταν ρωτά: «Σε τι ωφέλησε το υψηλό επίπεδο του ανθρωπισμού <δηλ. της κλασικής παιδείας> τις καταπιεσμένες μάζες της ανθρώπινης κοινότητας; Πού βοήθησε, όταν ήρθε η βαρβαρότητα; Ποιο αθάνατο ποίημα σταμάτησε ή μετρίασε ποτέ τον πολιτικό τρόπο – μολονότι πολλά τον ύμνησαν;»⁵, δεν μιλά ο ημιαμάχης ή ο ξένος σε κάθε καλλιτεχνική ευαισθησία. Ο άνθρωπος που παραδέχεται ότι «τίποτα από τον.. κόσμο του Νταχάου δεν επηρέασε τον μεγάλο κύκλο έργων μουσικής δωματίου του Μπετόβεν που παιζόταν τη χειμερινή περίοδο στο Μόναχο»⁶ είναι ο ίδιος που εξομολογείται «προσωπικά ξέρω.. πως η μουσική είναι εκ των ων ουκ άνευ της ύπαρξής μου. Επαναδιαβεβαιώνει αυτό που διαισθάνομαι πως είναι το υπερβατικό, ή μάλλον αυτό για το οποίο ψάχνω στο υπερβατικό».⁷

Αξίζει να αναφερθεί, ως πλέον έγκυρη, η γνώμη του ανθρώπου που «κονταροχτυπήθηκε» με το κείμενο του Στάινερ μεταφράζοντας μελέτες του στα Ελληνικά. Ο Σεραφείμ Βελέντζας προλογίζοντας το 2001 τη *Βαρβαρότητα της άγνοιας* εξηγεί, γιατί ως τότε το έργο του ήταν ουσιαστικά άγνωστο στο Ελληνικό κοινό: «Η απίστευτη ευρυμάθεια, η χρήση φιλοσοφικής ορολογίας σχεδόν από όλα τα ρεύματα της δυτικής σκέψης, πολλές φορές και της ανατολικής, η αναφορά σε γλωσσολογικά ή καθαρά επιστημονικά θέματα, η εβραϊκή παράδοση... τα παραθέματα λογοτεχνικών έργων κάθε είδους και εποχής, κι όλα αυτά σε ένα ανεπιληπτο λογοτεχνικό ύφος, είναι υπεραρκέτα για να πτοήσουν και τον πιο παράτολμο και χαλκέντερο μεταφραστή.»⁸

Οι διευκρινίσεις αυτές είναι απαραίτητες, προκειμένου να καταδειχθεί η βαρύτητα των παρατηρήσεων του Τζ. Στάινερ. Έχει πάντα σημασία το *ποιος* εκφέρει μια γνώμη. Η κριτική στο εκπαιδευτικό σύστημα από έναν μαθητή χωρίς κανένα ενδιαφέρον για τη γνώση, αλλεργικό στα βιβλία, βαραίνει λίγο ως καθόλου. Είναι όμως κάτι το τελείως διαφορετικό, όταν προέρχεται από έναν

μαθητή ουσιαστικά, όχι τυπικά, αριστούχο, γεμάτο ενδιαφέροντα και δίψα να μάθει, έναν μαθητή που η γνώση του δίνει χαρά. Και αυτή είναι η περίπτωση του Στάινερ.

Γεννήθηκε στις 23 Απριλίου του 1929 στο Παρίσι από εξαιρετικά μορφωμένους γονείς, γνήσιους εκπροσώπους των καλλιεργημένων, πολύγλωσσων Εβραίων της Κεντρικής Ευρώπης και ιδιαίτερα της Βιέννης του Μεσοπολέμου. Διαβλέποντας τον υπέρποντα αντισημιτισμό που είχε αρχίσει να δηλητηριάζει την ατμόσφαιρα της αυστριακής πρωτεύουσας οι γονείς του είχαν μεταναστεύσει ήδη το 1924 στο Παρίσι. Η ίδια σωτήρια διαίσθηση οδήγησε την οικογένεια το 1940 στις ΗΠΑ. Σώθηκαν από τη φωτιά του Ολοκαυτώματος. Η σκιά του όμως σφραγίζει αποφασιστικά τη σκέψη του Στάινερ.

Θυμάται: «*Η παιδική μου ηλικία ήταν εντελώς προνομούχα, προστατευμένη, σ' ένα σπίτι γεμάτο βιβλία, πολλή μουσική, μια υπέροχη μητέρα, Βιεννέζα στην καταγωγή, πολύγλωσση... άρχιζε μια φράση σε μια γλώσσα και την τέλειωνε σε άλλη, χωρίς να το πάρει είδηση.*»⁹ Ο πατέρας του, όταν έγινε έξι χρονών, του δώρισε την *Ιλιάδα* στο πρωτότυπο κείμενο (!) και άρχισε να διδάσκει στον κατενθουσιασμένο μικρό τη γλώσσα του Ομήρου. Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, η στέρεη γνώση τεσσάρων Ευρωπαϊκών γλωσσών, η κουλτούρα του οικογενειακού περιβάλλοντος, έδωσαν στον Στάινερ τα εφόδια για λαμπρές σπουδές και την ελευθερία να προσεγγίζει τη σκέψη και την *ψυχή* ολόκληρης της Ευρωπαϊκής παράδοσης.

Σπούδασε στο Παρίσι, στο Σικάγο, στο Χάρβαρντ, στην Οξφόρδη και στο Καίμπριτζ. Μέλος αρχικά του συντακτικού επιτελείου του περιοδικού *Economist*, άρχισε την ακαδημαϊκή του καριέρα στο Institute for Advanced Study του Princeton. Η διδακτική του δραστηριότητα συνέχισε στο Καίμπριτζ και τη Γενεύη, όπου ήταν καθηγητής της Αγγλικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας από το 1974 ως το 1994. Επίσης δίδαξε στο Γέηλ, στη Νέα Υόρκη, στην Οξφόρδη.

Γνωστά έργα του, κυρίως μελέτες πάνω σε θέματα συγκριτικής λογοτεχνίας και πολιτισμού, είναι: *Τολστόϊ ή Ντοστογιέφσκι* (1958), *Ο θάνατος της Τραγωδίας* (1961), *Στον Πύργο του Κιανονιόγνας - Λίγες σημειώσεις για ένα Νέο ορισμό της Κουλτούρας* (1971), *Αξιώματα Πάθη: Δοκίμια 1978-96* (1996). Περιφημη είναι η μελέτη του πάνω στη διεργασία της μετάφρασης: *Μετά τη Βαβέλ* (1975), - «βιβλίο ορόσημο στις μεταφραστικές και γλωσσολογικές σπουδές», όπως χαρακτηρίστηκε. Το 1997 εκδόθηκαν τα *Errata: Ανασκόπηση μιας Ζωής*, ένα αυτοβιογραφικό κείμενο. Μεγάλο μέρος του έργου του κυκλοφορεί τώρα και στα Ελληνικά.

Ερωτήματα που ζητούν απάντηση- Το «ατέλειωτο βάρος της απουσίας του Θεού»

Είναι αυτονόητο ότι όσα ακολουθούν δεν συνιστούν απόπειρα προσέγγισης του έργου του Στάινερ, στο σύνολό του. Η υπογράφοσα δεν έχει επίσης το θράσος ή την ανοησία να προτάξει τις διανοητικές της ικανότητες απέναντι στις δικές του και να καταλήξει απλοϊκά στη δήλωση ότι «εμείς, ως Χριστιανοί, έχουμε όλες τις απαντήσεις που εκείνος δεν μπορεί να διακρίνει». Θέλει πολύ απλά να αναδείξει και να υπογραμμίσει κάποια ερωτήματα και προβληματισμούς που κυριολεκτικά σφυροκοπούν τα κείμενα αυτού του τόσο σημαντικού σύγχρονου στοχαστή και τα οποία συνδέονται άμεσα με το ιστορικό και πνευματικό πλαίσιο της εποχής μας.

Τα ίδια αυτά ερωτήματα οδήγησαν και οδήγουν κάποιους οδοιπόρους σ' Εκείνον που διακήρυξε «*Εγώ είμαι η Αλήθεια*». Μέσα στο Φως της Βιβλικής αποκαλύψης «βλέπουν» την εξήγηση για το ανθρώπινο πρόβλημα. Αντίθετα ο Στάινερ οδηγείται καταρχήν στον αγνωστικισμό, «πανταχού παρόντα στη μεταδαρβινική, μετανιτσεική και μεταφροϋδική Δύση». Δέχεται ότι «κάθε απόδειξη της λογικής όσον αφορά τον Θεό είναι αδιέξοδη», εφόσον, όπως χαρακτηριστικά επεξηγεί, «*τι θα ήταν ο Θεός αν το Είναι Του μπορούσε να το περιγράψει, πόσο μάλλον να το αποδείξει, η ανθρώπινη διαλεκτική και συλλογιστική.*»¹⁰

Όμως, από την άλλη μεριά, η σκέψη του πουθενά δεν θυμίζει την αλαζονική αυταρέσκεια του πολίτη της μεταμοντέρνας «πόλης» που πανηγυρίζει και κομπάζει, επειδή «εξόρισε» τον Θεό. Η Απουσία του Θεού βαραίνει τον Στάινερ, στοιχειώνει κυριολεκτικά το έργο του (όπως και η εβραϊκή του παιδεία). Δηλώνει έντιμα: «Ένας ειδικός αγωνιστικισμός ως προς τη λογική ή την «απόδειξη» <ενν. της ύπαρξης του Θεού> βρίσκεται στη βάση των δικών μου αποσπασματικών και ακατάστατων πεποιθήσεων. Αισθάνομαι βέβαιος πως, αν υπάρχει «Θεός», δεν έχει απολύτως τίποτα κοινό με τις αντιλήψεις που προβάλλουν γι' Αυτόν... τα ανθρώπινα πνεύματα, όσο οξυδερκή κι αν είναι.»¹¹

Συνειδητοποιεί απόλυτα ότι η πορεία και οι μεγάλες κορυφές του ανθρώπινου πνεύματος είναι απόλυτα συνδεδεμένες με την αναζήτηση και τον στοχασμό γύρω από τον Θεό και τη σχέση Του με τον άνθρωπο. Καλεί τον ανανγώστη να θυμηθεί την Ορέστεια του Αισχύλου, τον Τίμαιο του Πλάτωνα, τον Ιώβ και τους Ψαλμούς, τους Καθεδρικούς ναούς, τις Εξομολογήσεις του Αυγουστίνου και τη Θεία Κωμωδία του Δάντη, την Καπέλλα Σιζτίνα και τη Missa Solemnis, τις καντάτες του Μπαχ και το Ρέκβιεμ του Μότσαρτ. «Φανταστείτε», σημειώνει, «τα τοπία μας χωρίς τους λατρευτικούς χώρους τους, τις τέχνες και τη μουσική μας χωρίς αναφορά σε ζητήματα πίστης, τη φιλοσοφία και τη μεταφυσική μας, από τους προσωκρατικούς ως τον Χάιντεγκερ, αν τους έλειπε η κίνηση, η αναζήτηση, η μελέτη της θρησκευτικής εμπειρίας, της πρώτης αρχής ή του πρώτου κινούντος». ¹²Ιδιαίτερα ο τρόπος που η μουσική λειτουργεί στον ψυχισμό μας, φαίνεται στον Στάινερ δύσκολο να εξηγηθεί, χωρίς την αναφορά σε μια υπερβατική διάσταση: «Στους περισσότερους μας, η μουσική... συνεπάγεται μια εμπάθουση, μια δεκτικότητα απέναντι σε αισθήματα που οι ψυχολόγοι τα ονόμασαν «ωκεάνια». «Μεταρσιωνόμαστε», «απογειωνόμαστε» ταπεινά, εκστατικά... Πώς όμως, και πού; Η αναλογία... με τους ψυχοσωματικούς φάρμακους μπρος στο υπερβατικό, στο πεισματικά ανεξήγητο, είναι ακαταμάχητη».¹³

Διαλεγόμενος με τον Γάλλο δοκιμιογράφο (βλ. παραπάνω) παρατηρεί: «Όταν αναφέρουμε τον Μιχαήλ Άγγελο, τον Ραφαήλ, τον Μπετόβεν, τον Σαίξπηρ, μιλάμε για έναν κόσμο πλήρη Θεού. Δεν λέω για την προσωπική πίστη καθενός. Το πεδίο αναφοράς <όμως> στην υπερβατικότητα είναι πάντοτε κοιντό. Το έργο τέχνης είναι μια μίμηση της πρώτης πράξης της δημιουργίας. Ο Μιχαήλ Άγγελος σ' ένα μεγάλο σονέτο του μιλάει για τον άλλο γλύπτη, τον Θεό... Είναι πολύ σημαντικό-η αίσθηση του καλλιτέχνη πως είναι αντίπαλος ή θεράπων ενός υπέρτατου και τελικού καλλιτέχνη.» Αντίστοιχα, στο έργο του Κάρφα, ή και άλλων σύγχρονων δημιουργών, ο Στάινερ εντοπίζει «το ατέλειωτο βάρος της απουσίας του Θεού».¹⁴

Γνωρίζει σε βάθος τη σκέψη λαμπρών πνευματικών προσωπικοτήτων και δασκάλων του παρελθόντος που αποδέχονταν με δέος την Ύπαρξη του Θεού. Σε αντίθεση με τον επιπόλαιο αγωνιστικιστή της μεταμοντέρνας «πόλης», ο οποίος καθισμάει μπροστά στην οθόνη του υπολογιστή, «κύριος» της νεας τεχνολογίας, θεωρεί τον εαυτό του διανοητικά ανώτερο από τους ανθρώπους των προηγούμενων γενεών και, συνεπώς, απορρίπτει εξαρχής τις περί Θεού αντιλήψεις ενός Πλάτωνα ή ενός Πασκάλ, ο Στάινερ παραδέχεται: «Αν είναι ελεύθερος κανείς να διαλέξει τη συντροφιά του, οι πιστοί είναι μια συντροφιά με συντριπτική ανωτερότητα. Αν την απορρίψουμε, αν αποδώσουμε στις αντιλήψεις της απλής ρητορική ή αρχαιολογική ισχύ, σημαίνει ότι αφήνουμε κενό το μεγαλύτερο μέρος του πολιτισμού μας.»

Για να επανέλθει αμέσως στο ερώτημα που δεν τον αφήνει σε ησυχία: «Αλλά αυτό ακριβώς δεν έγινε με την «απουσία του Θεού» στο Άουσβιτς...»¹⁵

Στην ίδια συζήτηση με τον Α.Σπιρ ο Στάινερ αφηγείται επίσης μια συγκλονιστική σκηνή. Στο τελικό στάδιο του καρκίνου ένας γνωστός θεωρητικός της λογοτεχνίας, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Γέηλ, δίνει το τελευταίο του σεμινάριο στο σπίτι του σ' έναν κύκλο αφοσιωμένων φοιτητών. Ένας απ' αυτούς επιχειρεί να υπερθεματίσει επιχειρηματολογώντας πάνω στις θεωρίες του δασκάλου, ενός «λαμπερού μηδενιστή» κατά τον Στάινερ. Σε μια στιγμή ο δάσκαλος ουρλιάζει: «Πάψτε! Πάψτε! Δεν το ξέρετε πως μόνο ένα ερώτημα έχει σημασία: υπάρχει Θεός ή

δεν υπάρχει.»¹⁶

Προσδοκίες που διαψεύστηκαν

Ένα βασικό πρόβλημα που απασχολεί τον Στάινερ αλλά, πιστεύω, και κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο είναι η διαπίστωση που παρόντος κειμένου: «Τίποτα δεν μας προετοίμασε για τον αιώνα μας».¹⁷ Αντίθετα. Η επικρατούσα άποψη, η μεγάλη προσδοκία μετά τον Διαφωτισμό και ιδιαίτερα κατά τον 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} ήταν ότι ο άνθρωπος με την πρόοδο της επιστήμης και την έξοδο από το σκοτάδι της άγνοιας και της δεισιδαιμονίας, με την ορθολογική πολιτική οργάνωση και την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη μόρφωση θα άφηνε πίσω του οριστικά αιώνες πνευματικής και κοινωνικής καθυστέρησης και καταπίεσης και, παράλληλα με την προσωπική του καλλιέργεια, θα απολάμβανε επιτέλους έναν αληθινά «Χρυσόν αιώνα» ειρήνης, ελευθερίας και δικαιοσύνης. «...Η εκπαίδευση», γράφει σχετικά ο Στάινερ, «αν της αφήσουν το πεδίο ελεύθερο θα επεκταθεί βαθμιαία, και ανάλογα με τον διαφορετικό βαθμό ατομικής ικανότητας, σε όλο και μεγαλύτερες περιοχές της κοινωνίας και του πλανήτη, θα εξασφάλιζε μια σταθερά ανοδική ποιότητα ζωής. Όπου ανθούσε η παιδεία, η βαρβαρότητα ήταν εξ ορισμού ένας εφιάλης από το παρελθόν.»

Για να καταλήξει στην πικρή διαπίστωση:

«Τώρα πια ξέρουμε πως δεν είναι έτσι... Τώρα πια συνειδητοποιούμε ότι οι ακρότητες της συλλογικής υστερίας και της αγριότητας μπορεί να συνυπάρχουν με την παράλληλη συντήρηση και βεβαίως με την περαιτέρω ανάπτυξη των θεσμών, της γραφειοκρατίας και των επαγγελματικών κωδίκων της υψηλής παιδείας. Μ' άλλα λόγια, οι βιβλιοθήκες, τα μουσεία, τα θέατρα, τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα, στα οποία και μέσω των οποίων γίνεται κυρίως η μετάδοση ανθρωπιστικών σπουδών και επιστημών, μπορεί κάλλιστα να ευδοκιμούν δίπλα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης».¹⁸

Στη συζήτησή του με τον Γάλλο δοκιμιογράφο ο λόγος του Στάινερ γίνεται πιο άμεσος:

«...Επιμένω στο γεγονός ότι πρέπει να μας συγκλονίζει η φρίκη αυτού του αιώνα. Επιμένω. Επιμένω. Και επιμένω. Αναφέρατε τη μεγάλη φράση του Τζέφφερσον: «Δεν θα καίμε πια τα βιβλία». Ο Βολταίρος: «Δεν θα επιτρέπονται πια τα βασανιστήρια στην Ευρώπη!» Ολόκληρη σειρά ορθολογικές υποσχέσεις, απολύτως λογικές.. Η Διεθνής Έκθεση του Παρισιού τον 19^ο αιώνα, στο Λονδίνο, <ήταν> οι κορυφές μιας ελευθερόφρονης αστικής αυτοπεποίθησης: «φυσικά κι υπάρχουν ακόμα τεράστια προβλήματα, αλλά εμείς προχωρούμε προς τα μπρος.» Και τότε εμφανίζεται η υπέρτατη φρίκη: τα στρατόπεδα του θανάτου, τα γκούλαγκ, οι μεγάλες σφαγές, δυο παγκόσμιοι πόλεμοι, ανάμεσα στον Αύγουστο του 1914 και τον Απρίλιο του 1945: εβδομήντα εκατομμύρια άνδρες, γυναίκες, παιδιά χάνονται στην Ευρώπη – είτε στις μάχες, είτε από πείνα, από εξορίες, από βασανιστήρια, στα στρατόπεδα του θανάτου και στους φούρνους αερίων...Κι αυτό, στην καρδιά του υψηλότερου πολιτισμού!»¹⁹

Κι ενώ θα περίμενε κανείς στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, ύστερα από δύο Παγκοσμίους πολέμους, να έρθει η πολυπόθητη ειρήνη και ισορροπία, ο Στάινερ υπογραμμίζει ότι «... δεν έχει σταματήσει η αλυσίδα μαζικών δολοφονιών για φυλετικούς, ιδεολογικούς ή πολιτικούς λόγους». Θυμίζει τους χιλιάδες νεκρούς στα «φονικά πεδία» (killing fields) της Καμπότζης κατά την περίοδο των Ερυθρών Χμερ, τις «εθνοκαθάρσεις» της Βοσνίας, τις σφαγές στην Αφρική. Επισημαίνει ακόμη φαινόμενα που βρίσκονται σε εξέλιξη παράλληλα με τη συνηθισμένη μας καθημερινότητα: «Η Διεθνής Αμνηστία έχει καταγράψει πάνω από 100 έθνη (στα οποία περιλαμβάνεται το Ισραήλ, η Μεγάλη Βρετανία στη Βόρειο Ιρλανδία), όπου τα εντεταλμένα βασανιστήρια είναι αποδεκτή πρακτική. Η συστηματική οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών θεωρείται από αρμόδιους παρατηρητές, ότι βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδο της στην ανθρώπινη ιστορία... η απογραφή του απάνθρωπου εξακολουθεί να μην έχει τέλος».²⁰

Οι απόλυτες ηθικές απαιτήσεις

Ο μελετητής του έργου του Στάινερ βρίσκεται κάθε τόσο μπροστά στην «πάλη» του με μια επίμονη Παρουσία. Έχει κανείς την αίσθηση πως τον καταδιώκει επίμονα. Είναι αγνωστικιστής, φροντίζει όμως να διευκρινίσει ότι «ο αγνωστικισμός δεν είναι αθεϊσμός».²¹ Είναι Εβραίος, σφραγισμένος από την ερμηνευτική παράδοση των βιβλίων της Π. Διαθήκης, ποτισμένος από την Εβραϊκή κουλτούρα της Κεντρικής Ευρώπης, αποδεχόμενος ουσιαστικά αυτό που του είχε πει ο πατέρας του: «Ανήκεις σε μια λέσχη από την οποία δεν παραιτείται κανείς».²² Θεωρεί ότι ο Νόμος που δόθηκε στο Όρος Σινά και η Επί του Όρους Ομιλία του Ιησού έθεσαν τον άνθρωπο μπροστά σε ασύλληπτα ηθικά αιτήματα: «Τα Βιβλία των Προφητών, η Επί του όρους Ομιλία και οι παραβολές του Χριστού, που συνδέονται στενά με τη γλώσσα των προφητειών, συνιστούν μια ασύγκριτη πράξη ηθικού αιτήματος... Δεν υπάρχει σωτηρία στη μέση οδό. Για τον αληθινό μαθητή του Χριστού, η έσχατη ηθική δέσμευση είναι σαν τη φυσική αναπνοή. Ο άνθρωπος, για να γίνει άνθρωπος, πρέπει ν' αλλάξει, να ανα-νεωθεί, και για να το καταφέρει, πρέπει να καταπνίξει τις ενστικτώδεις επιθυμίες, τις αδυναμίες και της απαιτήσεις του εγώ... Ο εκβιασμός της τελειότητας σφουροκοπάει ακατάπαυστα τη συγκεχυμένη, εγκόσμια, εγωϊστική διάρθρωση της κοινής, ενστικτώδους συμπεριφοράς».²³

Ακόμα κι όταν η «πόλη» δήλωνε επίσημα ότι «ο Θεός πέθανε», το όραμα της ευτυχιωμένης κοινωνίας ανθρώπων ελευθερών από εγωισμό και απληστία εξακολουθούσε να συναρπάζει: «Φαντάσου πως ο άνθρωπος είναι άνθρωπος και πως οι σχέσεις του με τον κόσμο είναι ανθρώπινες: τότε η αγάπη ανταλλάσσεται μόνο με αγάπη, η εμπιστοσύνη με εμπιστοσύνη». Αυτά έγραφε ο Μαρξ σε κείμενο του 1844. Και ο Στάινερ σχολιάζει: «ο σοσιαλισμός του Μαρξ, του Τρότσκι, του Ερνστ Μπλοχ, ακόμα κι όταν δηλώνεται αθεϊστικός, είναι ριζωμένος βαθιά στη μεσοαιωνική εσχολογία», δηλαδή στις Εβραϊκές τους ρίζες.²⁴ Οι ασύλληπτες ηθικές απαιτήσεις – το μεσοαιωνικό όραμα των Προφητών.

H « διαίσθηση της Πτώσης»

Όπως και για τον C.S. Lewis, κατά την περίοδο που ήταν άθεος, έτσι και για τον Στάινερ το πρόβλημα της θεοδικίας παραμένει ένα αδιαπέραστο τείχος: «αν υπάρχει Θεός, τότε γιατί ανέχεται τις κραυγαλέες φρικαλεότητες και την αδικία της ανθρώπινης συνθήκης;».²⁵ Κάποιες φορές συμμερίζεται το ερώτημα πολλών συγχρόνων του, διανοουμένων και μη, αν, μετά το Άουσβιτς, μπορεί ακόμη να γίνεται λόγος για την ύπαρξη ενός Αγαθού Θεού.

Προξενεί όμως ενδιαφέρον το γεγονός ότι συχνά, σχολιάζοντας την αρνητική εξέλιξη της ανθρώπινης ιστορίας, ανατρέχει, έστω ως ενδεχόμενη εξήγηση που πρόκειται να απορρίψει, σ' αυτό που κάπου αποκαλεί «μύθο της Πτώσης», - ένας μύθος, ο οποίος, όπως ο ίδιος λέει, «έχει πολύ μεγαλύτερη διάδοση από οποιαδήποτε επιμέρους θρησκεία». «Δύσκολο να βρεθεί πολιτισμός», επισημαίνει, «ίσως δύσκολο να βρεθεί ατομική συνείδηση, που να μη μεταφέρει μέσα της μια απάντηση σε εικασίες για κάποια μακρινή καταστροφή. Κάπου σ' αυτό το «σκοτεινό και ιερό δάσος» ο άνθρωπος πήρε λάθος στροφή, και έκτοτε είναι αναγκασμένος να μοχθεί κοινωνικά και ψυχικά, σε αντίθεση με τη φυσική τάξη του είναι».²⁶

Ο Στάινερ παραδέχεται ότι η εικόνα του κόσμου γύρω μας οδηγεί «σ' ένα πρότυπο ιστορίας που η λογική του προέρχεται από την αρχή του προπατορικού αμαρτήματος», στο συμπέρασμα «ότι η βαρβαρότητα της σύγχρονης πολιτικής, η οπισθοδρόμηση του μορφωμένου, τεχνολογικά εφευρετικού ανθρώπου στη σφαγή εκτελούν ένα αναγκαίο σχέδιο της εσχολογίας της Πτώσης».²⁷

Και μολοντί ουσιαστικά δεν δέχεται αυτή την ερμηνεία, βρίσκουμε σε κάποιες σελίδες του έργου του, οι οποίες πάλλονται από αλήθεια και πόνο για όλα συμβαίνουν στον κόσμο, μια μοναδική εξομολόγηση. Σαν αφορμή λειτουργεί μια από τις τόσες εκδηλώσεις του «κακού», της ανθρώπινης βαρβαρότητας - η

κακοποίηση ενός παιδιού. «Αυτά τα γεγονότα με συγκλονίζουν από απελπισμένη αηδία.. Το καυτό σκοτάδι που αισθάνομαι να με καταπνίγει υπερβαίνει τη θέλησή μου. Η φρικαλεότητα με κυριεύει. Αυτό όμως το απελπισμένο μίσος και η λύπη, αυτή η ναυτία της ψυχής, έχουν έναν περιεργο αντίκτυπο. Δεν ξέρω πώς αλλιώς να το πω. Στον αγριεμένο πυρήνα της απελπισίας βρίσκεται το επίμονο ένστικτο – και πάλι, δεν μπορώ να το πω αλλιώς – ενός αθετημένου συμβολαίου... Κάτι – τί ανίσχυρη μπορεί να γίνει η γλώσσα – πήγε στραβά κατά τον ειδικότερο τρόπο. Η πραγματικότητα θά 'πρεπε, θα μπορούσε να είναι αλλιώς.. Η μοναδικότητα της οργανικής, ενουσιώδους ύπαρξης <η μοναδικότητα δηλ. της ανθρώπινης ύπαρξης> θά 'πρεπε, θα μπορούσε να αποκλείει τον σαδισμό, το ατέρμονο κακό των τρόπων μας. Η ανίσχυρη οργή, η ενοχή που κατακλύζει και ξεπερνάει την ταυτότητά μου φέρνουν μαζί τους την υπόθεση εργασίας, τη «μεταφορά εργασίας», αν θέλετε, του «προπατορικού αμαρτήματος»... Σ' αυτή την έκφραση είμαι ανίκανος να αποδώσω οποιαδήποτε αιτιολογημένη, πόσο μάλλον ιστορική, υπόσταση... Κι όμως, μπροστά στο δαρμένο, βιασμένο παιδί... με κυριεύει, σαν από μεταμοσύνχια διαύγεια, η διαίσθηση της Πτώσης».²⁸

Θα πρόσθετα - και μπροστά στο «Τελευταίο Πρόσωπο», την αφετηρία αυτού του κειμένου.

Η μορφή που χάραξε ο Bruno Arizt μέσα στο σκοτάδι του Μπούχενβαλντ έχει τώρα τη δική της «διεύθυνση» στο Διαδίκτυο. Πληκτρολογώντας τα σχετικά δεδομένα τη βλέπεις να εμφανίζεται στην οθόνη του υπολογιστή σου. Υψηλή τεχνολογία και βαρβαρότητα. Είναι αδύνατον να δεις αυτό το σύμβολο της πάσχουσας ανθρωπότητας, είναι αδύνατον ν' «ακούσεις» την κραυγή που ξεπηδά από τα μισάνοιχτα χείλη – η ίδια μέσα στους αιώνες – και να μη νιώσεις να σε διαπερνά η παγερή αίσθηση του Αρχαίονου Τρόμου μπροστά σ' έναν Χαμένο Παράδεισο – «Αδάμ, πού ει... Την φωνήν Σου ήκουσα περιπατούντων εν τω παραδείσω και εφοβήθην, ότι είμαι γυμνός, και εκρύβην" (Γεν.3:10).

Πράγματι, κάτι φαίνεται να πήγε πολύ στραβά τη χαραυγή της ανθρώπινης ιστορίας, κάποιο πολύ σημαντικό συμβόλαιο πρέπει να αθετήθηκε, η Σκιά της Πτώσης – «διαίσθηση» (intuition) για τον Στάινερ, βεβαιότητα για τον Χριστιανό – πέφτει βαριά στη ζωή μας.

Θεωρώ ότι όσο μέσα στη σύγχρονη « πόλη» διατυπώνονται σκέψεις, όπως αυτές που προσπάθησα να αναδείξω στο παρόν κείμενο, το Χριστιανικό μήνυμα, εφόσον διακηρύττει ότι έχει τις απαντήσεις, παραμένει επίκαιρο. Προκαλεί να αναμετρηθούμε μαζί του. Όσο άνθρωποι, όπως ο Τζ. Στάινερ, κοιτάζουν κατάματα την πραγματικότητα και θέτουν τα σωστά ερωτήματα, υπάρχει ανοιχτή και η δυνατότητα να «διακρίνουν» τον δρόμο προς την Αλήθεια. Και είναι πολύ βαριά η ευθύνη της Εκκλησίας του Χριστού, η ευθύνη κάθε συνειδητού Χριστιανού, να φωτίζουν και όχι να κρύβουν ή να δυσφημούν αυτόν τον δρόμο και αυτό το μήνυμα.

Ο Θεός «πολιορκεί» την «πόλη»

Κάλεσμα σ' ένα θρησκευτικό σύστημα; Εναλλακτική ψυχοθεραπεία; Αντίδοτο και παρηγοριά στο άγχος και τ' αδιέξοδα της σύγχρονης ζωής;

Τίποτα απ' αυτά δεν είναι το Χριστιανικό μήνυμα και δεν υπάρχει μεγαλύτερο λάθος από την τάση να παρουσιάζεται μ' αυτό τον τρόπο. Αντίθετα – αυτό που θέλει πρώτα - πρώτα να κάνει είναι να κλονίσει την αυτάρεσκη πεποίθησή ότι μέσα στην αστραφετή hi-tech πόλη ο άνθρωπος ελέγχει ή πρόκειται τελικά να ελέγξει τα πάντα, και βέβαια τον εαυτό του. Το τείχος του αγνωστικισμού παρουσιάζει τελικά κάποιες επικίνδυνες χαραμάδες και ρωγμές, όπως είναι τα ερωτήματα που συναντήσαμε στο έργο του Τζ.Στάινερ. Κι από κει ο Θεός πολιορκεί την «πόλη»:

- Μήπως τελικά ο Μύθος της Πτώσης δεν είναι μύθος;
- Μήπως πράγματι υπάρχει στη ρίζα της ύπαρξής μας ένα ολέθριο καρκίνωμα που τη δηλητηριάζει και την αλλοιώνει;
- Γιατί να μην μπορούμε να εξελιχθούμε σ' αυτό το ηθικά «χαριτωμένο» πλάσμα όπως, (το διαισθανόμαστε), είναι ο προορισμός μας;
- Μήπως αυτή η πραγματικότητα που «θα έπρεπε να είναι

αλλιώς», όπως γράφει ο Στάινερ, δεν μπορεί ν' αλλάξει, «όσο η ανθρώπινη φύση μένει ίδια», όπως καταλήγει πικρά κάνοντας τον μοναχικό απολογισμό του εκείνος ο μεγάλος παρατηρητής των «ανθρωπιών πραγμάτων», ο Θουκυδίδης;²⁹

Κι ύστερα είναι κι Εκείνος, - «σημείον αντιλεγόμενον» μέσα στους αιώνες. Ο Ιησούς Χριστός, ως απόλυτος Δάσκαλος, μαγνητίζει και τον Στάινερ. Η ακτινοβολία της προσωπικότητάς Του, οι απίστευτες ηθικές απαιτήσεις που προβάλλει είναι θέματα που επανέρχονται στο έργο του, όπως ενδεικτικά είδαμε.

Όμως, το κρίσιμο ερώτημα που Εκείνος έθεσε εξακολουθεί να ηχεί και σήμερα, με την ίδια αμεσότητα: «Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι ότι είμαι;». Κι ακόμη πιο «ενοχλητικά»: «Τίνα με λέγεις **συ** ότι είμαι;».

Η πολιορκία γίνεται συχνά πολύ στενή.

Στην πραγματικότητα ο Ίδιος δεν μας άφησε περιθώριο επιλογών. Ενεργούσε και μιλούσε με εξουσία (Μαθ.7: 28,29), συγχωρούσε αμαρτίες (Μαθ. 9:6), δήλωνε ότι είναι Κύριος του Σαββάτου (Λουκ. 6:5), ότι «**υπάρχει**» πριν τον Αβραάμ (Ιωάν. 8:58), ότι είναι Εκείνος που μέσα στους αιώνες «**αποστέλλει προφήτας, σοφούς και γραμματείς**» (Μαθ.23:34), ότι «**ο εωρακώς Αυτόν, εώρακε τον Πατέρα**» (Ιωάν.14:8, 9). Ή αποδέχεται την Προσωπικότητα αυτή στο σύνολο των διακηρύξεων και ενεργειών της, ή επίσης συνολικά Την απορρίπτεις. Το τρίλημμα του C.S.Lewis ισχύει πάντα: «**ή παράφρων, ή δαίμων, ή θεός**». Δεν υπάρχει πουθενά θέση για τον Δάσκαλο, ακόμη και για έναν Μεγάλο Δάσκαλο. Στη μελέτη του «**Ενας Ραββί διαλέγεται με τον Ιησού**» («**A Rabbi talks with Jesus**», Νέα Υόρκη, 1993) ο σύγχρονός μας Ιουδαίος λόγιος Jacob Neusner διαπιστώνει: «**Μου είναι σαφές ότι αυτό που απαιτεί ο Ιησούς από μένα μόνον ο Θεός μπορεί να το απαιτήσει**».³⁰

Το μήνυμα της Εκκλησίας στην «πόλη»

«**Πιστεύω στη Χριστιανική αποκάλυψη**», έλεγε ο C.S.Lewis, «**όπως πιστεύω στον ήλιο που ανατέλλει. Όχι μόνον γιατί βλέπω τον ίδιο τον ήλιο, αλλά και γιατί στο φως του μπορώ να διακρίνω και κάθετι άλλο**».³¹

Και να τι είναι αυτό είναι που διακρίνουμε:

Πράγματι, η Πτώση κατέστρεψε την ανθρώπινη φύση, χωρίζοντας την από τον Θεό, την Πηγή της Αληθινής Ζωής, της Αλήθειας και της Αγαθότητας. Σύμφωνα με την διεισδυτική παρατήρηση του Lewis: «**ένα νέο είδος, που ποτέ δεν είχε πλασθεί από τον Θεό, έφερε τον εαυτό του στην ύπαρξη μέσω της αμαρτίας**»³². Αυτό που βλέπουμε γύρω μας είναι η εικόνα και οι πράξεις ενός ηθικά πεσμένου κόσμου.

Όμως - σ' αυτή τη γη της «**σκιάς του θανάτου**» ήρθε και «**εσκήνωσεν**» ο Ενανθρωπήσας Λόγος. Πάνω στον σταυρό του Γολγοθά, καθώς βυθιζόταν μέσα στη μοναξιά και το σκοτάδι του θανάτου, ο Αμνός του Θεού, ο «**αίρων την αμαρτίαν του κόσμου**» έδειξε πόσο αγάπησε αυτή την πεσμένη ανθρωπότητα. Μια αγάπη «**εις τέλος**».

Και όχι μόνον. «**Αυτός ενηθρώπησεν, ίνα ημείς θεοποιηθώμεν**» παρατηρεί ο Μέγας Αθανάσιος αναλύοντας τη Βιβλική αποκάλυψη³³ - ο Ιωάννης μιλά για την «**εξουσία**» που δίνεται σε όσους Τον δέχονται να γίνουν «**τέκνα Θεού**» (Ιωάν.1:12), ο Πέτρος για την πρόθεση του Θεού να γίνουμε «**κοινωνοί θείας φύσεως**» (Β'Πέτρ. 1:4), ενώ πάλι ο Ιωάννης βεβαιώνει ότι κάποτε θα γίνουμε *ομοιοι* με τον Θεό, εφόσον θα μπορούμε να Τον βλέπουμε, όπως είναι (Α' Ιωάν. 3:2). Ο Ιησούς Χριστός δεν ήρθε να ιδρύσει άλλη μια θρησκεία αλλά να δημοουρήσει *νέα κτίσματα*. Ο Στάινερ είναι εκπληκτικά εύστοχος, όταν, αναφερόμενος στο κάλεσμα του Ιησού, στις απόλυτες ηθικές απαιτήσεις Του, παρατηρεί, όπως είδαμε: «**Για τον αληθινό μαθητή του Χριστού η έσχατη ηθική δέσμευση είναι σαν τη φυσική αναπνοή**».

Πράγματι, έτσι είναι. Στόχος του Χριστού δεν είναι να βελτιώσει την πεσμένη μας φύση, αλλά, εφόσον Του το επιτρέψουμε, να τη θανατώσει. Θέλει να μας δώσει τον Εαυτό Του, τον δικό Του Χαρακτήρα, τη δική Του Ζωή (Ρωμ. 6:8-11).

Και αυτό, μόνον αυτό, είναι το μήνυμα που καλείται να φέρει η Εκκλησία, η οικογένεια των πιστών του Χριστού, μέσα στη σύγχρο-

νη «πόλη». Ανεξάρτητα από τις όποιες θεολογικές διαφορές και επιμέρους αποχρώσεις αυτό το μήνυμα θα πρέπει να «**διαβάζεται**» με ευκρίνεια στη ζωή πρώτα, - ως ορατή απόδειξη της αλήθειας του -, αλλά και στον λόγο του κάθε πιστού.

«**Είναι εύκολο να νομίζουμε**», γράφει πάλι ο C.S.Lewis, «**πως η Εκκλησία έχει διάφορες δραστηριότητες: εκπαίδευση, ανοικοδόμηση κτιρίων, ιεραποστολές, λατρευτικές ακολουθίες... <Όμως> η Εκκλησία δεν υπάρχει παρά για να εκλύει ανθρώπους στον Χριστό, να τους κάνει μικρούς Χριστούς. Αν δεν το κάνει αυτό, τότε όλοι οι καθεδρικοί ναοί, οι κληρικοί, οι ιεραποστολές, τα κηρύγματα, ακόμα και η ίδια η Βίβλος, δεν είναι παρά χάσιμο χρόνου. Ο Θεός δεν είναι άνθρωπος για κάποιον άλλο λόγο...**»³⁴

Η κα Βίκυ Κάλφογλου-Καλοτεράκη είναι λέκτωρ Αρχαίας Ιστορίας στο Α.Π.Θ.

Υποσημειώσεις

¹ Εξαιτίας των πολιτικών του πεποιθήσεων ο Bruno Apitz (Λειψία, 1900 - Αν. Βερολίνο, 1979) έζησε ολόκληρο σχεδόν το διάστημα 1933 - 1945 ως κρατούμενος σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, μεταξύ αυτών και στο Μπούχενβαλντ. Μετά την απελευθέρωσή του δραστηριοποιήθηκε στην πολιτιστική ζωή της Ανατολικής Γερμανίας. Διακρίθηκε για το ποιητικό, θεατρικό και γενικότερο συγγραφικό του έργο. Παγκόσμια γνωστός έγινε με το βιβλίο του «*Τιμνόν ανάμεσα στους λύκους*», βασισμένο στις αναμνήσεις του από τη ζωή των στρατοπέδων. Το έργο μεταφράστηκε σε πάνω από 30 γλώσσες και μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο.

² Η απομαγνητοφωνημένη συζήτηση εκδόθηκε το 1998 με τον τίτλο *Barbarie de l' ignorance*. Στα Ελληνικά το έργο κυκλοφόρησε το 2001 από τις εκδόσεις SCRIPTA με τον τίτλο *Η βαρβαρότητα της άγνοιας* μεταφρασμένο από τον Σεραφεΐμ Βελέντζα. Το ανωτέρω παράθεμα: σ.54.

³ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα - Λίγες Σημειώσεις για ένα Νέο Ορισμό της Κουλτούρας*, μετ. Σ.Βελέντζας, εκδ.SCRIPTA, Αθήνα 2002, 69-70.

⁴ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.101

⁵ Ο.π., σ.111.

⁶ Ο.π., σ.86

⁷ *Errata. Ανασκόπηση μιας ζωής*, μετ. Σ.Βελέντζας, 137, εκδ.SCRIPTA, 137.

⁸ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ.11.

⁹ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ. 17,20.

¹⁰ *Errata*, σ.278.

¹¹ *Errata*, σ.279

¹² *Errata*, σ.274,275.

¹³ *Errata*, σ.275.

¹⁴ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ.88.

¹⁵ *Errata*, σ.274.

¹⁶ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ. 89,90.

¹⁷ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ.54

¹⁸ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.100,101.

¹⁹ *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ. 53.

²⁰ *Errata*, σ. 184,185.

²¹ *Errata*, σ.278.

²² *Η βαρβαρότητα της άγνοιας*, σ.34.

²³ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.63, 66.

²⁴ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.64,65.

²⁵ *Errata*, σ.266.

²⁶ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.22.

²⁷ *Στον Πύργο του Κουανοπάγωνα*, σ.103,104.

²⁸ *Errata*, σ. 282,283.

²⁹ Θουκ. *Ιστοριών Γ*, 82.2: «*γιγνόμενα μεν καί αιεί εσόμενα, έως αν η αυτή φύσις ανθρώπων η*».

³⁰ Το παράθεμα βρίσκεται στην πρόσφατη μελέτη του προκαθήμενου της Καθολικής Εκκλησίας Πάπα Βενέδικτου ΙΣΤ (Γιόζεφ Ράτσιγκερ): *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, Α' Μέρος (μφρ. Σ.Δεσπότης, Αθήνα,2007), σ. 123. Ο συγγραφέας αξιοποιεί αριστοτεχνικά τις παρατηρήσεις του Neusner, προκειμένου να καταδείξει τη σημασία της Επί του Όρους Ομιλίας σε σχέση με την Ιουδαϊκή παράδοση και την ερμηνεία του Νόμου.

³¹ *Is Theology Poetry?*, στο *The Weight of Glory*, σ.92.

³² *Το Πρόβλημα του Πόνου (The Problem of Pain)*, μετ. Γ.Τασιόγλου, Αθήνα 2004, σ.69.

³³ Περὶ τῆς Ενανθρωπήσεως του Λόγου, 54.

³⁴ *Χριστιανισμός απλώς! (Mere Christianity)*, μετ. Β.Αδραχτάς, Αθήνα, 1999, σ. 273.

Ο Χριστιανικός Λόγος στην Πόλη: Η περίπτωση της Αθήνας

του κ. Φ. Μπαντιμαρούδη

Κάθε φορά που επισκεπτόμαι την Αθήνα διακατέχομαι από ένα αίσθημα δέους. Δεν είναι μόνο η μεγάλη συγκέντρωση ανθρώπων που προκαλεί τον επισκέπτη. Η σύγχρονη Αθήνα είναι το κέντρο της πολιτικής σκέψης, της τέχνης, της έρευνας αλλά και των κοινωνικών δράσεων. Όταν βέβαια τα επιτεύγματά της συγκριθούν με τα αντίστοιχα άλλων σύγχρονων πόλεων, σε πολλές περιπτώσεις, φαίνονται λίγα και φτωχά. Και είναι, ηθρομένων των αναλογιών, λίγα και φτωχά μπροστά σε εκείνα της Αθήνας του μακρινού παρελθόντος.

Μια μητρόπολη του Μεσογειακού πολιτισμού, η Αθήνα του πρώτου αιώνα, θα μπορούσε να συγκριθεί – πάντα ηθρομένων των ιστορικών και πολιτισμικών αναλογιών – με ένα μητροπολιτικό αστικό κέντρο του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού, τη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο. Η δημοκρατία της αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο του δυτικού πολιτισμού. Και συνεχίζει εκείνη η Αθηναϊκή δημοκρατία να παραμένει ένα αξεπέραστο μοντέλο πολιτικής διακυβέρνησης όχι μόνο για τη δύση αλλά για ολόκληρο τον πλανήτη.

Όχι μόνο το πολιτικό της σύστημα, αλλά και η ποιότητα της παιδείας της έγινε γνωστή σε όλο τον αρχαίο κόσμο, έτσι ώστε χιλιάδες σπουδαστές από όλη τη γεωγραφική λεκάνη της Μεσογείου να παρακολουθούν μαθήματα στις σχολές της. Στα ίδια πρότυπα, πολλές σύγχρονες μεγαλουπόλεις γίνονται αποδέκτες του παγκόσμιου φοιτητικού δυναμικού.

Βέβαια, η αρχαία Αθήνα ήταν μια πόλη ανισοτήτων. Στα προάστια της κατοικούσαν οι πολίτες της οι μέτοικοι και οι δούλοι. Οι ίδιοι άνθρωποι διαβιούν στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις: οι προνομιούχοι καταναλωτές, οι μετανάστες και οι μεροκαματιάρηδες.

Επίσης, η αρχαία Αθήνα ήταν μια πόλη ιμπεριαλιστική, τόσο πολιτισμικά όσο και στρατιωτικά. Οι συμμαχίες της ήταν προσχηματικές. Οι σύμμαχοί της συχνά ασφυκτιούσαν από την παρουσία της και επαναστατούσαν. Για το τελευταίο όμως και τις σύγχρονες προεκτάσεις του δεν χρειάζεται να πω τίποτα περισσότερο.

Σε αντίθεση με τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, η αρχαία Αθήνα παρουσίαζε κάποιες σημαντικές διαφορές. Το να ταξιδέψει κανείς προς την Αθήνα ήταν σε πολλές περιπτώσεις στόχος και εμπειρία ζωής. Υπήρχαν ελάχιστοι δρόμοι – αν και οι Ρωμαίοι άφησαν ένα σημαντικό οδικό δίκτυο. Αλλά ο ταξιδιώτης αντιμετώπιζε σημαντικά εμπόδια και κινδύνους στα χρονοβόρα ταξίδια του παρελθόντος. Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες ήταν εξίσου επικίνδυνες. Στις μέρες μας οι αποστάσεις έχουν μειωθεί. Και οι πληθυσμοί του μικρού πλέον πλανήτη μας, τελούν εν κινήσει.

Επιπλέον, οι αρχαίοι Αθηναίοι δεν θα μπορούσαν να ονειρευτούν την έννοια της ψηφιοποίησης της πληροφορίας και το εύρος της δικτύωσης των πόλεών μας με ότι αυτό συνεπάγεται για τις δυνατότητες διακίνησης των πληροφοριών. Στις μέρες μας, τις εκδόσεις μιας ημέρας χρειάζεται ο άνθρωπος να τις διαβάσει περίπου χίλια χρόνια. Αν και η σύγχρονη Αθήνα δεν είναι παρά μόνο η σκιά της αρχαίας, αν και τίποτα δεν προδίδει την αίγλη του παρελθόντος, παρόλα αυτά, κάθε φορά που την επισκέπτομαι με πιάνει δέος.

Κάπως έτσι πρέπει να αισθανόταν ο απόστολος των εθνών όταν έμπαινε στη Αθήνα τον Απρίλη του 50 μ.Χ. Εκεί στα όρια της αρχαίας πόλης δημιουργήθηκε η Ακαδημία από τον Πλάτωνα – το Χάρβαρντ του αρχαίου κόσμου. Επίσης το Λύκειο του

Αριστοτέλη άφησε τη σφραγίδα του, λόγω του μεγάλου δημιουργού του, που για πολλούς αιώνες επηρέασε βαθύτατα την επιστημονική και φιλοσοφική σκέψη και όλα αυτά πριν – διωγμένος και κατατρεγμένος – καταφύγει στη Μακεδονία, προσωπικός δάσκαλος του Αλεξάνδρου του Μεγάλου. Η σχολή των Μεγάρων έγινε γνωστή για τους μαθηματικούς της. Οι Κυνικοί φιλόσοφοι επηρέασαν βαθύτατα την ηθική σκέψη των αρχαίων Αθηναίων. Επίσης οι σχολές των Στωικών και των Επικούρειων φιλοσόφων γνώρισαν την ακμή τους ενάμισι περίπου αιώνα μετά τον Περικλή και διατηρούσαν σημαντικό κομμάτι της αίγλης τους την εποχή που επισκέφθηκε τη μεγάλη πόλη ο Απόστολος Παύλος.

Η Πρόκληση του Χριστιανικού Λόγου

Το να σταθεί ο απόστολος των εθνών απέναντι στους Αθηναίους φιλοσόφους ήταν μια επανάληψη της ιστορίας του Δαβίδ που πολέμησε μόνος του τον γίγαντα Γολιάθ. Σηματοδοτεί έναν διαχρονικό άνισο αγώνα του Χριστιανικού λόγου έναντι της πληθώρας των λόγων που κατακλύζουν τις σύγχρονες πόλεις. Εκείνη τη μέρα ο Παύλος ήταν ξένος και μόνος, όπως ακριβώς όλοι εκείνοι που τολμούν να παρουσιάσουν το Χριστό και την ανάσταση (Πράξεις 17: 18). Εξάλλου αυτός είναι ο ορισμός του Χριστιανικού λόγου: Ο Χριστός και η ανάστασή του.

Όπως τότε έτσι και σήμερα, παρά τον αριθμό των μέσων και τον όγκο των πληροφοριών, ο Χριστιανικός λόγος αντιμετωπίζει τις ίδιες προκλήσεις. Κάποιοι άνθρωποι – ξένοι, λίγοι και μόνοι – καλούνται να παρουσιάσουν το Χριστό και την ανάσταση. Ήξερε τότε ο Απόστολος Παύλος ότι, το να σταθεί κάποιος στον Άρειο Πάγο, σήμαινε να βρεθεί στο ίδιο σημείο που στέκονται όλοι οι άλλοι παρουσιαστές όλων των άλλων λόγων, να αξιοποιήσει τα ίδια μέσα που χρησιμοποιούν οι άλλοι άνθρωποι της πόλης, και το πιο σημαντικό, να τολμήσει να εκτεθεί στο κοινό του. Και τότε και σήμερα, το ανέβασμα στον Άρειο Πάγο είναι μια πράξη προσωπικής έκθεσης, μια πράξη θάρρους.

Δυο κυρίως φιλοσοφικά ρεύματα εκπροσωπούσαν στο ακροατήριο του Παύλου: οι Στωικοί και οι Επικούρειοι φιλόσοφοι. Στη μεταμοντέρνα εποχή των φιλελεύθερων, δημοκρατικών κοινωνιών μας, τόσο ο Δαρβινισμός σε όλες του τις εκδοχές, όσο και ο Φροϋδισμός με όλα τα παρακλάδια του, σε συνδυασμό με τις διάφορες σχολές του Μαρξισμού έχουν επηρεάσει καταλυτικά την παγκόσμια διάνοηση.

Ο Ζήνων, Κύπριος στην καταγωγή, θεωρείται ο πατέρας της Στωικής σχολής. Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα στα μέσα του τρίτου αιώνα. Τόσο εκείνος όσο και οι Στωικοί συνάδελφοί του, δίδασκαν τρία κυρίως θέματα: λογική, φυσική και ηθική.

Τα δανείστηκαν από τρεις αντίστοιχες σχολές που είχαν διαπρέψει στο παρελθόν. Τη λογική τη δανείστηκαν από τους Ακαδημαϊκούς. Την ηθική από τους Κυνικούς, τη φυσική από τους Μεγαρείς. Και καθώς η Στωική ιδεολογία καθιερωνόταν στην Αθήνα, κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει τον αντίκτυπό της στον αρχαίο ελληνικό κόσμο και αργότερα στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, με πιο γνωστό εκπρόσωπο της Στωικής νοοτροπίας, τον ίδιο τον αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο. Σε παραλληλισμό με

τις σύγχρονες φιλελεύθερες κοινωνίες, η Στωική νοοτροπία, αν όχι φιλική προς τον Χριστιανικό λόγο, είχε το στοιχείο της ανοχής. Χωρίς να ισχυρίζομαι ότι οι Αθηναίοι δεν ασκούσαν έλεγχο στη διακίνηση των ιδεών, είχαν καταφέρει να διατηρήσουν έναν σχετικό ιδεολογικό πλουραλισμό. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι τη Στωική σχολή στα πρώτα χρόνια της εκπροσωπούσαν κυρίως ξένοι που εγκαταστάθηκαν στη πόλη. Το Ζήνωνα διαδέχθηκαν διάφοροι. Οι πιο γνωστοί ήταν ο Κλεάνθης, ο Χρυσίππος, ο Αρίστος από τη Χίο, ο Περσέας από το Κίτιο, ο Ζήνων από την Ταρσό, ο Διογένης από τη Σελεύκεια, ο Αντίπατρος από την Ταρσό, ο Απολλόδωρος από τη Σελεύκεια, ο Βοήθιος από τη Σιδώνα, ο Παναίτιος από τη Ρόδο και αργότερα ο Σενέκας ο νεότερος, ο Μουσώνιος, ο Επίκτητος και ο Ρωμαίος αυτοκράτορας, Μάρκος Αυρήλιος.

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στους δασκάλους από την Ταρσό, ο ιστορικός Sandbach γράφει ότι ο Ζήνων ο Ταρσέας είχε πολλούς μαθητές στην Αθήνα αλλά δεν προώθησε την Στωική ιδεολογία όπως οι προκάτοχοί του. Αντίθετα ο Αντίπατρος -- και αυτός από την Ταρσό -- ήταν παραγωγικός συγγραφέας και τα βιβλία του διαβάζονταν 200 χρόνια μετά το θάνατό του.¹

Δεν είναι γνωστό πώς ο Παύλος ήρθε σε επαφή με τη Στωική ιδεολογία. Ίσως να είχε εκτεθεί στο έργο και τις ιδέες των Στωικών συμπατριωτών του. Ίσως να διάβασε και κάποιους άλλους. Ένα είναι βέβαιο. Ο Παύλος παρακολούθησε τις κοινωνικές και ιδεολογικές εξελίξεις της εποχής του. Δεν λειτουργούσε αποκομμένος από τον κόσμο που τον περιέβαλε. Από νέος δεν έμεινε μόνο στα της σχολής των Φαρισαίων. Ενίοτε ξεδιπλωνόταν η ατέλειωτη διανοητική του περιέργεια. Και τώρα μπροστά στους Αθηναίους, τίποτα από τις διανοητικές του περιπλανήσεις, από τα νεανικά του αναγνώσματα, δεν ήταν άσκοπα.

Όπως και στις φιλελεύθερες δημοκρατικές κοινωνίες του σήμερα έτσι και στην Αθήνα των Στωικών, οι άνθρωποι αναζητούσαν κάποιο θεό. Εκείνοι οι αρχαίοι Αθηναίοι ήταν φανατικοί συζητητές -- όπως οι άνθρωποι των σύγχρονων τηλεοπτικών βραδινών δελτίων ειδήσεων και των αμέτρητων καφενειών που κατακλύζουν τη σύγχρονη Ελλάδα. Όλα τα θέματα είναι προς συζήτηση -- οι διάφοροι θεοί και θεές που εκπροσωπούν όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες και όλα τα πάθη. Περιστασιακά τους απασχολεί και ο Θεός.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Στωικές αναζητήσεις αυτού του είδους. Μεγάλη έμφαση έδιναν οι άνθρωποι εκείνοι στην κατανόηση της φύσης του Θεού. Δεν αναφέρονταν στο αρχαίο δωδεκάθεο. Αντίθετα μιλούσαν για έναν θεό, εκείνον που δημιούργησε και κυβερνά τα πάντα. Για παράδειγμα, γράφει ο Στωικός φιλόσοφος Κλεάνθης: «*αν μια φύση είναι καλύτερη από κάποια άλλη, τότε θα πρέπει να υπάρχει κάποια φύση που είναι η καλύτερη. Και αν κάποιος ζωντανός οργανισμός είναι καλύτερος από κάποιον άλλο, τότε θα πρέπει να υπάρχει κάποιος που είναι καλύτερος. Οι συγκρίσεις δεν γίνονται επί' άπειρον. Δεν υπάρχει επί' άπειρον αναβάθμιση ούτε ζωντανών οργανισμών, ούτε ψυχών. Αλλά είναι ξεκάθαρο ότι κάποιος οργανισμός είναι ο καλύτερος από όλους ... Από όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, ο άνθρωπος είναι ανώτερος και όσον αφορά την κατάσταση του σώματός και όσον αφορά το μυαλό του. Μάλιστα φαίνεται να είναι ο καλύτερος και ο ανώτερος οργανισμός. Και όμως αυτό είναι αδύνατο, γιατί τον βλέπουμε να περπατάει σε δρόμους κακίας στο μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Επίσης ο άνθρωπος καταστρέφεται εύκολα και του λείπει η δύναμη και εξαρτάται από χίλια δυο πράγματα όπως η τροφή, η κατοικία και άλλα. Και όλα αυτά τον τυραννούν στη ζωή του, απαιτώντας καθημερινό αγώνα. Τον απειλούν επίσης οι αρρώστιες και αυτός ακόμα ο θάνατος, αν δεν παρέχει στον εαυτό του τα αναγκαία, όπως καθαριότητα, λάδι, ρουχισμό και διατροφή. Άρα, ο άνθρωπος δεν είναι τέλειο όν, αλλά μάλλον ατελής. Απέχει πολύ από την τελειότητα. Αυτός που θα ήταν ο τέλειος και ο καλύτερος*

θα ήταν λοιπόν ανώτερος από άνθρωπο, γεμάτος αρετές και χωρίς να τον αγγίζει κανένα κακό. Μάλιστα, ένα τέτοιο όν θα ήταν όμοιο με Θεό. Άρα υπάρχει Θεός.»²

Οι Στωικοί κάνουν τον Παύλο να αισθανθεί αρκετά άνετα μαζί τους. Εξάλλου φαίνεται να λέει κάτι καινούργιο, ένα νέο προϊόν για κατανάλωση στη μεγάλη Αθηναϊκή αγορά.

Αντίθετα, με τους Επικούρειους το κλίμα ήταν διαφορετικό. Ο Επίκουρος ήταν Σαμιώτης και σύγχρονος του Ζήωνα. Και αυτός και οι μαθητές του ασχολούνταν με την ανθρώπινη ζωή και το νόημά της. Ο Επίκουρος πίστευε ότι στόχος της ζωής του ανθρώπου πρέπει να είναι η απόλαυση που προέρχεται από μια μάλλον απλή ζωή. «*Η μεγαλύτερη αγωνία για τον άνθρωπο,»* έλεγε «*πηγάζει από την πίστη σε μια μετά θάνατο ζωή σε θεούς που αναμειγνύονται στις ζωές των θνητών.»³*

Οι Επικούρειοι εναντιώνονταν στις διδασκαλίες των μεγάλων σχολών της Αθήνας. Μάλιστα από όλα τα θέματα, μόνο φυσική δίδασκαν. Υποστήριζαν ότι οι άνθρωποι πρέπει να αγωνίζονται για μια διανοητική απόλαυση. Το να σκέφτονται θεούς προκαλούσε αγωνία.⁴

Με απόψεις όπως αυτές των Επικούρειων, η θρησκεία στην Αρχαία Αθήνα περνούσε από διάφορα στάδια αμφισβήτησεων. Σύμφωνα με τον Festugiere, υπήρχε μια σημαντική θρησκευτική κρίση στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο.⁵

Η Περιπλάνηση του Παύλου στην Πόλη

Καθώς φτάνει ο Παύλος στην Αθήνα αρχίζει να κινείται μέσα στην πόλη -- μια κίνηση που δεν είναι άσκοπη. Είναι σαν να θέλει να γνωρίσει, να καταλάβει καλύτερα τη μεγάλη πόλη. Καθώς το Πνεύμα του Θεού εργάζεται στη σκέψη του και στην καρδιά του, παρατηρεί την πόλη και τους ανθρώπους αλλά παράλληλα συνθέτει όλα εκείνα που ξέρει για τους Αθηναίους φιλοσόφους.

Ο Παύλος είχε απόλυτη επίγνωση των απαιτήσεων του ακροατηρίου του εκείνη τη μέρα. Παρόλο που είχε αντικρίσει διάφορα ακροατήρια στη ζωή του, η Αθήνα είχε κάτι το διαφορετικό. Σε εκείνο τον Άρειο Πάγο είχε σταθεί ο Περικλής και ο Νικίας και ο Δημοσθένης. Και σε εκείνον τον Άρειο Πάγο θα μπορούσε να πει ότι θέλει χωρίς να κινδυνεύσει η ζωή του, όπως τόσες φορές κινδύνευσε μέσα στο Εβραϊκό περιβάλλον που μεγάλωσε.

Αφού λοιπόν στάθηκε στο βήμα, με την προσφώνηση «*άνδρες Αθηναίοι,»* ξεκίνησε την παρουσίασή του. Στην εισαγωγή του αναγνωρίζει τις θρησκευτικές και θεολογικές τους αναζητήσεις. Προσπαθεί αμέσως να χτίσει γέφυρες επικοινωνίας μαζί τους. Δεν θέλει να τους αποξενώσει. Ο στόχος του είναι να τους κερδίσει. Καθώς τους μιλά για τα σεβάσματά τους (Πράξεις 17: 22-23), αποφεύγει να μιλήσει για ειδωλολατρικούς βωμούς και ψεύτικους θεούς, παρόλο που νωρίτερα στην περιπλάνησή του στην πόλη, τον είχε ενοχλήσει που «*έβλεπε την πόλη γεμάτη από είδωλα»* (εδ. 16).

Τους λέει ότι πρόσεξε κάποιο βωμό με την επιγραφή «*στον άγνωστο θεό.*» Η δουλειά του είναι να τους δείξει κάτι που ψάχνουν, να λύσει ένα από τα προβλήματά τους. Κάτι δείχνει δηλαδή τη χρησιμότητα της παρουσίας του για τη ζωή τους αλλά και για τις θεωρητικές αναζητήσεις τους. Η περιγραφή του άγνωστου Θεού γίνεται με στωική ορολογία. Ο Θεός, τους λέει, ο δημιουργός των πάντων, δεν κατοικεί σε ναούς και ούτε έχει ανάγκη από τίποτα. Είναι ένας τέλειος Θεός, όπως ακριβώς ο Θεός που οι Αθηναίοι αναζητούσαν και «*δίνει σε όλα ζωή και πνοή και τα πάντα.*» (Πράξεις 17: 25).

Θέλει λοιπόν να γίνει ακόμα πιο άμεσος και βροντοφωνάζει: «*... όπως έχουν πει και μερικοί από τους δικούς σας ποιητές: 'του γαρ και γένος εσμέν' (Ναι γένος δικό του είμαστε) (Πράξεις 17: 28). Ο στίχος του ποιήματος που χρησιμοποίησε ο Παύλος στο χωρίο 28, είναι παρμένος από τον πρόλογο του ποιήματος «Τα*

Φαινόμενα» του Άρατου.⁶

Δύο ενδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία είναι γνωστά για τον ποιητή Άρατο και τη ζωή του. Το πρώτο, ότι ήταν συμπατριώτης του Παύλου από την Κιλικία. Φυσικά ο Άρατος δεν ήταν σύγχρονος του Παύλου. Το ποίημα όμως του Άρατου είχε γίνει διάσημο στον αρχαίο κόσμο, ως ένα Στωικό δημιούργημα που περιέγραφε τα ουράνια σώματα και τις κινήσεις τους. Έτσι είχε γίνει κοινό ανάγνωσμα και διδασκώτα παντού. Στον πρόλογο του ποιήματος, ο Άρατος υμνεί το Δία που είναι δημιουργός των πάντων. Από τον πρόλογο λοιπόν το στίχο 5 δανείζεται ο Παύλος για τη δική του παρουσίαση στην πατρίδα του Στωικού πνεύματος.

Γράφει ο Άρατος στον πρόλογο των «Φαινομένων» του:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέποτε ἄνδρες ἐώμεν ἄρρητον. Μεστὰ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγνυαί, πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα καὶ λιμένες· πάντη δὲ Διὸς κεχρημέθα πάντες. Τοῦ γὰρ καὶ γένος εἰμέν.⁷

Ενώ ο Άρατος τονίζει ότι όλοι χρειαζόμαστε το Δία και η γη είναι γεμάτη από το Δία (για τους Στωικούς η λέξη Δίας είναι συνώνυμη με τη λέξη «θεός»), ο Παύλος δε διστάζει να δανειστεί τα στοιχεία που χρειάζεται από το Στωικό δημιούργημα, με σκοπό να συστήσει τον Κύριο Ιησού Χριστό που σταυρώθηκε στο Γολγοθά αλλά και αναστήθηκε από τους νεκρούς.

Μέχρι εδώ τα έχει πάει καλά ο απόστολος. Τώρα έρχονται τα δύσκολα. Είναι ώρα να μιλήσει για την ανάσταση, ένα θέμα ζωτικό για το μήνυμά του. Γνωρίζει όμως ότι θα ερεθίσει τους Επικουρείους που δε δέχονται τη μετά θάνατο ζωή. Παρόλα αυτά δεν συμβιβάζεται: «γιατί όρισε μια μέρα, κατά την οποία θα κρίνει την οικουμένη με δικαιοσύνη μέσω ενός άντρα που διόρισε ο ίδιος. Κι έδωσε πειστική απόδειξη για αυτό σε όλους, ανασταίνοντας τον από τους νεκρούς» (Πράξεις 17: 31).

Τα Αποτελέσματα της Παρουσίασης του Παύλου

Τα δυο φιλοσοφικά ρεύματα που εκπροσωπούνται στο ακροατήριο του Παύλου αντιδρούν σχεδόν αμέσως στο μήνυμα του αποστόλου. Εξάλλου ένα ακροατήριο που δεν αντιδρά είναι μάρτυρας ανύπαρκτης επικοινωνίας – ενός μηνύματος που ποτέ δεν βρήκε το στόχο του.

Εξάλλου το αυτάρεσκο ακροατήριό του φημιζόταν για την ανεκτικότητα του. Ακόμη και το μήνυμα του Παύλου παρά τις ιδιομορφίες του ήταν καλοδεχούμενο στην Αθήνα. Όλα τα προϊόντα του λόγου ήταν προς κατανάλωση στην Αθηναϊκή αγορά. «Θα σε ακούσουμε πάλι για το ζήτημα αυτό,» δήλωσαν οι Στωικοί. Οι Επικουρείοι, μόλις τον άκουσαν να μιλά για ανάσταση νεκρών, «εχλεύαζον» λέει το κείμενο (Πράξεις 17: 32).

Μόνο κάποιοι λίγοι προσκολλούνται στον Παύλο. Είναι κάποιοι άντρες και μια γυναίκα, η Δάμαρις. Ο Λουκάς λέει «γνή τις...» και δίνει το όνομά της ενώ αφήνει τους άλλους ανώνυμους (με εξαίρεση το Διονύσιο, που πρέπει να ήταν σημαντικό πρόσωπο). Σύμφωνα με τους ιστορικούς, οι Επικουρείοι επέτρεπαν γυναίκες στη σχολή τους. Αντίθετα οι άλλες σχολές χαρακτηρίζονταν από συντηρητισμό σ' αυτό το θέμα. Στις αθηναϊκές συνάξεις στην εκκλησία του Δήμου δεν συμμετείχαν γυναίκες. Είναι χαρακτηριστική εξάλλου και η κλητική προσφώνηση του Παύλου, «άνδρες αθηναίοι ...» (Πράξεις 17: 22). Τι ήθελε λοιπόν η Δάμαρις σ' εκείνη τη σύναξη; Ίσως να ήταν κάποια Επικουρεία

φιλόσοφος που παρά τους χλευασμούς των συναδέλφων της την άγγιξε το μήνυμα του Παύλου. Ίσως πάλι να ήταν κάποια γυναίκα που παρέβη το αθηναϊκό πρωτόκολλο και βρέθηκε στην αντρική εκείνη σύναξη. Η αναφορά όμως του Λουκά σ' αυτή δείχνει, αν μη τι άλλο, ότι το μήνυμα του Παύλου ήταν για όλους και όλες.

Επίλογος

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το πέρασμα του Παύλου από την Αθήνα αποτελεί ένα μοντέλο παρουσίας του χριστιανικού λόγου μέσα στις σύγχρονες πόλεις. Πολλοί το ονομάζουν απολογητική. Σε εκείνη λοιπόν την απολογητική απόπειρα του Παύλου, εντυπωσιάζουν οι βαθιές γνώσεις του μεγάλου Αποστόλου. Τίποτα από την σπουδαία παιδεία του δεν πήγε χαμένο, καθώς το Πνεύμα του Θεού αξιοποίησε τα τάλαντα τα οποία το ίδιο παρέιχε. Η γνώση των αρχαίων Ελλήνων ποιητών γίνεται ένα χρήσιμο εργαλείο στο κήρυγμα του Χριστού και συμβάλλει στην προώθηση του μηνύματός του. Η ικανότητά του να συνθέτει και να επικοινωνεί, του επιτρέπει να κερδίσει την προσοχή του κοινού του. Χτίζει γέφυρες επικοινωνίας, χωρίς συμβιβασμούς.

Πρωθώντας την ίδια αρχή αργότερα θα συμβουλέψει τον μαθητή του τον Τιμόθεο να μη αμελήσει το χάρισμά του, αλλά να επιδοθεί στην ανάγνωση στην προτροπή και τη διδασκαλία (Α' Τιμοθέου 4: 13). Είναι σαν να τον λέει ο μεγάλος Απόστολος ότι πρέπει να πάρεις σοβαρά το μήνυμά σου αν θέλεις να το αντιμετωπίσει με σοβαρότητα το κοινό σου. Αλλά και αν πετύχεις σε όλα τα παραπάνω, πάλι πολλοί θα αδιαφορήσουν και άλλοι θα χλευάσουν.

Παραμένει ιδιαίτερα εντυπωσιακή η παρουσίαση του Παύλου στην μεγάλη πόλη. Η ευελιξία με την οποία αντιμετωπίζει το κοινό του, η μεταμόρφωσή του από έναν Εβραίο εξ Εβραίων σε έναν Έλληνα Στωικό παραμένει ένας υψηλός στόχος επικοινωνίας για τους Χριστιανούς του σήμερα. Αν ζούσε σήμερα ο μεγάλος απόστολος και πάλι θα στεκόταν στους άρειους πάγους της εποχής μας. Δεν θα δίσταζε να μεταχειριστεί όλες τις ευκαιρίες και όλα τα ανθρώπινα μέσα – διαπροσωπικά και μαζικά -- και θα εκμεταλλευόταν τις δυνατότητες της ψηφιακής τεχνολογίας και του διαδικτύου για να επικοινωνήσει το μήνυμά του. Μόνο το μήνυμά του θα έμενε το ίδιο: ο Χριστός και η αναστάσή του.

Ο ίδιος ο απόστολος στην Α' Κορινθίους τονίζει: «Έτσι στους Ιουδαίους συμπεριφέρθηκα σαν Ιουδαίος, με σκοπό να κερδίσω Ιουδαίους. Σ' εκείνους που ζουν κάτω από τις διατάξεις του νόμου συμπεριφέρθηκα σαν να ζω κάτω από τις διατάξεις του νόμου, με σκοπό να κερδίσω αυτούς που ζουν κάτω από τις διατάξεις του νόμου. Σ' εκείνους που δεν έχουν το νόμο συμπεριφέρθηκα σαν να μη έχω το νόμο, όχι βέβαια παραβαίνοντας τον νόμο του Θεού, αλλά εφαρμόζοντας το νόμο του Χριστού, με σκοπό να κερδίσω ανθρώπους που δεν έχουν νόμο. Συμπεριφέρθηκα στους αδύνατους στην πίστη σαν αδύνατος και εγώ, με σκοπό να κερδίσω τους αδύνατους. Στους πάντες έγινα τα πάντα...» (Α' Κορινθίους 9: 20-22).

Στη λίστα αυτή του μεγάλου αποστόλου θα μπορούσε κάποιος να προσθέσει: «... στους Αθηναίους συμπεριφέρθηκα σαν Αθηναίος, με σκοπό να κερδίσω τους Αθηναίους...».

Ο κ. Φιλήμων Μπαντιμαρουδής είναι Επίκουρος Καθηγητής Επικοινωνίας και ΜΜΕ στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Υποσημειώσεις

¹ Sandbach, F.H. The Stoics (New York: Norton), 117.

² Sextus, Against the Dogmatists, 9: 88-91 (Η απόδοση δική μου).

³ Sandbach, 14.

⁴ Hibler, W.R., Happiness through Tranquility. (Lanham: University Press of America, 1984), 23.

⁵ Festugiere, A. J., Epicurus and His Gods, (Oxford: Basil Blackwell, 1995), 3.

⁶ Αράτου Φαινόμενα, (Berolini MCMLV), Berlin-Neukolln, 1995.

⁷ Lombardo, F. Stanley, Aratus' Phaenomena and Translation, (University of Texas Doctoral Dissertation, 1976), 102.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Μέσα απ' τα ερείπια
ενός αιματοβαμμένου κόσμου,
ορθρίζει
της πολιτείας μου τ' όραμα.
Αναδύονται
οι χρυσοί πυλώνες,
τα σμαράγδινα τείχη
θαμπώνουν το βλέμμα.
Οι λευκές, αέρινες
σκιές των αγίων
σπαθίζουν το φως.
Οι δρόμοι προβάλλουν
γεμάτοι λουλούδια,
πολύχρωμα ταπέτα
για τα πόδια
του Κυρίου μου,
που ανάερα πετάει
κι η μορφή Του
είναι παντού.

Η πολιτεία του μέλλοντος
έπαθλο στην οδύνη
και τα δάκρυα
εκείνων που έπλυναν
τις στολές τους
στο αίμα του Αρνίου.
Καταφύγιο
στα πληγωμένα πόδια εκείνων
που φόρεσαν τα υποδήματα
του Ευαγγελίου
της ειρήνης.
Ανταμοιβή
στον κόπο και το μόχθο
της αγάπης.

Η πολιτεία του μέλλοντος
χωρίς τους ποταμούς των δακρύων,
χωρίς τους ωκεανούς
του αίματος,
μονάχα η σκηνή του Θεού
ανάμεσα στους ανθρώπους.
Θαυμαστή υλοποίηση
της επιθυμίας του Πέτρου
στο όρος Θαβώρ.